

ชุมนุมพระนิพนธ์

(บางเรื่อง)

ของ

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาตำราจรรยา

นายปริญญา ชาลิตธำรง

พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานฌาปนกิจศพ

คุณแม่เต็ม ชาลิตธำรง

ณ เมรุวัดหัวลำโพง

๒๘ เมษายน ๒๕๐๓

คุณแม่เต็ม ชวลิตธารง

ชาติ ๘ มกราคม ๒๔๒๕

มรณะ ๑๓ มกราคม ๒๕๐๓

คำนำ

เนื่องในงานฉาบปกิฉพ นางเต็ม ชวลิตธำรง กำหนดงานใน
วันที่ ๒๘ เมษายน พ.ศ. ๒๕๐๓ ณ เมรุวัดหัวลำโพง นางบุญศรี
ชวลิตธำรง ได้มาแจ้งความจำนง ขออนุญาตจัดพิมพ์หนังสือเรื่อง ชุมนุม
พระนิพนธ์ ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ
โดยขอเลือกพิมพ์เพียง ๑๔ เรื่อง ดังรายชื่อตามสารบาญทพิมพ์ไว้ข้างหน้า
ของหนังสือนี้ เพื่อแจกเป็นอนุสรณ์ กรมศิลปากรมีความยินยอมอนุญาตให้
พิมพ์ได้ดังประสงค์

พระนิพนธ์ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ
ที่เป็นเรื่องเบ็ดเตล็ดต่าง ๆ มีอยู่มากมาย และพิมพ์แยกย้ายอยู่ในหนังสือ
ต่าง ๆ หลายสิบเล่ม แต่ละเรื่องล้วนเป็นสาระน่าอ่านอย่างยิ่ง ให้ความรู้
ทั้งในด้านโบราณคดี ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี
การปกครอง การศาสนาและอื่น ๆ กรมศิลปากรเคยรวบรวมมาให้สำนัก
พิมพ์จัดพิมพ์เป็นเล่มใหญ่ มี ๒ ภาคด้วยกัน คือภาคหนึ่งมีพระนิพนธ์เบ็ด
เตล็ดรวมทั้งสิ้น ๓๓ เรื่อง ภาคสองมีพระนิพนธ์รวมทั้งสิ้น ๒๒ เรื่อง และ
เมื่อมีผู้มาขออนุญาตจัดพิมพ์บางเรื่องเท่าที่ต้องการ ก็อนุญาตให้จัดพิมพ์ดัง
ประสงค์

กรมศิลปากรขออนุโมทนากุศลบุญราศที่กษิณานุปทาน ซึ่งเจ้าภาพ
ได้บำเพ็ญอุทิศแด่ นางเต็ม ชวลิตธำรง ขอกุศลราศนจงเป็นบัจจยอำนาจ
ให้ท่านผู้ล่วงลับได้ประสบแต่อิฐคุณมบุญผลในสัมปรายภพตามควรแก่ฐานะ
ทุกประการ เทอญ.

กรมศิลปากร

๒๑ มีนาคม ๒๕๐๓

แม่ของลูก

แม่เกิดเมื่อวันที่ ๘ มกราคม ๒๔๒๕ แม่ได้ร่วมชีวิตกับพ่อ (นายสุน
ชวลิตฉำรง) เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๑ ณ บ้านเลขที่ ๖๒๔ ถนนพระราม ๔ ตำบล
สามย่าน จังหวัดพระนคร เป็นเวลา ๕๐ ปี พ่อถึงแก่กรรม ทิ้งแม่ให้อยู่ท่ามกลาง
พวกเราลูก ๆ เหล่านี้ :-

๑. นางพนอ เขจรนนทน
๒. นายประสิทธิ์ ชวลิตฉำรง
๓. นายอุดม ชวลิตฉำรง
๔. นายประยูร ชวลิตฉำรง ถึงแก่กรรมเมื่อวันที่ ๑๔ มิถุนายน ๒๕๐๒
๕. นางเรณู หงส์นน
๖. นายปริญญา ชวลิตฉำรง
๗. นางยพภา ถาวรธาร
๘. นางยพิน ถาวรธาร

แม่มีหลานทั้งสิ้น ๓๓ คน เป็นหลานย่า ๒๒ คน หลานยาย ๑๑ คน และมี
หลาน ๘ คน

ขณะที่แม่ร่วมชีวิตกับพ่อนั้น พ่อเป็นพ่อค้ามีโรงงานทำกระเบื้อง โรงเผา
ปูนขาว โรงไม้กระดาน และขายอิฐ ปูน ทราบ กับเครื่องก่อสร้างด้วย แม่ได้
ช่วยเหลือพ่อค้ำจุนการค้าขาย และดูแลบ้านเรือนมาด้วยความเรียบร้อย
แม่แม่จะเกิดอยู่ในสมัยที่คนไทยไม่ค่อยสนใจในการศึกษาเท่าใดนัก แต่แม่ก็
ได้เห็นความสำคัญของการศึกษา แม่ได้ส่งเสริมให้ลูกเล่าเรียนเป็นอย่างดี สำหรับ
ส่วนตัวของแม่เองแล้วแม่มีนิสัย สำหรับลูกแล้วแม่สละทุกสิ่งทุกอย่างให้ เมื่อลูกต้อง
การสิ่งใดแม่สนองให้อย่างเต็มที่เสมอ พระคุณลูกมีอาจล้นได้

แม่เป็นคนอารออบ เห็นอกเห็นใจผู้น้อย มีเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา
เป็นรากฐาน จึงเป็นที่รักใคร่เคารพของบุตรหลานและคนทั้งปวงโดยหาสมาคมกับแม่
คุณสมบัติของแม่ทศวรรถาวถิง คือความสันโดษ แม่เป็นคนไม่โลภ ไม่อิจฉาริษยา
แม่พอใจในสิ่งที่แม่มีอยู่ แม่พูดเสมอว่า สมบัติพัสถานนั้นตายแล้วก็เอาไปไม่ได้
เพราะฉะนั้นผู้เช่าตักแถว ห้องแถวของแม่จึงไม่เคยเดือดร้อน แม่เคยเก็บค่าเช่า
ห้องละ ๓ บาท, ๕ บาท เมื่อ ๒๕-๓๐ ปีก่อนมาแล้วนั้นอย่างไร แม่ก็เก็บเพียง
เท่านั้นโดยไม่เปลี่ยนแปลงเลย จนกระทั่งเจ้าหน้าที่ประเมินภาษีโรงเรียนไม่เชื่อ
คิดประเมินค่าเช่าขึ้นไป แม่จึงต้องเก็บเพิ่มเท่าที่เจ้าหน้าที่ประเมิน พวกที่เช่า
ห้องแถวตักแถวของแม่จึงเป็นคนอยู่มาเก่าแก่นมนานทั้งสิ้น ตลอดเวลาที่แม่ช่วยผู้เช่า
ห้องแถวตักแถวของแม่ได้ผลก็เปลี่ยนกันมาเช่าอาคารของแม่อยู่ตลอดเวลา เมื่อแม่
ช่วยมีอาคารหนัก แม่คิดว่าจะถึงวาระสุดท้ายของแม่แล้ว แม่ก็ขังใต้สังกะชยล็ก ๆ
ให้สังสารคนที่อยู่อาศัยในที่ดินของแม่เช่นที่แม่ได้เคยให้ความกรุณาแก่เขาเหล่านั้นมา
ตลอดชีวิตของแม่ แม่ปราถนาให้ลูกประกอบแต่สิ่งที่ดีงาม แม่ปรารถนาแต่จะ
ให้ลูกสุขสบาย แม่กระตือรือร้นการทำงานศพบของแม่ แม่ก็สั่งให้ลูกทำตามอย่างนั้นอย่างน
ลูกทราบดีว่าทุกอย่างที่แม่สั่ง แม่สั่งด้วยเจตนาดีให้ลูกยุ่งยากลำบาก ซึ่งลูกได้จัดการ
สนองพระเดชพระคุณแม่ตามสติกำลังของลูก
ปกติแม่เป็นคนขยัน อดทน มีสุขภาพสมบูรณ์ รักษาอนามัยดี แม่ไม่เคย
เจ็บป่วยให้ลูกต้องพยาบาลเลย โรคภัยไข้เจ็บเริ่มเบียดเบียนแม่เมื่อเดือนมิถุนายน
๒๕๐๒ แม่เป็นทกซ์และเป็นหวัดในอาการป่วยของลูกประยร คันวานที่ ๑๑ มิถุนายน
๒๕๐๒ แม่หกล้มหน้าเตียงนอน ขาแม่แพลง เดินไม่ได้ ต้องนอนอยู่บนเตียง
เกือบสองเดือน สุขภาพของแม่เริ่มเสื่อมลง ลูกได้ไปปฏิบัติพยาบาลจนแม่เดินได้ภายใน
บ้าน ครันวานที่ ๑ มกราคม ๒๕๐๓ แม่เริ่มมีอาการไอ เหนื่อย และหอบ

ลูกโตเชียวแพทยและพยาบาลมาเยี่ยมยาวอย่างสุดความสามารถ แต่ก็ไม่อาจชนะ
โรคภัยทเขยตเขยนแม่โต แม่จึงจากลูกไปเมื่อวันพุธที่ ๑๓ มกราคม ๒๕๐๓ เวลา
๑๑.๑๕ น. สิริรวมอายุโต ๗๘ ขกข ๕ วัน

ขคนแม่โตจากลูกไปแล้ว ทงแต่คคธรรมไว้ให้ลูกว่า ไม่ฟังโลก ไม่ฟังเขยคเขยน
ผอน ไม่ฟังแสงวทรพย์ในทางมคิมชอข เพราะเมื่อตายแล้วก็ไม่สามารถจะนำสิ่งหนึ่ง
สิ่งใดคคทวไปทวขโต แม่แต่ร่างกายขของตนเองทงไว้ให้เน่าเขยข

แม่โตจากลูกไปแล้ว จากไปอย่างทไม่มีโอกาสจะกลขคนมา แม่แม่จะมีอายุ
รวม ๘๐ ปี และแม่โตเห็นคเห็นขมามากแล้ว เป็นเวลาสมควรทแม่จะกลขไป
พกผอนแล้วกตาม แต่การจากขของแม่เป็นกรจากไปโดยไม่มีโอกาสจะกลขคนมา
โตอกและจากไปโดยทพวกลูก ๆ ไม่มีโอกาสจะโตพขกขแม่อกเลยในชีวิตน เป็น
การสคทวสขทลูกจะชคทกลนความคคเคระาและควมเสยใจอย่างสคทขงนนโต

ขคคณธรรมควมคงมขของแม่ททมา และกคผลขคขทขรรคคณาคและมคทร
และลูก ๆ โตข่าเพญชทคให้แม่ ขงเป็นพลวขขจยส่งแม่ใหม่ควมสคขเกขมสำรคณ
ในสคมปรคยภพโน้นเกค.

จากลูก

แม่จ๋า

พระคุณของแม่นั้น
สุดที่ลูกจกบรรยาย
ทราบข่าวแม่มลาย
ก่นแต่นั่งรำไห้

แม่ฟุ่มพักลูกไห้
แม่พร่ำสอนธรรมไห้
ลูกขอสิ่งใดใด
แม่สละไห้แน่นแท้

ทูนหัวแม่กอร์ปด้วย
พร้อมเพียบสัประการ
มัชยัสถ์สันโดษประสาน
แม่ไม่เคยเรียกร้อง

ขอแม่ไปสู่ห้วง
สບสุขเกษมสันต์
กุศลส่งแม่จอมขวัญ
ลูกจกอุทิศน้อม

เหลือหลาย
หมดได้

ใจลูก สลายแฮ
ด้าวดินเดยวแด

เจริญวัย
มากแล

แม่ไม่ ขัดเลย
หมดสนเนอตัว

พรหมวิหาร
สอดคลอง

มานะ
ลูกแม่สิ่งใด

สรวงสวรรค์
สงบพร้อม

ของลูก
ส่งไห้แม่เสมอ

ปรีญญา ชาลิตธารง

คุณแม่

คุณจำได้ว่าวันแต่งงานของคุณกับคุณปริญญานัน ตรงกับวันเกิดครบรอบ
ที่ ๖๑ ของคุณแม่ทางจังหวัด ในวณนทบ้านคุณแม่ได้มีงานเลี้ยงฉลองวันเกิดของคุณ
คุณแม่ด้วย นับว่าเป็นนมตรคอย่างหนึ่งที่คุณได้มาร่วมสัถลของท่านในวันนั้น
ชีวิตความเป็นลัสระโภของคุณกับคุณแม่เป็นชีวิตทราขรณ ความเมตตา
กรรณา ของคุณแม่ทมตอคุณนั้น ทำให้คุณรู้สึกเสมือนท่านเป็นแม่บังเกิดเกล้าของ
คุณเอง

คุณทราขรณถึงความรักทคุณแม่ตอคุณปริญญาลกชาย คนเล็ก สักขของท่าน
ขณะทท่านช่วยอย่ททคราวทคุณไปเยี่ยมท่าน ท่านจะนขวนอย่างถูกตองแม่นย่ำว่า
คุณปริญญาได้จากท่านไปประเทศสหรัฐอเมริกาเป็นเวลาหกเดือนกขกวนแล้ว แล้วท่าน
ก็จะนขว่าเหลือเวลาอกกเดือนกขกวนจะกลับมา ประคจว่าท่านจะเกรงว่าท่านจะไม่มี
โอกาสได้พบลทท่านอก เมื่ออาการช่วยขของท่านทเลาลงท่านนขวันกลับขของคุณปริญญา
แล้วททครั้งท่านกพทว่า “คุณยังคงจะได้พบปริญญาอก” แต่แล้วพระพรหมกไม่ทให้
โอกาสทท่านได้จากไปในขณะที่คุณปริญญาอยู่อกซกโลกหนึ่ง

ในงานฉาปนกิจศพคุณแม่ คุณปริญญายังกาลงศกษาและตงานอย่ทประเทศ
สหรัฐอเมริกา คุณจึงได้เป็นผตคตอกรมศลปากรขอพมพชมนมพระนพนธป่างเวอง
ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาตำรงราชานภาพ เพื่อเป็นอนุสรณ
บรรณาการแก่ท่านทเคารพ, ญาตมตททให้เกยรตมาร่วมในงานนั้น

คุณขออกทศกศลผลขญท ได้ข่ำเพญมาแล้วและทจะเกิดจาก คุณประโยชน์ขของ
หนังสือนี้ แก่คุณแม่ผมพระคุณทวมทนตอลูกให้ ได้ประสขสันตสิขในสิม่ปราชภาพ โนน
ชวรนทร.

บุญสิริ ชวลิตธำรง

สารบัญ

๗
หน้า

๑.	จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย	๑
๒.	สร้างพระบรมรูปทรงม้า	๘
๓.	พระราชมรดกของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก	๑๑
๔.	ตำนานการเลิกอากรบ่อนเบี้ยและหวย	๒๑
๕.	เปลี่ยนนวิศเกษเงินนภาษอากร	๓๔
๖.	ตำนานเงินตรา	๔๐
๗.	ลักษณะการคักษาของเจ้านายแต่โบราณ	๕๑
๘.	ตำนานการทไทยเรียนภาษาอังกฤษ	๕๔
๙.	ประเพณีไทย	๖๔
๑๐.	วินิจฉัยประเพณีแต่งงานอย่างโบราณ	๗๒
๑๑.	วินิจฉัยอธิบายคำว่า “ครว”	๗๙
๑๒.	แฟชั่น	๘๑
๑๓.	การอานวยพร	๘๗
๑๔.	ลักษณะการปกครองของประเทศสยามแต่โบราณ	๙๒

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เริ่มเรื่องทองกล่าวความยอนชนไปถง พ.ศ. ๒๔๓๕ ในชั้นนี้สมเด็จพระ
พุทธเจ้าหลวงทรงเปลี่ยนแปลงระเบียบการปกครองบ้านเมือง ให้เพิ่มกระทรวง
เสนาบดีเป็น ๑๒ กระทรวง และเปลี่ยนทวเสนาบดีบางกระทรวง ทวชาพเจ้าก็โปรดฯ
ให้ย้ายจากกระทรวงธรรมการไปเป็นเสนาบดีกระทรวงมหาดไทยในคราวนั้น เสนาบดี
ต่างกระทรวงต่างจัดการแก้ไขในกระทรวงของตน ให้เจริญทันสมัย ราชการใน
กระทรวงต่าง ๆ ทำละเอียดดีกว่าแต่ก่อน และมีการทจัดใหม่เพิ่มขึ้นเอง ๆ บุคคล
เช่นเคยสมัครเข้าเป็นเสมียนตามกระทรวงมาแต่ก่อนหย่อนความรู้ ไม่สามารถจะ
ทำงานตามระเบียบใหม่ได้ทันกับการเปลี่ยนแปลง เสนาบดีเจ้ากระทรวงจึงต้อง
แสวงหากคนจำพวกที่โตเล่าเรียนมความรู้ เช่นนักเรียนที่ใครบประกาศนียบัตรจาก
โรงเรียนต่าง ๆ มาเป็นเสมียน ต่อมาเมื่อเสมียนเหล่านี้ทำการงานดี มีความ
สามารถ เจ้ากระทรวงก็กราบบังคมทูลขอให้รับพระราชทานสัญญาบัตรเป็นชนนาง
มตาแห่งสังขในกระทรวงตามสมควร เป็นเช่นนมาราวสักหลาย คหემอน
จะเป็นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๑ วันหนึ่งสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงตรัสปลารอแก่ชาพเจ้า
ว่า ชนนางที่เขนชนใหม่ ๆ ในชั้นนี้ไม่มีใครทรงรู้จัก แต่ก่อนมาลกดผิดที่จะทำราชการ
ยอมถวายตัวเป็นมหาดเล็กตั้งแต่รุ่นหนุ่ม ในเวลาเป็นมหาดเล็ก ได้เข้าเฝ้าแทน
รับราชการอยู่ใกล้ชค พระเจ้าแผ่นดินทรงรู้จักแทบทุกคน บางคนก็โตเป็นนายรอง
และหุมแพะ รับราชการในกรมมหาดเล็กก่อน แล้วจึงไปเป็นชนนางต่างกระทรวง

ขุนนางที่ไม่ได้เคยเป็นมหาดเล็ก เช่นพวกทชชจากเบนเสมียนตามกระทรวงมนอຍ
 แต่เคยวนขุนนางชชจากเบนเสมียนตามกระทรวงเบนนพน ไม่เคยเป็นมหาดเล็กจึงไม่
 ทรงรู้จัก (บางทกระทรวงมหาดไทยของข้าพเจ้าจะเป็นต้นเหตุให้ทรงพระราชปรารภ
 ด้วยกาลงจตระเขียบการปกครองหัวเมือง สหเทศาภิบาลมณฑลต่าง ๆ) ขอคน
 มีความรอกไปบรรชการตามหัวเมือง ข้าพเจ้าตองหาส่งไปยละมาก ๆ เมื่อคน
 เหล่านั้นคนไหนไปทำงานดี มีความสามารถถึงขนาด ข้าพเจ้ากรายบังคมทลขอ
 ให้รับสัญญาบัตรเป็นขุนนางตามทำเนียบ จำนวนคนรับสัญญาบัตร ชนใหม่สังกัด
 กระทรวงมหาดไทยจำนวนมากกว่ากระทรวงอื่น ๆ แต่ขอชข้าพเจ้ายังไม่ได้คิดเห็นใน
 เวลานั้น) เมื่อได้พงพระราชปรารภแล้วกลับมากคิดใคร่ครวญดู เห็นว่าประเพณีโบราณ
 ทให้ผู้จะเป็นขุนนางถวายตัวเป็นมหาดเล็กเสียก่อนนนั้น เป็นการดีมคคุณมาก เพราะ
 พระเจ้าแผ่นดินทรงรู้จัก ย่อมเป็นยจยให้ทรงพระเมตตากรรณาและไว้วางพระราช-
 หฤทัย ส่วนตัวผู้เป็นขาราชการนั้น เมื่อได้รู้จักคุณเคยและทราบพระราชอัธยาศัย
 พระเจ้าแผ่นดิน ก็ยอมเป็นยจยให้เกิดความจงรักภักดี และยังมีประโยชน์อย่างอื่น
 อีก เพราะมหาดเล็กได้เข้าสสมาคมชนสูง เป็นโอกาสที่จะศึกษาขนบธรรมเนียม
 และฝึกหัดกรยามารยาทกับทงได้รู้จักผู้หลักผู้ใหญ่ในแผ่นดิน ตลอดจนได้คุ้นเคย
 กับเพื่อนมหาดเล็กซึ่งจะไปบรรชการด้วยกัน เป็นโอกาสที่จะฝึกไม่ตรจิตตอกันไว้
 สำหรับวันหน้า ว่าโดยย่อประเพณีที่เป็นประโยชน์ดังกล่าวมาหากจะปล่อยให้คนย
 เสียไม่ เมื่อคิดต่อไปว่าจะแก้ไขดวยประการใด เห็นว่าจะกลับใช้ประเพณีเดิม
 ไม่เหมาะกบราชการสมยนั้น ซึ่งตองการคนทใดเลาเวียนมความรการงานในกระทรวง
 เป็นสำคัญ ทางที่จะแก้ไขควรจะให้มโรงเรียนชชในกรมมหาดเล็ก สอนความรู้
 ด้ยของทสำหรับบรรชการพลเรือนในกระทรวงต่าง ๆ และให้นักเรียนถวายตัวเป็น

มหาตเล็ก มีโอกาสเข้าเฝ้าแทนให้ทรงรู้จัก ทั้งให้โตศึกษาขนบธรรมเนียมใน
 ราชสำนัก ประกอบกันทั้ง ๒ อย่าง เมื่อเรียนสำเร็จแล้ว ควรให้ไปสำรวจ
 ราชการตามกระทรวงงานโตคอง ขนาคจิง ให้รับ พระ ราชทาน สัญญา ยศ เป็น
 ขุนนางคอซนหน แทนที่เคยได้รับสัญญาบัตร ไปจากกรมมหาตเล็ก อย่างแต่ก่อน
 ข้าพเจ้ากราบบังคมทูลความคิดเช่นว่ามา สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงทรงพระราช-
 ดำริเห็นชอบด้วย เติมนพระราชประสงค์จะให้ข้าพเจ้าจัดโรงเรียนน น เพราะเคย
 จัดโรงเรียนในกระทรวงธรรมาการมาแล้ว ข้าพเจ้ากราบบังคมทูลขอตัว ด้วยเห็น
 ว่าถ้าทรงโรงเรียนมหาตเล็กสำเร็จโตคองคิด คงจะเป็นสิ่งสำคัญสำหรับราชการภาย
 หน้า เพราะฉะนั้น ผู้จะเป็น ตำแหน่งอธิบดี โรงเรียน ควร จะเป็น อีสาระต่างหากจาก
 กระทรวงต่าง ๆ แทนจะต้องเป็นผู้ทรงเกียรติคุณในทางวิชาความรู้ถึงผู้คนนบถอจึง
 จะจัดการโตสะดวก เติมสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงทรงพระราชดำริจะไปรด ฯ ให้
 พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้ารพพมณศักดิ์ (คชกรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์) ซึ่ง
 พงเสด็จกลับจากประเทศอังกฤษ โดยทรงสำเร็จการศึกษาโตปริญญาในมหาวิทยาลัย
 ซอกสฟอดแล้ว เป็นอธิบดีจัดการ โรงเรียนมหาตเล็กหลวง แต่พระองค์เจ้ารพ ฯ
 กราบบังคมทูลว่าโตทรงศึกษาวิชานิติศาสตร์เป็นสำคัญ สมควรมีราชการทางฝ่าย
 ตุลาการ ก็พอเหมาะอีกทางหนึ่ง ด้วยมีพระราชประสงค์จะให้จัดการแก้ไขระเบียบ
 ศาลยุติธรรมอยู่โตแยกออกอย่างหนึ่ง เวลานกระทรวงยุติธรรมยังมีบัญชาการแต่ศาล
 ในกรุงเทพฯ เพราะไม่สามารถจะรับบัญชาการศาลยุติธรรมโตที่พระราชอาณาเขต
 ศาลยุติธรรมตามหัวเมืองยังชอยู่ ในกระทรวงมหาตไทยตามประเพณีเดิม ทรง
 พระราชดำริว่าจะรอกการจัดศาลยุติธรรมตามหัวเมือง ไว้จนกระทรวงยุติธรรมสามารถ
 จะรับศาลหัวเมืองโตจะชานก จึงไปรด ฯ ให้ลงมือจัดการศาลยุติธรรมตามหัวเมือง

ควีย โหม่ข้าหลวงพิเศษสังกัดในกระทรวงมหาดไทยเป็นพนักงานจัดการยุติธรรม
ตามหัวเมือง ข้าพเจ้ากราบบังคมทูลขอให้ตั้งตนเจ็ดตำแหน่งตลอดยกยาคก่อน
ทรงตั้งข้าหลวงพิเศษเป็นคณะ ๕ คนด้วยกัน คือ พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้า
รพีพัฒนศักดิ์ เป็นนายก พระยาไกรสี (เปล่ง) เนตยณทัต กับมีส์เตอร์เกก
แปตรีก เนตยณทัตเปลเยี่ยม (ซึ่งเป็นผช่วยเจ้าพระยาอภิธราชา โรลังยคมีนส์)
ทั้ง ๓ นั้นขึ้นไปจากกรุงเทพฯ มีข้าหลวงพิเศษในท้องที่อีก ๒ คือ พระเจ้าน้องยาเธอ
กรมขุนมรุพงศ์ศรัพทมน (เมื่อยังเป็นกรมหมื่น) สมุหเทศาภิบาลมณฑล กับ
พระยาชัชวาล (นาค ณ บ่อมเพชร) ผู้รักษากรุงศรีอยุธยา รวมทั้งคณะเป็น ๕
คน การททรงตั้งข้าหลวงพิเศษจัดการยุติธรรมตามหัวเมืองครั้งนี้ เป็นผล
ของระเบียบการยุติธรรมก่อน ๆ ตลอดมาจนบัดนี้
แต่การตั้งโรงเรียนมหาดเล็กต้องรอหาตัวที่จะมาเป็นอธิบดี ต่อมาจน พ.ศ.
๒๔๔๒ เจ้าพระยาพระเสด็จ (ม.ร.ว. เบ็ญ มาลากุล) เวลานั้นยังเป็นพระยา
วิสุทธิศรียศกคในกรมมหาดเล็ก กลับมาจากยุโรป สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงทรง
พระราชดำริเห็นว่าเหมาะแก่ตำแหน่งอธิบดีโรงเรียนมหาดเล็กทีเดียว ควบเป็นผ
ชอเสด็จในการเรียนวิชาความรู้ มาแต่ครั้งเป็นนักเรียนในโรงเรียนพระตำหนัก
สวนกุหลาบ และได้ไปเป็นพระครูภาษาไทยของสมเด็จพระโอรสาธิราชอยู่ในประเทศ
อังกฤษหลายปี ในระหว่างนั้นตัวเองก็ได้เรียนภาษาอังกฤษควบ นอกจากนั้น
พระยาวิสุทธิศรียศกคได้เคยรับราชการ ทั้งในกระทรวงยุติธรรมการและกระทรวง
มหาดไทย ได้เคยเป็นเลขานุการของข้าพเจ้าด้วย คงจะทำการกับข้าพเจ้า ซึ่ง
มีพระราชประสงค์จะให้เขียนแนะนำ และตรวจการโรงเรียนมหาดเล็ก และในที่สุด
พระยาวิสุทธิศรียศกคไม่มีตำแหน่งในกรมมหาดเล็ก ยังว่างงานอยู่ จึงการตั้ง

สั่งให้ตั้งโรงเรียนมหาดเล็กชนบทกหลังยาวหน้าประตูพมามานชยศรทางฝ่ายตะวันตกและ
ไปรศ ฯ ให้พระยาวิสุทธิศรียศคฤคเป็นอธิบดีโรงเรียนแต่แรกนั้นมา พระยาวิสุทธิ-
ศรียศคฤคกับข้าพเจ้า ปรึกษากันตั้งระเบียบการที่จะจัดโรงเรียนมหาดเล็กหลวง ว่า
แต่เนือความเป็นดังนี้

๑) จะรับนักเรียนอายุระหว่าง ๑๕ จน ๒๐ ปี และเป็นบุตรโดยสกุลหรือ
โดยฐานะ อันสมควรจะถวายกำนมหาดเล็กได้ ทั้งใหม่ความรูเรียนมาแต่ที่
อื่นสำเร็จชั้นมัธยมในสมัยนั้นแล้ว

๒) จำนวนนักเรียนจำกัดเพียงเท่าที่กระทรวงต่าง ๆ ปรารถนาหาผู้มีความรู้
เขารับราชการ ไม่ให้นักเรียนมากเกินไป แต่จะกวดขันในการฝึกสอนให้มีความ
ความรู้ดีกว่านักเรียนที่กระทรวงต่าง ๆ วิชาเรียนในสมัยนั้น วิชา
๕๐ คน จนถึง ๑๐๐ คน เป็นอย่างมาก

๓) หลักสูตรของโรงเรียนจะจัดเป็น ๓ ภาค ภาคที่ ๑ สอนวิชาสามัญ
กับความรู้อันเป็นเบื้องต้นของข้าราชการ เมื่อเรียนสำเร็จภาคที่ ๑ แล้ว ให้ถวายตัว
เป็นมหาดเล็กฝึกสอนราชการในราชสำนัก เมื่อเรียนสำเร็จภาคที่ ๒ แล้ว ให้ไป
ฝึกหัดรับราชการในกระทรวงซึ่งจะขึ้นอยู่กับความสามารถถึงขนาด ก็ให้รับพระ-
ราชทานสัญญาบัตรรับราชการประจำในกระทรวงนั้นต่อไป

เมื่อปรึกษากันแล้วเห็นความซัดของมอชชอหนึ่ง ทั่วไม่แน่ใจว่ากระทรวง
ต่าง ๆ จะต้องการนักเรียนมหาดเล็กทุกกระทรวง ถ้าต้องการ โรงเรียนก็จะต้องตั้ง
หลักสูตรสอนวิชาความรู้ต่างกันหลายอย่าง โรงเรียนเพิ่งตั้งใหม่จะสอนที่ไหนไหว
จะไปพาให้กระทรวงต่าง ๆ ต้องรอกองการงานคอยรับนักเรียนมหาดเล็ก ควรจะเริ่ม
ทดลองแต่กระทรวงเดียวก่อน เอากระทรวงมหาดไทยเป็นตัวอย่าง เพราะตัว

เสนาบดีมหานาคและมโหรีรับผลชอบในการตั้งโรงเรียนมหาดเล็กอยู่ด้วยแล้ว เมื่อ
 เห็นพร้อมกันเป็นยุติ คงกล่าวมา นำความขณกราบบังคมทูลทูลไต่ถามพระบรมราชา-
 นุญาตให้จัดตั้งคณน ในเรื่องโรงเรียนมหาดเล็ก มีความขอหนังสือซึ่งข้าพเจ้าจะ
 กล่าวไว้ให้เป็นยุติธรรม ทูลว่าข้าพเจ้าเองเป็นแต่ตนคณนเป็นผลช่วยแนะนำการทูล
 ตั้งโรงเรียนน แต่ส่วนที่สามารวจที่ไต่ถามพระราชประสงค์ของนเป็นความชอบ
 ของพระยาวิสุทธิสุริยศักดิ์ ซึ่งพยายามจัดการมาแต่ต้นจนสำเร็จ นำเสียดายแต่
 ที่พระยาวิสุทธิสุริยศักดิ์ เป็นผู้จัดการ โรงเรียนมหาดเล็กอยู่เพียง ๓ ปี ถึง พ.ศ.
 ๒๔๔๖ เมื่อทรงตั้งเจ้าพระยาวิชิตวงศวิกรม (ม.ร.ว. คีรี สุทัศน์) เวลานั้น
 ยังเป็นพระยาวิกรมการบดี เป็นเสนาบดีกระทรวงธรรมการ ท่านชำนาญแต่ฝ่ายคณะ
 สังฆ กวราบายยังคมทูลขอให้หมื่นชำนาญการศึกษาศึกษาเป็นผลช่วย สมเด็จพระ-
 พุทธิเจ้าหลวงทรงดำรัสว่าโรงเรียนมหาดเล็กหลวงกตั้งสำเร็จแล้ว พอจะหาผู้ทำการ
 แทนพระยาวิสุทธิสุริยศักดิ์ต่อไปได้ แต่ทางกระทรวงธรรมการไม่ทรงเห็นตัวผู้น
 จึงทรงพระกรุณาโปรดฯ ให้พระยาวิสุทธิสุริยศักดิ์ย้ายไปเป็นปลัดทูลฉลองกระทรวง
 ธรรมการ และทรงแต่งตั้งพระยาศรวิกรม (ม.ร.ว. จิตร สุทัศน์) เมื่อยังเป็น
 ที่เจ้าหมื่นศรีสุระกษ ทั่วหมื่นมหาดเล็กอนเคยมชอเสียดแต่ครองเป็นนักเรียนและได้
 เคยไปศึกษาในยุโรป เป็นผลช่วยกิจการโรงเรียนมหาดเล็กแทนพระยาวิสุทธิสุริยศักดิ์
 ต่อมา โรงเรียนมหาดเล็กตั้งมาได้ ๑๑ ปีถึงรัชกาลที่ ๕
 ถึงรัชกาลที่ ๖ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชปวารณถึง
 เงินที่ชาวสยามได้เรียกในสร้างพระบรมรูปทรงม้าถวายสเองพระเศษพระคณพระบาท
 สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวพระบรมหาราช เมื่องานรัชมมงคล มีจำนวนเงิน
 เหลือชยกว่า ๑,๐๐๐,๐๐๐ บาท ใครจะทรงสร้างอนุสรณ์ให้เป็นสิ่งซึ่งเกิด

ประโยชน์ตอบแทนชาวสยามด้วยเงินรายนั้น ทรงพระราชดำริว่าโรงเรียนมหาดเล็ก
 ซึ่งสมเด็จพระบรมชนกนาถได้ทรงตั้งไว้ เป็นประโยชน์แก่การปกครองบ้านเมือง
 มาก แต่ว่าประโยชน์ยังได้เพียงในการปกครองหัวเมือง หรือว่าออกอย่างหนึ่งยัง
 ได้แต่กระทรวงมหาดไทยเป็นพน ควรจะขยายประโยชน์ของโรงเรียนนั้นให้แพร่หลาย
 ไปถึงกระทรวงอื่น ๆ ในฝ่ายพลเรือนให้ทั่วกัน จึงโปรด ฯ ให้ขยายการโรงเรียน
 มหาดเล็กเป็นโรงเรียนข้าราชการพลเรือนพระราชทานเงินเหลือสร้างพระบรมรูป
 ทรงมาให้ใช้เป็นทุน และพระราชทานที่ดินผืนใหญ่ของพระคลังข้างที่ที่ตำบลปทุมวัน
 รวมทางตกที่สร้างไว้เป็นวงเรียกว่า “วงกลางทุ่ง” สำหรับใช้เป็นโรงเรียนชั้นแรก
 พนักงานอำนวยการจัดโรงเรียนนั้นโปรด ฯ ให้มีกรรมการคณะ ๑ ทรงพระกรุณา
 โปรดเกล้า ฯ ให้ข้าพเจ้าเป็นนายก และสมเด็จพระอนุชาธิราช เจ้าฟ้ากรมหลวง
 พิษณุโลกประชานาถ เจ้าพระยาพระเสด็จ เจ้าพระยาอภัยราชา พระยาศรีวรวงศ์
 เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี พระยาเทพวิตร และย้ายโรงเรียนจากที่เรียนใน
 พระบรมมหาราชวังไปอยู่ที่ “วงกลางทุ่ง” พระยาศรีวรวงศ์คงบังคับการอยู่อย่าง
 เดิม ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๕๓ เป็นต้นมา ครั้นถึง พ.ศ. ๒๔๕๘ ข้าพเจ้าเกิดอาการ
 บวดยเจ็บทพพลภาพ ต้องกราบบังคมทูลขอเวนคืนตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย
 และต่อมาไม่ช้า ขอเวนคืนตำแหน่งนายกกรรมการโรงเรียนข้าราชการพลเรือนด้วย
 เจ้าพระยาพระเสด็จก็ช่วยถึงอัสัญกรรมในหมื่นน เมื่อข้าพเจ้าออกจากตำแหน่งนายก
 กรรมการแล้วถึง พ.ศ. ๒๔๕๘ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงโปรด ฯ
 ให้ขยายการโรงเรียนข้าราชการพลเรือนเป็นมหาวิทยาลัย มีนามว่า “จุฬาลงกรณ์
 มหาวิทยาลัย” แทนนมา.

(คัดจากประวัติพระยานครพระวราม ในหนังสือเรื่อง เครื่องถ้วยไทย)

เรื่องสร้างพระบรมรูปทรงม้า

พระบรมรูปทรงม้านั้นเกิดแต่กรณ ๒ เรืองประกอยกัน กรณที่ ๑ เมื่อสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงจะเสด็จไปยุโรปครั้งหลังเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๐ เวลานั้นทรงสร้างถนนราชดำเนินเสร็จแล้ว และคิดงมก่อสร้างพระที่นั่งอนันตสมาคม ทงคคแผนผังสนามใหญ่เชื่อมถนนราชดำเนินกับบริเวณพระที่นั่งอนันตสมาคมแล้ว กรณที่ ๒ เวลานั้นยังอกยเคษจะถึงอภิเษกขตมงคล ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงเป็นพระเจ้าแผ่นดินนับได้ ๔๒ ปี รัชกาลยาวนานยิ่งกว่าพระมหากษัตริย์ของคอนบรธาได้ปกครองประเทศสยามแต่ปางก่อนทงสน กำหนดว่าจะมีการสมโภชเป็นงานใหญ่ ค่ำรสสังสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช (คือพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว) ซึ่งเป็นผู้สำเร็จราชการรักษาพระนครให้ทรงปรึกษากับเสนาบดีคคคเก ครงการพิธีชมงคลว่าจะทำอย่างไรเสียแต่ในเวลาเสด็จไม่อยู่แล้วกราบทูลไป อ่ยารอไว้ให้เสียเวลา สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชจึงตรัสให้ปรึกษาในที่ประชุมเสนาบดี มีความเห็นพร้อมกันว่า “การสมโภช” เช่นเมื่อเสด็จกลับจากยุโรปคราวแรกเป็นต้นกคคและ “การฉลอง” เช่นเมื่อกรุงรัตนโกสินทร์อายุครบ ๑๐๐ ปีเป็นต้นกคค ได้ทำมาในรัชกาลที่ ๕ แล้วหลายอย่าง แต่ล้วนเป็นการทฐึบาลหรือบุคคลต่างจำพวกช่วยกันทำแทบทงนน งานฉลองราชสมบัติชมงคลครงนผลคคงานอนทได้เคยทำมาแต่ก่อน ด้วยเป็นมงคลอนพงประสพได้ด้วยยากยิ่งนัก ควรให้ผลคคงานแต่ก่อน ๆ เห็นว่าควรขอเหตทพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงปกครองทำนบารุงประเทศและประชาชนชาวสยามให้เจริญรุ่งเรืองและไพรพพาษาแผ่นดินเป็นสุขสำราญมาช้านานกว่าพระมหากษัตริย์แต่ปางก่อน ขอนเป็นหลัก ชกชว่นชาวสยามทุกชาติทุกภาษาทว

พระราชอาณาเขตใหญ่จากทรพยตามกำลัง รวมเงินนนทลเกล้า ฯ ถวายเป็นของ
 ชาวสยามรายตัวทวนหน้าพร้อมใจกันสนองพระเดชพระคุณอย่างทวียกกันเป็นสามัญว่า
 “ท้าวขวัญ” แล้วแต่จะทรงใช้สอยเงินนนตามพระราชหฤทัย ให้กระทรวงนครบาล
 เป็นเจ้าหน้าที่ขอกบุญในกรุงเทพ ฯ และ กระทรวงมหาด ไทย ขอกบุญตามหัวเมือง
 กำหนดเป็นข้อสำคัญในการขอกบุญนั้น คือ ๑. อย่าให้เป็นการกะเกณฑ์อย่างไร แล้ว
 แต่ใจใคร่สมัครให้เท่าใด แม้เพียงเป็นจำนวนสักใดก็ได้ แต่ ๒. ให้พยายามขอก
 ทงเหตุและการททากบุญนั้นให้ทั่วทุกตัวคน บรรดาอยู่ในพระราชอาณาเขต เวลาเมื่อ
 ปรึกษาคนนนมีเสนาบดี บาง คน เห็น ว่า ควร จะ สร้าง สิ่ง อน ใด ไว้ เป็นอนุสรณ์เฉลิม
 พระเกียรติควยสักสิ่ง ๑ แต่ขอตกลงกันว่าควรจะทำอะไรดี คิดว่า จะ ได้ เงิน
 เฉลิมพระขวัญสักเท่าใดก่อน

ในเวลาเมื่อกำลังขอกบุญอยู่นั้น ได้ทราบข่าวมาแต่ยุโรปว่า เมอสมเค็จ
 พระเจ้าอยู่หัวเสด็จไปทอดพระเนตรวังแวร์ซายในประเทศฝรั่งเศส ไปรดพระรูป
 พระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ ทรงมาหลอควยทองสัมฤทธิ์ อนตงไว้ในลานข้างหน้าพระราชวัง
 ทรงปรารภว่า ถ้ามีพระบรมรูปของพระองค์ทรงมาตงไว้ในสนามทถนนราชดำเนินต่อ
 กบบริเวณพระที่นั่งอนนตส์มาคมจะเป็นสิ่งงามดี เหมือนเช่นเขามกมกันตามประเทศ
 ต่าง ๆ ในยุโรป สัยราคาสร้างพระบรมรูปเช่นนั้นน่าจะราว ๒๐๐,๐๐๐ บาท ได้
 ชาวทกล้าวมาประจวบเวลาททได้เคความคนยนคถวายเงินเฉลิมพระขวัญ แพร่ หลาย
 จะได้เงินมากที่ประชมเสนาบดีจึงลงมติ แล้วสมเด็จบรมโอรสาธิราชกราบทลขอ
 ถวายพระบรมรูปทรงมานนเป็นของประชาชนชาวสยามสนองพระ เดช พระ คุณ ในงาน
 รัชมงคล ก็โปรดพระราชทานพระบรมราชานุญาต จึงเกิดมีพระบรมรูปทรงมาชน
 ด้วยประการฉะนี้ ทวทกล้าวเพิ่มเติมทไปอีกสักหนอยว่าเงินเฉลิมพระขวัญทรงน
 เมอจ่ายใช้ในการสร้างพระบรมรูปทรงมาแล้ว ยงเหลือทวงเงินนอยกว่าล้านบาท

สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ ถวายตามมติเดิม สมเด็จพระเจ้า
 อยู่หัวทรงพระราชดำริว่า จะเอาเงินนั้นใช้สถาปนากิจการอย่างใดอย่างหนึ่งให้เกิด
 ประโยชน์แก่ชาวสยามสนองคุณความกตัญญูกตเวทิตาต่อพระองค์นั้น แต่ยังไม่
 ทันทกลงว่าจะทำอะไร สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชเจ้าเสด็จสวรรคตเสียก่อน พระบาท
 สมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงทรงดำเนนการตามพระราชประสงค์ของสมเด็จพระ
 บรมชนกนาถโปรดให้ใช้เงินเฉลิมพระขวัญที่ยังเหลืออยู่ในมหาวชิราวุธ
 จุฬาลงกรณ์
 เรืองถวายพระบรมรูปทรงม้า รายการพิพิธภัณฑสถานถวายเป็น และพระราชดำริ
 ตอบ มีอยู่ในหนังสือราชกิจจานุเบกษาโดยพิสดาร

ปาฐกถาวิทยุกระจายเสียง

ว่าด้วย

พระราชมรดกของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาตาดำรงราชานุภาพ

ทรงเสด็จ เมื่อวันที่ ๓๑ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๗๔

อีก ๔ วันแต่ต่อไป ถึงวันที่ ๔ เมษายน จะเริ่มงานพระราชพิธีเฉลิมกรุง
พระมหานคร อันประคิษฐานมาครบ ๑๕๐ ปี ในพุทธศักราช ๒๔๗๕ นี้ งาน
เช่นเคยมาแต่ก่อนครั้งเดียว คือ เมื่อในรัชกาลที่ ๕ กรุงเทพพระมหานคร
อายุครบ ๑๐๐ ปี เมื่อพุทธศักราช ๒๔๒๕ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัว ได้โปรดเกล้าฯ ให้มีการสมโภชพระนครท่านองคเณรกับกรุง

งานเฉลิมกรุงพระมหานครครั้งนั้น เจ้าพนักงานได้โฆษณาให้ทราบระมวณ
การพิธีจะทำ ยปรากฏในหมายกำหนดการ และลงในหนังสือพิมพ์แล้ว ไม่จำเป็นต้อง
จะต่อนารายการเหล่านี้มาแต่ครั้งในทนอก จะกล่าวถึงแต่ความมุ่งหมายของการ
พระราชพิธีททากรงให้เข้าใจกันชัดเจน ในหมายกำหนดการนั้น แบ่งการพระราช-
พิธีเป็น ๓ ภาค ภาคที่ ๑ ฉลองพระนคร ภาคที่ ๒ เฉลิมสิ่วราชสมบัติ ภาคที่ ๓
บำเพ็ญพระราชกุศลททกษณานุปัตาน จะพรรณนาความทจะบอกอธิบายเป็นรายภาค
ต่อไป

งานฉลองพระนคร คือว่า งานฉลองอายุพระนครอมรัตนโกสินทรน ซึ่ง
 ประดิษฐานมาได้ ๑๕๐ ปี ก็แหละประเพณีการฉลองอายุนั้น บรรดามนุษย์ไม่ว่า
 จะเป็นชนชาวประเทศไหน ภาษาใดย่อมถือว่า เป็นศรีมงคล ควรทชนชมยินดี กล่าว
 เพียงชนตาใครอยู่มาได้แม้เพียงปี ๑ เมื่อถึงกตตรงกบขเกิดของตนก็ยอมทำบุญให้
 ทาน พวุกญาติและมิตรสหายก็อำนวยความสะดวกและให้ของขวัญทวขความยินดี ส่งขึ้นไป
 กว้านน ก็เมื่อมอายุยังยืนอยู่มาได้ถึงอายุ ๕๐ ปี ย่อมมีการทำบุญฉลองอายุเป็น
 การใหญ่ขึ้นไป ทำบุญให้ทานมากขึ้น มีพวกพ้องมาช่วยทวขความยินดียิ่งขึ้น ถ้า
 อยู่ต่อไปได้ถึงอายุ ๖๐ ปี ก็เป็นกำหนดที่จะทำบุญฉลองอายุเป็นการใหญ่ การฉลอง
 อายุ ๖๐ ปีนั้น ถือกันว่าเป็นงานเทศกาลอันต้องทำส่นองคนผู้ถึงอายุซึ่งเป็นข้อประการ
 เช่นปีตามารดาเป็นต้น ผู้ถึงอายุเป็นแต่คอยนั่งให้พร ทวขถือกันเป็นคติว่าตอผู้ใดมี
 ลกต หลานต เป็นคนมกทญญกตเวทจงจะมีการฉลองอายุครบ ๖๐ ปี และยังมี
 ความจริงอีกอย่างหนึ่งประกอขกัน คือว่าคนเราทมอายุอยู่มาได้แม้เพียงขวขปี ๑ ก็
 ๕๐ ปีก็ ๖๐ ปีก็ ทส่สามารถทำบุญฉลองอายุได้ทวขอาศัยเหตุทรอกพนอนตราข
 อย่างหนึ่งกขทมความสขสัารานุสัมควรแกอตภาพออย่างหนึ่ง จึงควรขนคทมอายุอยู่
 มาได้ ถึงเช่นนการฉลองอายุพระนครก็เป็นทานองเคขวกัน ก็ถ้าหากว่าเมืองใด
 ประเทศใดมจลาจลอยู่ราไป หรือมขาคกมาขขไม่มความสขเลข จะอยู่ถึง ๕๐๐ ปี
 หรือ ๑๐๐๐ ปี ก็กไม่มเหตุที่จะฉลองบ้านเมือง ตอเป็นเมืองทอขเช่นเป็นสขมาข
 นานถึง ๑๐๐ ปี หรือ ๑๕๐ ปี จึงขบวามสัรมงคลสัมควรฉลอง กบ้านเมืองจะอยู่
 เป็นเป็นสขได้นขมอาศัยเหตุอนเป็นขอสัาคญหลายอย่าง เป็นตนวา ชาวเมืองน
 ทงทเป็นพนกงานปกครองและเป็นทวขราษฎรุมความสัามคค ช่วยกันประกอขกการ
 ทะนุบำรุงบ้านเมืองในเวลาสังขภย และช่วยกันแก้ไขความทกขยากในเวลาขคเชญ

เช่นหมขาคักศักรมายายกยอมสละความสุข หรือแม้จนชีวิตของตน เพอรักษาบ้านเมือง
 ให้เป็นอิสระอยู่แก่ตน พระนครอมรรัตนโกสินทร์นมัสรมงคลเช่นเกล้ามาทุกประการ
 เพราะพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในพระบรมราชจักรวงศ์ทรงเป็นประมุขของชาติ ชัก
 นำประชาชนชาวสยามให้ช่วยกันต่อสู้ข้าศึกศัตรู และให้ช่วยกันทะนุบำรุงบ้านเมืองม
 ความสุขสำราญเจริญมาถึง ๑๕๐ ปีช้ายคน จึงเป็นเหตุสมควรเททเราทั้งหลาย
 ไม่เลือกว่าชาติใดภาษาใด ถอดศาสนาไหนหรืออยู่ในเพศและชนบรคาคักกชนใด
 สักแต่เป็นชาวสยามแล้วกควรจะยบค และถอว่าการฉลองพระนครครงนเป็นเกยรตยค
 แก่ประเทศสยาม กบทงชาวสยามทกส่มย ทงแต่ชนบรพบรยคตลอดมาจนถงชนเว
 ทงหลายทใดช่วยกันทาการฉลองพระนครครงน ถอบายอนนเป็นขอใหญใจความ
 ของการฉลองพระนคร

ถ้าท่านผู้ใดได้สังเกตในหมายกำหนดการของกระทรวงวังพิมพ์โฆษณาจะแล-
 เห็นได้ว่า พระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ซึ่งทรงก่กระบวนการ
 พระราชพิธีจะทำในงานฉลองอายุพระนครคราวนี้เป็น ๒ ประเภท ประเภทหนึ่งให้
 เป็นงานของชาวสยามทั่วไป นับตั้งแต่พระองค์เองตลอดจนถึงเหล่าพระราชานุรักษ์เป็น
 เจ้าของงานก็ช่วยกันทุกคน ชอนพงเห็นใดเช่นในการปฏิสังขรณ์วัดพระศรีรัตน-
 ศาสตร์คารามกค การสร้างปฏิมบรมราชานุสรณกค ไททรงพระกรุณาโปรดพระราชทาน
 พระบรมราชานุญาตให้คนทงหลายบรจากทรพยเขาส่วนรวมพระราชกศลกับพระองค์
 ไททความใจส่มคร อกอยางหนึ่งพงสังเกตใด ในหมายกำหนดการนน งานใด ๆ ใน
 ภาคท ๑ เป็นตงแตงงานเบองสรวงททของสนามหลวงกค งานทวดทพระศรีรัตน-
 ศาสตร์คารามกค ทวดศัทศันกค ทปฏิมบรมราชานุสรณกค โปรดเกล้า ฯ พระราช
 ทานโอกาสให้ราษฎรชาวพระนครเข้าไปสู่ทสสมาคมใดทกแห่ง เพื่อให้รู้สึกว่าเป็น
 เจ้าของงานฉลองพระนคร มทงส่วนบุญและมเกยรตในครงนควยทวกัน ในความ

ขออัครทธานทงหลายผู้มาในงานจะทรงไว้ ในใจว่าไม่ได้เป็นผู้มาเที่ยวเล่นหรือเป็นแต่
 มากุเล่นสนุก ๆ ทแทนมาโดยฐานเป็นเจ้าของงานส่วนหนึ่งตามอติภาพของตน
 และกวยนคือนุโมทนาในการทพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้ทรงพระราชดำริ
 ชักนำตนให้ทำการกุศลอัน

คราวนี้จะว่าถึงพระปฐมบรมราชานุสรณ์ ซึ่งทรงพระราชดำริให้สร้างขึ้นใน
 การเฉลิมกรุงเทพ ฯ ครองน คือพระบรมรูปพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก
 องค์ปฐมบรมราชาธิราชผู้ประดิษฐานบรมมหาจักรวงศ์ และทรงสร้างกรุงเทพ
 พระมหานครอมรัตนโกสินทรนสง ๑ กยสะพานข้ามแม่น้ำเจ้าพระยาสร้างประกอบ
 กยพระบรมรูปนน เพอจะขยายเขตพระนครให้ไปมาได้สะดวกถึงจังหวัดฉะบุรีรวม
 เป็นพระนครอันเดยวกนอก ๑

ในส่วนพระบรมรูปพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกนั้น ควรเข้าใจว่ามี
 ไซ้แต่เป็นเครื่องหมายเฉลิมพระเกียรติยศเฉพาะพระองค์ พระบาทสมเด็จพระพุทธ
 ยอดฟ้าจุฬาโลกเท่านั้น ย่อมเฉลิมเกียรติของชาวสยามชนบรรพบุรุษ ของเราทั้งหลาย
 ซึ่งได้โดยเสด็จสนองพระเดชพระคุณเป็นพระกำลังของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้า
 จุฬาโลกด้วย

ความมั่นคงของชาติไทยกับประเทศสยาม ซึ่งได้มมาด้วยพระบารมีของ
 พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกเพียงใด ผู้ที่ได้อ่านหนังสือพงศาวดารและ
 จดหมายเหตุต่าง ๆ ทราบเรื่องประวัติของไทยเราใน ๑๕๐ ปีนี้คงมีมาก แต่ผู้
 ไม่ได้อ่านหรือไม่ได้ทราบความกึกจะมมากกว่า จะนำความข้างข้อมากกล่าวในปาฐกถา
 นี้ให้ทราบว่า พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ได้ทรงทำสิ่งใดไว้บ้าง ซึ่ง
 ตัวเรายังได้รบประโยชน์เหมือนอย่างว่าได้รับพระราชทานพระราชมรดกอยู่ในกาลบัดนี้
 จะเลือกมาพรรณนาแต่ที่เป็นข้อสำคัญ มิให้เปลืองเวลายืดยาว

ททมลลานาออกกลางนน ล้ายากในการที่จะต่อสู้เมอชาคักเขามาถึงลอมเมือง เพราะ
 จะถ่ายเทพผู้คนไปช่วยกันยากทเมืองพิษณโลกครงนนทาสะพานขามแม่น้ำถึง ๓ สะพาน
 แตกกระนนกยงล้ายากเต็มท ทกรงฉนยรรน ล้าน้ำใหญ่และลึก จะทำสะพานก็ไม่ได้
 ถาซาคักเขามาได้ถึงเมืองจะรักษาไม่ไหว พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าฟ้าโลก
 คงจะไคทรงพระราชดำริเห็นมานานแล้วว่า ควรย้ายพระนครมาตงทางฝั่งตะวันออก
 แต่ฟากเดยว เพราะเป็นชัยภูมิควยอยู่ตรงทงแหลมมล้าแม่น้ำใหญ่เป็นคพระนคร
 ถึง ๒ คาน สันนษฐานว่า ปัญหาเรื่องย้ายราชธานีขามฟากน้ำจะเคยไคปรึกษาใน
 รัฐบาลครงกรงฉนยรรน และจะไคตรวจทำแผนทพิสูจน์เสร็จแล้ว แต่หากพระเจ้า
 กรงฉนยรรนไม่ทรงเห็นชอบควย หรือตคควยมเหตุการณชคขวาง จึงระงับมาจนถึง
 เดือนเมษายน พ.ศ. ๒๓๒๕ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าฟ้าโลกเสด็จ
 ปรายตาภิเศกทรงพระราชดำริเห็นเป็นแน่ว่า ในไม่ช้าคงจะมีศึกพม่ามาตเมืองไทยออก
 จึงตรัสสั่งให้ รัชปลงมือสร้างกรงรัตนโกสินทร์ ในเดือน เมษายน ทเสด็จปรายตาภิเศก
 นนเอง ควยเคชะขมัญในเวลาสร้างพระนครนน ทางเมืองพม่าพระเจ้าปะดุงพงจะไค
 เป็นใหญ่ พม่ายงตองรบพุงกนเอง บ้านเมืองไม่ปรกติ ไทยมีเวลาว่างคักอยู่ ๓ ปี
 พอสว่างพระนครสำเร็จเมอ พ.ศ. ๒๓๒๘ ในนนเอง พระเจ้าปะดุงยกกองทัพ
 ใหญ่มาตเมืองไทย คังจะกล่าวต้อไปข้างหน้า

พระราชพงศาวดารสังท ๒ นน คือพระพุทศมทามณรัตนปัญญมากร พระแก้วมรกต
 ชงเรานขตอกนเป็นสิ่วของขานเมือง พระแก้วมรกตพระองค์น เป็นพระพุทศรูปทคคน
 ทงหลายนขตอสังการขธา เป็นมิ่งขวัญของ ประเทศทเป็นอิสระ แต่โบราณมาหลายแห่ง
 นนแต่ทไกลเคยง คือเมืองเซียงใหม่เมอเป็นประเทศลาเนา และเมืองหลวงพระบาง
 เมืองเวียง นทน เมอเป็นประเทศลาเนาทวงเวยกอกกอย่างหนึ่งว่า กรุงศรีสัตนาคนหุต

แต่ประหลาดอยู่ที่ไม่เคยโตมาไว้ในประเทศสยามทั้งในสมัยสุโขทัย และกรุงศรี-

อยุธยาเป็นราชธานี จนพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกเสด็จเป็นจอมพลขึ้นไป

ตกรุงศรีสัตนาคณหุตมชยชนะ จึงได้พระมหาเมรุรัตนปฏิมากรรมมาสู่ประเทศสยาม

เมื่อ พ.ศ. ๒๓๒๑ เป็นศักราชพระนคร จึงทรงสร้างวัดพระศรีรัตนศาสดารามขึ้น

ประศิฐานไว้ให้เราทั้งหลายได้สักการบูชามาจนตราายเท่าทกวณน แม้พิทธศาสตร์นักชน

ชาวต่างประเทศก็พากันมาสักการบูชา ด้วยนับถือเป็นมหาเจดีย์อันหนึ่งที่มีในโลก

พระราชมรดกของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก สังก ๓ นน คช

อิสรภาพของชาวสยาม จะเล่าเรื่องให้ฟังต่อไปคือ

พอสร้างกรุงรัตนโกสินทร์แล้วในมะเส็ง พ.ศ. ๒๓๒๘ ป็นนเอง พม่ายก

กองทัพมาตเมืองไทย คักพมาครงนพระเจ้าปะดุงเป็นจอมพลเอง ยกกองทัพหลวง

มาทางด่านพระเจดีย์ ๓ องค์ เวลานั้นพระเจ้าปะดุงมีอานภาพคล้ายพระเจ้าหงสาวดี

แต่โบราณ ด้วยปราบประเทศที่ไกลเคียงเอาไว้ในอำนาจได้รอบข้าง กะเกณฑ์ให้

พวกเมืองชนท่อยตอแดนไทยยกกองทัพมาสมทบตเมืองไทยด้วย ซาคักจึงยกกองทัพ

เข้ามาทกทศทุกทาง จำนวนพลมาก เป็นศักใหญ่ยิ่งกว่าครั้งไหน ๆ ที่เคยมีมาใน

พงศาวดารแต่ก่อนตงสัน ฝ่ายไทยเราในเวลานั้นกมกาลงนอยยงกว่าทเคยส์คักพมา

มาในสมัยกรุงศรีอยุธยา หรือในสมัยกรุงธนบุรี ด้วยหัวเมืองฝ่ายเหนือชยเป็นเสียด

เมื่อครงศักอะแซหวุ่นกโมมกาลงรพลทาง หัวเมืองเหนือมาชวยตงแต่ก่อน มรพลอย

แต่ในทไกลกรงเทพเทานน อาศัยพระบัญญัติบารมททรงพระราชดำริกระชวณยทช

ซึ่งอาจจะว่าไต่ว่าเป็นอย่างวิเศษศค คือเอาคนน้อยสคคนมากชนะได้ด้วยความคคค

จำนวนพมาทยกเข้ามาในคราวนน ฉาจะเปรียบกบจำนวนไทยทมตอส์เห็นจะราว

สองเอาหนึ่ง รอคอยอยู่อย่างเดิยวทกกองทัพพม่ายกเข้ามาไม่พร้อมกัน เมื่อพระบาท-
 สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกทรงสดทราบข่าวศึกทยกมาทางไหน ๆ แล้ว จึง
 โปรด ฯ ให้จัดกำลังที่จะต่อสู้เป็น ๓ กองทัพ กองทัพฝ่ายตะวันตกให้สมเด็จพระ
 พระอนุชาธิราช กรมพระราชวังบวร ฯ เป็นแม่ทัพ ยกไปตั้งที่ตำบลลาดหญ้าใน
 แขวงจังหวัดกาญจนบุรี อินเียนทวาชเชิงเขาบรรทัด ซึ่งพม่าต้องเดินกองทัพข้าม
 มา ให้คอยสกัดกองทัพหลวงของข้าศึก ซึ่งพระเจ้าปะดุงยกมาเอง อย่าให้ลงมา
 ถึงทรายใต้ ออกกองทัพหนึ่งเป็นกองทัพสำหรับต่อสู้ศึกมาทางเหนือ ให้กรมพระ-
 ราชวังหลังเป็นแม่ทัพ ยกไปตั้งอยู่ที่ตำบลปากน้ำโพ แต่มีคำสั่งไปว่ามิให้รบรุก
 ข้าศึกเป็นแต่ให้ตั้งมั่นแนบ ให้ข้าศึกทางหลวงลงมาถึงกรุงเทพ ฯ ใต้ ออกกองทัพหนึ่ง
 เป็นกองทัพหลวง พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ทรงเป็นจอมพลเอง
 ตั้งอยู่ที่กรุงเทพ ฯ นี้ ถ้าข้าศึกหนกมอทางไหนก็จะให้ช่วยทางนั้นให้ทันทองที่ กระบวน
 ยทศิศาสตร์เป็นคิงน กองทัพพระเจ้าปะดุงทยกมาทางคานพระเจดีย์ ๓ องค์คตอง
 เดินทางขนบมายมาบนเขา ทางคตองหาบขนเสบียงอาหารมาด้วยความลำบากกระยะทาง
 กว่า ๑๐ วัน พอกองทัพหน้าขามมาถึงเชิงเขาตลาดหญ้าถูกกองทัพไทยตตามให้
 ลงมายังทรายใต้ รบกันอยู่หลายวัน ไทยตกองทัพหน้าของพม่าแตกฉานไป ฝ่าย
 กองทัพหลวงและกองทัพอนของพม่าตตคองอยู่บนเขาเกิดอคคอยากอด ไรยไปทงนน
 เมื่อพระเจ้าปะดุงทราบวาทพหน้าแตกแล้วกตองเลิกทพกลับไป ครนกองทัพหลวง
 ของพม่าถอยไปแล้ว กองทัพไทยทางฝ่ายเหนือกระตมตกองทัพพม่าทยกมาทางนน
 แตกฉานไปหมด ส่วนกองทัพกรมพระราชวังบวร ฯ ก็ยกลงไปตกองทัพพม่าทยกลงมา
 ทางฝ่ายใต้ จนถถึงเมืองนครศรีธรรมราช ไล่พม่าออกจากพระราชอาณาเขตใต้หมด
 การทไทยชนะ สงคราม ครวงทกลาวน เป็นมหาชัย ควย อาศัยพระ สัตขบัญญัติของ

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกในกระบวนยุทธศาสตร์ ถ้าไทยแพพม่า
ครองนกกคงเสียบานเมือง และบรรพบุรุษของเราคงถูกจับเอาไปเป็นเชลยอีก
เหมือนเมื่อเสียบกรุงศรีอยุธยา เพราะฉะนั้นการทชณะศึกในครั้งลาตัญญา จึงเป็นการ
รักษาอิสรภาพไว้ให้เป็นมรดกแก่เราออกอย่างหนึ่ง

พระราชมรดกสิ่งที ๔ นั้น คือความบริสุทธิ์ของพระพุทธศาสนา ซึ่งถึงความ
เสื่อมทรามมาแต่เมื่อบานแตกเมืองเสียบกรุงศรีอยุธยา พระเจ้าพระส่งสมเด็จพระ
คัมภีร์พระธรรมต่อองค์กระเจตกระเจายสูญหายไปเสียบเป็นอนมาก พระเจ้ากรุงธนบุรีได้ทรง
พยายามรวบรวมชนใหม่ แต่ทำไม่ได้ทำใดก็กลบเกล็ดกลางลในพระศาสนาอก
มาถึงพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกได้ทรงฟื้นฟูพระพุทธศาสนาให้คงดีดังเดิม
คือท่านบำรุงพระภิกษุสงฆ์ซึ่งทรงศีลสังวรและรอบรู้พระธรรมวินัย แล้วโปรด ฯ ให้
ประชุมช่วยกันทำสังคายนาชำระพระไตรปิฎกให้ถูกต้อง ได้เป็นหลักฐานในการศึกษา
และสั่งสอน พระพุทธศาสนา สืบมา ในประเทศสยามจนทุกวันนี้ จึงควร นับว่าเป็น
พระราชมรดกพระราชทานไว้ให้แก่เราทั้งหลายออกอย่างหนึ่ง

พระราชมรดกสิ่งที ๕ นั้น คือกฎหมายและแบบแผนประเพณีสำหรับบ้านเมือง
ซึ่งกระเจตกระเจายไปเมื่อครั้งเสียบกรุงศรีอยุธยานั้น โปรด ฯ ให้เสาะหารวบรวมฉบับ
แล้วทรงเลือกสรรข้าราชการเกาทัมความรู ให้ประชุมปรึกษากันตรวจชำระ และทรง
ตรวจตราแก้ไขด้วยพระองค์เองเป็นที่สุด แล้วตราไว้เป็นหลักสำหรับพิพากษาอรรถคดี
สืบมา แม้ในเวลานั้นททาประมวลกฎหมายชนใหม่แล้ว ก็ยังคงอาศัยใช้กฎหมายและ
แบบแผนประเพณี ซึ่งพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกได้ทรงตั้งไว้ไม่เลิกได้
หมตกเคยว จึงควรนับว่าเป็นพระราชมรดกออกอย่างหนึ่ง

แต่พระราชมรดกที่สำคัญอย่างขงขงมีอีกสิ่งหนึ่ง คือที่ทรงประดิษฐ์ฐานพระบรม-
ราชจักรวงศ์ให้สืบสันตวงศ์มาถึง ๓ รัชกาล พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในราชวงศ์

นทุกพระองค์ ก็ไต่ทรงท่านบำรุงประเทศสยามมา ทั้งด้วยการของกันภยันตราย
 ภายนอกและภายใน ให้ไพร่ฟ้าชาวแผ่นดินมอญและความสะดวกสำราญสืบกันมา และ
 ไต่ทรงจัดการแก้ไขระเบียบราชการปกครองบ้านเมืองให้เทยมทนประเทศคน จนประเทศ
 สยามของเราได้ความยกย่องชนเสมอมาเสมอไหลกยประเทศที่เจริญแล้ว ทั้งนักด้วย
 พระบาท สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในพระบรมราช จักรวงศ์ อนันต์สันตดวงศ์มาแต่
 พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก จนถึง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในรัชกาล
 ปัจจุบันทุกพระองค์ทรงปกครองชาวเราตั้งแต่ชนบรพบุรุษให้ด้วยความร่มเย็นเป็นสุขสืบ
 กันลงมาจนถึงตัวเราในบัดนี้ ก็เป็นพระราชมรดกของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้า
 จุฬาโลก ซึ่งพระราชทานแก่ชาวสยาม

ท่านทั้งหลายเมื่อไปบูชา พระบรมรูปพระบาท สมเด็จพระพุทธยอดฟ้า จุฬาโลกที่
 ปฐมบรมราชานุสรณ์ ควรระลึกถึงพระเดชพระคุณดังกล่าวมา ถ้ามานาใจเช่นนั้นแล้ว
 ความสวัสดีมงคลและความสุขสำราญก็จะมีแก่ท่านทั้งหลายทั่วไปตลอดกาลนาน

ส่วนการพระราชพิธีออกแผนกหนงน เป็นส่วนในบรมราชวงศ์ คือเฉลิมราช
 สิริสมบัตให้ทรงพระเจริญสุขเกษมสำราญ ออกภาคหนึ่งคือการบำเพ็ญพระราชพิธี
 ทักษณานุปทานนเป็นการส่วนพระองค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงขอทศพระราช-
 กุศลต่าง ๆ ที่ไต่ทรงบำเพ็ญแล้วถวายสนองพระเดชพระคุณสมเด็จพระบรพการเหมอน
 อย่างกราบทูลให้ทรงอนุโมทนาในการที่พระองค์ไต่ทรงเป็นประมุขนำชาวสยามกระทำ
 ให้เกิดสวัสดีมงคล และเป็นเกียรติยศแก่บ้านเมืองทรงน สันขอความปาฐักถา
 เพียงเท่านั้น

(คัดจากไทยเขษมรวมข่าวฉบับที่ ๑๗๔)

ตำนานการเลกอากาศบอบเบยและหวย

มีอยู่ในประชุมพงศาวดาร ภาค ๑๒

๑. อธิบายกำเนิดการเล่นถั่วโปและหวย

การเล่นถั่วโป และ หวย เป็นของจีนคิดเล่นกันในเมืองจีนก่อน แล้วพวกจีนที่ไปอยู่ต่างดาวพาไปเล่น จึงได้แพร่หลายต่อไปในประเทศอื่น ๆ ข้าพเจ้าได้วานพระเจนจันอักษร (สุทโธ ทัศนทากาศ) ศาสตราจารย์ภาษาจีนในราชบัณฑิตยสภาให้ช่วยค้นหาเรื่องเหตุเกิดที่การเล่นในเมืองจีน ได้ความในหนังสือ ยี่ จิบส์ ซอ ฮาว หิง จือ เป็นเรื่องพงศาวดารจีน ตอนราชวงศ์ตงฮั่น ว่าเมื่อครั้งราชวงศ์ตงฮั่นเป็นใหญ่ในเมืองจีนแผ่นดินพระเจ้าสันฮงเต๋อ อนเบียนรัชกาลที่ ๗ เสวยราชย์แต่ พ.ศ. ๖๖๙ จน พ.ศ. ๖๘๘ นั้น ขุนนางจีนคนหนึ่งชื่อเลียงกิดคิดการเล่นพนันขึ้นอย่าง ๑ เดิมเรียกว่า อิจ แปลว่ากระแปะคิค วิถีเล่นใช้นิ้ว ๔ เป็นเกณฑ์ คือ เอากระแปะหลาย ๆ สักกระแปะมากองเขา แล้วเอาภาชนะอันหนึ่งครอบกองกระแปะนั้นไว้ ให้คนทั้งหลายทายทายว่าจะเป็นเศษ ๑ หรือ ๒ หรือ ๓ หรือครบ ๔ เมื่อทายกันแล้วจึงเปิดภาชนะที่ครอบออกแล้วนับกระแปะที่ออกไปทีละ ๔ กระแปะ ๆ ปิดไปจนกระแปะในกองนั้นเหลือเป็นเศษ ๑ หรือ ๒ หรือ ๓ หรือ ๔ ตรงกบที่ผู้ใดทายผิดเป็นถก ใครวางเงินแทงเท่าใดถ้าถูกเจ้ามือก็ตของใช้ให้ ใครแทงไม่ถูกเจ้ามือก็รับเงินที่แทงเสีย

ต่อมาถึงสมัยปลายกบฏ เวลามีองจันแตกกันเป็นภาคเหนือกับภาคใต้ ต่าง
รัฐบาลกัน ในระหว่าง พ.ศ. ๙๖๓ จนถึง พ.ศ. ๑๑๓๒ ในสมัยนั้นการเล่นท
เรียกว่า อจ (ทำนองจะเป็นเพราะเอาสิ่งอันใดกองแทนกระเปาะให้สิ่งเกตุ่ง่ายจน) จึง
เรียกแปลงชื่อว่า "ทวท" แปลว่า เล่นแรง

ต่อมาเมื่อสมัยราชวงศ์กรุงเป็นใหญ่ ในระหว่าง พ.ศ. ๑๑๖๑ จน พ.ศ.
๑๔๕๐ มีผู้แปลงชื่อการเล่น "ทวท" มาเรียกว่า "ทวจ" แปลว่าแรงกระเปาะ
(เพราะกลบเล่นด้วยกระเปาะ) แต่ทกววนนเรียกกันเป็นหลายอย่าง เรียกกันว่า "กมจ
ทว" แปลว่าแรงกระเปาะทอง (เพราะว่ากระเปาะที่เล่นนั้นชดปลงเหมือนอกกับทอง)
กมจเรียกว่า "ทว" แปลว่าแรงเท่านั้น (เพราะใช้แรงด้วยเบี่ยงหรือสิ่งอันอื่นมิใช่
กระเปาะ) กมจ เรื่องมูลเหตุของการเล่นทว ทวเรามาเรียกกันว่า "ถว" มีมาคั้งน
ที่ไทยเราเรียก "ถว" เห็นจะเป็นแต่เพี้ยนมาจากคำ "ทว" ภาษาจีน ทาใช้เพราะ
เอาถวมากำแทนกระเปาะไม่

เรื่องเหตุเกิดการเล่นไป ช่งจันเรียกว่า "ปอ" นั้นยังคนไม่พบ
อธิบาย ได้ความแต่ว่าเป็นของคคชนทอ้าเกอเขียวอาน ในมณฑลชกเกียน และว่า
มีชนในสมัยตอนปลายราชวงศ์เตเหมง หรือเมื่อต้นราชวงศ์ไตเซงเป็นใหญ่ในเมือง
จัน ประมาณราว พ.ศ. ๒๑๐๐ เพราะฉะนั้นไปเป็นของมีชนทหลังถวชานาน ไปท
มาเล่นกันในประเทศสยามนม ๒ อย่าง ไทยเราเรียกว่า "ไปกำ" เพราะกำ
เหมือนถว ผดกนแต่วิธีแทงอย่าง ๑ เรียกว่า "ไปบั้น" ใช้ครอยทองเหลืองมลิน
รูปเหมือนลูกยาตรอยชางใน บั้นครอยไปจันใดเหลยมแล้วเบียดฝ่า ชกชาวทลนอย
ทรงแต่มีให้ถวว่าออกแต่มนนอย่าง ๑ สันนิษฐานว่า ทจันเรียกปอ เห็นจะไต่แก่

ไปขึ้นอย่างเคียว ไปกำจะเป็นของคึกเขาวัดเล่นถวักขเล่นไปประสมกันปรุงขนต่อ
ภายหลัง ใ้ความในเรอองมุลเหตุทจะเกคการเลนไปแต่เทาน

ส่วนเหตุเกิมทจะเกคหวนน ใ้ความในหนงสือชอองวาทวยเบ็นของเพงคคชน
ในเม่นดินพระเจ้าเตากวาง รัชกาลท ๖ ในราชวงค์ไ้เซงเสวยราชย์แต่บมะเส็ง
พ.ศ. ๒๓๖๔ จนบจอ พ.ศ. ๒๓๘๔ (ตรงกบรัชกาลท ๒ ต่อรัชกาลท ๓ กรุง
รัตนโกสินทรน) วามคคเลนทอาทอว่าง่ามในมณฑลเจเกยงกอน จนเรยกว
“ชวยหวย” ลักษณะการเลนนนทบายเล็ก ๓๔ บาย เซชนชอคนโยราณลงบาย
ละชอ ชอคนโยราณเหลานนคชอว “สามหวย” “งวยไป” เบ็นตน ลวนเบ็น
คนมชอเสยงครงราชวงค์ชอองทงสน กระบวนเลนนน เจามอเลอกบายอน ๑ ใ้
ลงในกระบอกไม้บ คปากกระบอกเสยแล้วเอาเขวนไว้กบหลังคาโรง ใ้คนทบายวจะ
เบ็นชอคนใ้หนใน ๓๔ ชอนน ถาทายถูกเจามอช ๓๐ ต่อ ถาทายคคกรบเอา
เคิมพนเสย เรอองมุลเหตุทหวยเกคชนในเมืองจนสย ใ้ความตงแลคตงมาน

๒. ตำนานเรอองตงอากรบ่อนเบยในประเทศสยาม

การเลนถวและไปจะเข้ามาถึงประเทศสยามเมื่อใด ใ้ไม่มีหลักฐานทจะทราบ
ใ้แน่ (ทราบใ้แต่หวยชงจะกล่าวอธิบายต่อไปข้างหน้า) ถึงกระนนกรมเคางองนพช
จะสนนษฐานใ้คอยู่บ่าง ใ้้วยปรากฏในเรอองมุลเหตุว่าการเลนถวเกคชนในเมืองจน
กว่า ๑๗๐๐ บมาแล้ว ส่วนไปนนเพงเกคชนใ้คราว ๓๕๐ บ อาศยเหตุทจน
ไปมาค้ายากบประเทศสยามตงแต่คคตาขรรพ์ ถาประมาณวาทวกจนใ้คพาการเลน
ถวมาถึงประเทศนตงแต่ครงราชวงค์พระร่วงครองกรุงสุโขทัย และประมาณว
จนใ้คพาไปเข้ามาเลนเมอในรัชกาลพระเจ้าปราชสาททอง หรือสมเด็จพระนารายณ์

ครอบงำหรือขูดรีด ก็เห็นจะไม่คลาคลุ้งกันไกล และอาจสันนิษฐานได้ต่อไป
 ว่า เคมเห็นจะไม่มีอาการเพราะคงเล่นกันแต่ในพวกจน ซึ่งตั้งบ้านเรือนอยู่รวมกัน
 เป็นแห่ง ๆ แต่นานมาไทยที่ไปมาค้าขายในบ้านจีนไปเล่นถั่วไปเป็น และชอบเล่น
 กันมากขึ้น บางทีอาจมีเหตุเกิดวาทพาศทะเลาะท้าวายกันและกันด้วยเรื่องเล่นเบี้ยด้วย
 รัฐบาลในสมัยนั้นเห็นว่าจะปล่อยให้เล่นถั่วไปกันตามชอบใจคงแต่ก่อนไม่ได้ จึงได้คิด
 จัดการควบคุม โดยให้เล่นได้แต่ในบ่อนอันมีจำนวนจำกัด และอนุญาตให้แต่
 ใจบางคน ซึ่งเห็นว่าเป็นคนซื่อตรงและมีหลักฐานมั่นคง เป็นนายบ่อนผุรบผดชอบ
 ต่อรัฐบาล ให้นายบ่อนมีอำนาจที่จะ “ตง” (คือชักส่วนลึก) จากเดิมพนทเล่น
 กันนั้นเป็นผลประโยชน์ และใช้จ่ายในการรักษาบ่อน ครั้นมีนายบ่อนเช่นนั้นเมื่อ
 ปรากฏว่านายบ่อนใดกำไรมากก็เป็นธรรมดาที่จะมีผู้ปรารถนาแย่งกันเป็นนายบ่อน มาก
 ด้วยกัน ก็เกิดการร้องขอเป็นนายบ่อน โดยยอมแบ่งกำไรให้เป็นเงินหลวงสำหรับ
 ใช้ราชการ จึงเกิดอาการบ่อนเบี้ยขึ้นด้วยประการฉะนี้ คิดว่า ตงผุซึ่งยอมให้เงิน
 แก่รัฐบาลมากกว่าเพื่อนเป็นนายบ่อน แต่เ کمมีนายบ่อนคนหนึ่งก็เห็นจะรบผกอาการ
 แต่ในหมบ่บ้านจีนแห่งหนึ่ง และบางทีจะมีจากคด้วยว่าให้เล่นได้แต่เงิน (เหมือน
 เช่นเมื่อแรกตงภษาผุนี้ ยอมให้ส่วยมาแต่เงินฉะนั้น) ครั้นนานมามีผุขอผกอาการมาก
 รายหลายแห่งขึ้น และความปรากฏว่าห้ามไทยไว้ไม่ชยจึงเปลี่ยนให้ผกอาการบ่อนเบี้ย
 เป็นหมอง ๆ และยอมให้ไทยเข้าเล่นเบี้ยในบ่อนได้ไม่ห้ามปราม
 อาการบ่อนเบี้ยมาแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยา แต่จะมีชนเมื่อในรัชกาลไหนทราย
 ไม่ได้แน่ ได้ตรวจดูในจดหมายเหตุฝรั่งแต่ครั้งแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์ เช่น
 หนังสือสมอราชเออรเคอလာดแบริราชทูตฝรั่งเคสแต่งเป็นต้น ก็หาปรากฏว่ามีอาการ

บ่อนเบี้ยไม้ มาพบหลักฐานว่ามีอากรบ่อนเบี้ยต่อเมื่อในรัชกาลพระเจ้าบรมโกศ ด้วย
 กล่าวไว้ในบานแผนกกฎหมาย พระราชกำหนดเก่ายทท ๕๒ ตงเมือ ๓ วนพธิ
 เดือน ๑๐ ขน ๑๑ ค่ำ ปีชวด จุลศักราช ๑๑๑๘ (ตรงกับ พ.ศ. ๒๒๙๙
 ก่อนพระเจ้าบรมโกศสวรรคต ๒ ปี) ความในพระราชกำหนดนั้นว่า ขุนทัพภัก
 หยบุตรคอกษรยณเรองราวให้กราบบังคมทูลตงบ่อนเบี้ยขนในแขวงเมืองราชบุรี เมือง
 สมุทรสงคราม เมืองสมุทรปราการ รัชจะประมาณเงินหลวงขนเสมอบัละ ๓๗๑ ซึ่ง
 (๒๙,๖๘๐ บาท) ทรงพระราชดำริว่าหิวเมืองทง ๓ นั้น เป็นทใกล้ส่วนข้าง
 อนเงินอากรส่วนขนพระคลังอยู่เป็นอนมาก และโตมกฎรขสังห้ามอยู่แต่ก่อนว่า
 มิให้ตงบ่อนเบี้ยในหิวเมืองเหล่านี้ ซึ่งผมขอมายนเรองราวให้กราบบังคมทูลตงน
 ผิดอย่างธรรมเนียม และจะกระทำให้ไพร่ฟ้าอาณาราษฎรทงปวงได้รบความ เดอด
 รอนชดสนต่อไป จึงมีพระราชโองการสังแก่ออกญารตนาธิเบศร ผู้ว่าราชการทสมุห-
 มณเฑียรบาล ให้เอาตวผกรายบังคมทูลขอประมาณตงพระราชอาญา ๗ และต่อไป
 เมอหนาดามผมารองขอประมาณพระราชทรพยดวยการอย่างใด ให้ (เจ้าพนักงาน)
 พเคระหัดแต่ทชอขบทควร แล้วจึงนำความขนกรายบังคมทูล และห้ามมิให้ไปเดิน
 เห็นเจ้านายและข้าราชการฝ่ายหน้าฝ่ายใน (อนมิไซเจ้าหน้าท) ให้กราบทลให้เป็น
 อนขาด เนอความตามพระราชกำหนดทกล่าวมาน พเคระหัดคมเคางอนทจะ
 สนนษฐานเรองตำนานอากรบ่อนเบี้ย คือ

ข้อ ๑ ที่ปรากฏในกระแสพระราชดำริว่า โตมกฎห้ามมิให้ไปตงบ่อนเบี้ยใน
 หิวเมืองทใกล้ส่วนใหญ่ อนเป็นทใดเงินอากรหลวงอยู่บัละมาก ๗ เช่นนี้ สอให้
 เห็นว่าเมอขรฐบาลจะตงอากรบ่อนเบี้ยขนน โตมความคดจะยอมให้เล่นเบี้ยแต่ในท

บางแห่ง ออกประการหนึ่ง ทว่าถ้าให้ไปตั้งขอนเบี้ยชนจะกระทำให้ไพร่ฟ้าประชาราษฎร
เดือดร้อนขศสนฉะนี้ ส่อให้เห็นว่าไม่ปรารถนาจะให้ไทยเล่น

ข้อ ๒ ที่ปรากฏว่าผลถวายเรื่องราชขอ “ประมุขเงินชนเสมอบลัะ ๓๗๑ ชั่ง”
ถึงนหมายควมว่ารวมทงจำนวนเงินนอกรเคมอยู่ในนศวย คือว่าจะรบทาทงอกร
บ่อนเบี้ย ชั่งมอยู่ในกรนครอยชยาแลว และขอขยายเขตทงบ่อนท้อออกไปตามหัว
เมืองทง ๓ นน จึงยอมเงินนหลวงชนบลัะ ๓๗๑ ชั่ง ในชอนเป็นอนใดควมว่า
เงินอกรบ่อนเบี้ยเวลานน รวมทงสนเห็นจะไม่เกินบลัะ ๓๕๐ ชั่ง (๒๘,๐๐๐บาท)

ข้อ ๓ ในคำขอประมุขมิได้ขอชอนเมืองนครชัยศรี เมืองสาครบุรี และ
เมืองอินบุรี ข้ามไปชองทเมืองราชบุรี เมืองสมุทรสงคราม และเมืองสมุทรปราการ
ถึงน ส่อให้เห็นว่า เมืองนครชัยศรี เมืองสาครบุรี และเมืองอินบุรี เห็นจะม
บ่อนเบี้ยรวมอยู่ในอกรแต่ก่อนแลว เพราะเป็นทมจนตงอยู่มากทง ๓ เมือง โดย
นชนสนนษฐานว่าเมอบชวค พ.ศ. ๒๒๘๘ ปีททงพระราชกำหนดอนกล่าวมานน
บ่อนเบี้ยเห็นจะมแต่ทในจังหวัดพระนครครอยชยา กยหัวเมืองทไกลเคียงอกบางเมือง
คือ เมืองนนทบุรี ๑ เมืองอินบุรี ๑ เมืองนครชัยศรี ๑ เมืองสาครบุรี ๑ บางท
จะมทเมืองฉะเชิงเทราควยอกเมือง ๑ แต่ทเมืองวเคษชชชญกบเมืองลพบุรีนน
ถึงสยอยู่ และอกรบ่อนเบี้ยทงปวงรวมอยู่ในนายอกรคนเคียว

ข้อ ๔ ทเงินอกรบ่อนเบี้ยทงสนไม่ถบลัะ ๓๐,๐๐๐ บาท ชอนส่อให้เห็นว่า
คงจะตงบ่อนแต่ตามหมบ้านจน บางทจะเพงเกคอกรบ่อนเบี้ยชนเมอในรัชกาลพระเจ้า
บรมโกศนนเองก็เป็นใด ควยเมอบททงพระราชกำหนดชงกล่าวมานน พระเจ้าบรมโกศ
เสวยราชย์มาได้ ๒๔ ปี คบ่อนเบี้ยยังไมแพรหลาย และเงินอกรก็ไม่เท่าใดนัก
ถ้าอกรบ่อนเบี้ยใดตงมาถบถึงสี่สหัสชย เห็นเงินอกรจะมากกว่านน

เมื่อล่วงแผ่นดินพระเจ้าบรมโกศมาแล้วในระยะเวลา ๘ ปี เมื่อก่อนจะเสียบ
 กรุงศรีอยุธยาแก้พม่า อากรบ่อนเบี้ยจะเปลี่ยนแปลงอย่างไรบ้างห้ามจดหมายเหตุ
 ปรากฏไม่ ถึงสมัยกรุงธนบุรีและกรุงรัตนโกสินทร์ ในชั้นแรกมีใครมเคาเงอน
 ที่จะทราบได้ว่า การอากรบ่อนเบี้ยเป็นอย่างไ สันนิษฐานว่าจะเป็นอย่างครัง
 กรุงศรีอยุธยา มีการเนองในอากรบ่อนเบี้ยอย่าง ๑ ซึ่งปรากฏเกิดชนเมอครัง
 รัชกาลที่ ๑ เคมขานพวกจันทงอยู่ตรงทสี่รางพระบรมมหาราชวงทกวนน ครน
 เมอขายพระนครมาสร้างผงตะวันออก จะสร้างพระบรมมหาราชวง จึงไปรคให้พวก
 จนขายลงไปตงขานเรือนอยู่ทตaylorสี่รางฟง ตงบ่อนเบี้ยสำหรับขานจันทรมแม่เนาตรง
 ทนาวคเกาะ ครนเกิดมถนนในหมู่ขานจัน จึงขายบ่อนเบี้ยไปตงรวมถนนสี่รางฟงเรียกว
 “ กงสี่ลง ” บ่อนกงสี่ลงนคเเป็นทวนหน้าบ่อนเบี้ยทงปวงตอมา จนจคการลคบ่อนเบี้ย
 ลงเมอในรัชกาลที่ ๕ ทวาเป็นทวนหน้าน คอเเป็นพนกงานให้สัญญาอาณตแก่
 บ่อนเบี้ยทงปวง เเป็นต่นวถงตรษสงกรานตอนเป็นเวลาทราชฎจะเล่นถวไปกนคคตาม
 ฉบใจ นายบ่อนกงสี่ลงเป็นสมทหน้าทคมาลขอขกเป็นสัญญาแก่ชาวพระนครว
 “ เล่นเบี้ยคเละ ” ครนเมอสนตรษสงกรานต นายบ่อนกงสี่ลงกมทหน้าทคมาลขอขก
 ประกาคให้เลกเล่นฉะนเป็นทวอขง

เมื่อในรัชกาลที่ ๑ คคทาค์กสงคราม ไม่มีโอกาสที่จะจคการทำนุบำรุงผล
 ประโยชนแผ่นดินถงรัชกาลที่ ๒ ปรากฏวเงินรายคได้สำหรับจ่ายใช้ราชการตกค
 ไปมาก จึงเริ่มจคภาษาอากรเพอบำรุงผลประโยชน์แผ่นดิน การทจคในชนน จะจค
 อย่งไรขงยังไม่ทราบ แต่มีปรากฏในหนังสือของครอเพคททองกฤษมาแต่อนคเย
 ในรัชกาลที่ ๒ แต่งไว้ วาเงินอากรบ่อนเบี้ยในเวลานนคคปีละ ๒๖๐,๐๐๐ บาท

มากกว่าเมื่อครั้งรัชกาลพระเจ้าบรมโกศ ซึ่งกล่าวมาแล้วเกือบ ๑๐ เท่า (ทั้งมีเหตุเสียบ้านเมือง และต้องรบบพุ่งมาช้านานในระหว่างเวลา ๖๘ ปีนั้น) จึงเห็นว่าเมื่อในรัชกาลที่ ๒ คงจัดการแก้ไขอากรบ่อนเบี้ยด้วยเป็นสำคัญอย่าง ๑ ประเพณีที่ยอมให้ตั้งบ่อนเบี้ยตามหัวเมืองทั่วไปไม่จำกัดและทแยกอากรบ่อนเบี้ย ตามหัวเมืองออกผูกเป็นเมือง ๆ กัดและทแยกอากรบ่อนเบี้ยในกรุงเทพ ฯ ออกผูกเป็นแขวง ๆ ไม่รวมในนายอากรคนเคยวกัด เห็นจะจัดขึ้นเมื่อรัชกาลที่ ๒ เงินอากรบ่อนจึงเพิ่มพูนขึ้นมากถึงเพียงนั้น ถึงรัชกาลที่ ๓ จัดการและตั้งวิธภาษอากรต่าง ๆ ต่อมาประจวบเวลาบ้านเมืองเจริญสุขสมบรมนงชน เงินอากรบ่อนเบี้ยก็มากขึ้นเป็นอันดับจนถึงปีละ ๕๐๐,๐๐๐ บาท ครั้นถึงรัชกาลที่ ๔ เมื่อทำหนังสือสัญญาเบกการการค้าขายกับฝรั่งต่างประเทศต้องเลิกภาษีผูกขาด (Monopoly) หลายอย่าง เงินผลประโยชน์แผ่นดินตกทำไปในตอนแรก จึงตั้งภาษภายในชนบทแทนหลายอย่าง และอย่างหนึ่งนั้นตั้งอากรพนันเพิ่มเข้าในอากรบ่อนเบี้ย บัญญัติว่า ถ้าใครจะเล่นพนันเอาทรัพย์สินกันในการเล่นเหล่านคือ ไพ่จีน ๑ ไพ่ไทย ๑ ไพ่แปดเก้า ๑ ไพ่ข้างงา ๑ ต่อแต้ม ๑ ฟุงเรือ ๑ หมากรุก ๑ สี่แกล ๑ สี่กา ๑ ทวด ๑ วังวักคน ๑ วังวาระแทะ ๑ วังมาหรือวงวควาย ๑ แข่งเรือ ๑ ชนไก่ ๑ ชนนก ๑ กัดปลา ๑ ต้องเสียค่านุญาตแก่นายอากรบ่อนเบี้ยในแขวงที่จะเล่นนั้นก่อนจึงจะเล่นได้ เงินอากรการพนันนั้นบวกขึ้นในอากรบ่อนเบี้ย เมื่อในรัชกาลที่ ๔ เงินอากรบ่อนเบี้ยก็มากขึ้น ไปถึงราวปีละ ๕๐๐,๐๐๐ บาท^(๑)

(๑) ตามประมาณของสังฆราชปลัดแก้ว มีในหนังสือเชอชอนเบาริง.

ลักษณะการอากรบ่อนเบี้ยในชั้นกรุงรัตนโกสินทร์ เมื่อก่อนเริ่มเลิกบ่อนเบี้ยใน
รัชกาลที่ ๕ นั้น ว่าตามโครงการฉบับดังกล่าวต่อไปนี้ คือ

๑) เมื่อก่อนสิ้นปี ใครประสงค์จะรับทำอากรบ่อนเบี้ยในยหน้าท้าวเมืองไหน
หรือท้าวแขวงไหนในจังหวัดกรุงเทพฯ ขักทำเรื่องราว ยนตอกรมพระคลังมหาสมบัติ
บอกจำนวนเงินอากรที่จะยอมให้แก่รัฐบาล ใครยอมให้เงินมากกว่าเพื่อนก็ได้เป็นนาย
อากร

๒) ผู้ที่ได้เป็นนายอากรได้รับประทวนตราตั้งเป็นทนายคนพิเศษ (หรือชอม
สร้อยอย่างอื่นแต่ขนตบชอด้วยคำว่าพจนนทงนน เป็นเหตุให้คนทั้งหลายเรียกนายอากร
บ่อนเบี้ยว่า "ขุนพจนน" ทุกคน) แต่เมื่อออกจากตำแหน่งนายอากรก็ต้องออกจาก
ทนายพิเศษด้วย อันเหตุที่ตงนายอากรเป็นหมิ่นเป็นขุนนั้น เพราะตามกฎหมายลักษณะ
พิจารณาความในโรงศาลแต่ก่อน ผู้ใดจะแต่งตั้งนายว่าความแทนตงในโรงศาลไม่ได้
เว้นแต่ข้าราชการตอศักดิ์คนตงแต่ ๔๐๐ ไร่ขึ้นไป คือความตมตงตำแหน่งหน้าท
ราชการอยู่เป็นนิจ ถ้าตงไปว่าความเองจะเสียบราชการ จึงยอมให้แต่งตั้งนายใด ก็
ผู้ที่จะเป็นนายอากร (ไม่เลือกว่าอากรใดๆ) ย่อมมีเหตุเกยงแยงตงเป็นตอความกับ
ราษฎรเเอง ๆ เพื่อจะมีให้เสียบหายในการอากรรัฐบาล จึงตงนายอากรเป็นหมิ่นเป็นขุน
ตอศักดิ์คน ๔๐๐ เวลาเป็นความจะได้แต่งตั้งนายใด

๓) นายอากรจะตงบ่อนเบี้ยสักแห่งในเขตตงทงของตงกตงใด แต่ตง
ตงทงของตงเองตงในการปลุกสร้างบ่อนเบี้ย และเสียบค่าใช้จ่ายในบ่อนนั้น ขอน
ตงเหมือนจะหนักหน้าตงทะเลตงกลางนายอากร ด้วยได้เป็นตำแหน่งเพียง ๑๒ เดือน
แต่ความทงวังหาลาปากอย่างใดไม่ เพราะบ่อนเบี้ยยอมเป็นตงประชุมชน เจ้าของตงคน

ชอบให้ตั้งโรงบ่อนในที่ของตน ยอมลงทุนปลูกสร้างโรงบ่อนให้เช่าแม้โดยราคาถูก เพราะยังได้ผลประโยชน์จากค่าเช่าที่ ซึ่งผู้นั้นมาตั้งร้านขายของกินและของอื่น ๆ ใน บริเวณโรงบ่อนอีก ใครได้เป็นนายอากรบ่อนเบี้ยในท้องถิ่นไหนก็วางใจได้ว่าคงได้ ตั้งบ่อนที่ในท้องถิ่นนั้นเสมอ และได้พวกพนักงานทรงรับจ้างทำการในบ่อนด้วยเสมอไป ยิ่งอากรบ่อนเบี้ยตามหัวเมืองซึ่งนายอากรรวมผลรวมไปเก็บเมือง ๆ นั้น นายอากรไป ขายช่วงสิทธิ์แยกเป็นตำบล ๆ ด้วยมีคนคอยรับซื้ออยู่โดยท้องถิ่นแทบทุกแห่ง

๔) การพนันทอนอนุญาตให้เล่นในบ่อนเบี้ยนั้น ๓ อย่าง ได้ชื่อว่าแต่เดิม ยอมให้เล่นถั่วอย่าง ๑ กำกัก^(๑) อย่าง ๑ และไพ่กา (คือต๋อแต้ม) อย่าง ๑ ต่อ มายอมให้เปลี่ยนกำกักกับไพ่กา ให้เล่นไปขึ้นกับไปกำหนด การเล่นที่ในบ่อนเบี้ย ชนิดหลังจึงมีไปขึ้นซึ่งเงินชอบเล่นอย่าง ๑ ถั่วซึ่งไทยชอบเล่นอย่าง ๑ ไปกำสำหรับ คนมีทุนน้อยเล่นอย่าง ๑ รวมเป็น ๓ อย่างตามเดิม วิธีให้ไทยและเงินเล่นเบี้ยนั้น ผิดกัน เรียกในท้องถิ่นต่างนายอากรว่า “บ่อนเบี้ยไทย” อย่าง ๑ “บ่อนเบี้ยเงิน” อย่าง ๑ วิธีให้ไทยเล่นนั้น นายอากร (คือนายบ่อน) เป็นเจ้ามือ คนเล่นเป็นคนแทง แต่วิธีที่จะให้เงินเล่นนั้น (เข้าใจว่าเหมือนอย่างเช่นเล่นกันในเมืองจีน) คนเล่นที่มี ทุนมากผลัดกันเป็นเจ้ามือ แต่ต่อมาในชั้นหลัง เล่นอย่างนายอากรเป็นเจ้ามือ อย่างเดียว

๕) รัฐบาลยอมให้นายอากรมีอำนาจอย่าง คือจับผู้ประพฤติเกะกะใน บริเวณโรงบ่อนกักขังไว้ได้เมื่อก่อนตั้งตัวต่อเจ้าพนักงานอย่าง ๑ ตรวจจับผู้ลักลอบ

(๑) เล่นด้วยกระบวนนับจำนวนเบี้ยคล้ายกับถั่ว สันนิษฐานว่าจะเป็นอย่าง โบราณ ไทยจำเอามาเล่นกันแต่เมื่อก่อนตั้งอากรบ่อนเบี้ย

เล่นเบี้ยและการพนันในเขตอากรของตน

เอาตัวกักขังไว้ได้เมื่อก่อนส่งตัวเจ้า

พนักงานอย่าง ๑ พ้องเรียกเอาสินไหมจากผลวงละเมิดอากรย้อนเบี้ยในเขตของตน

อย่าง ๑ เรืองตำนานอากรย้อนเบี้ยททองขนและแกไขขยายการโดยลำคัยมาต่อนก่อน

รัชกาลที่ ๕ สอบสวนทราบบความคังแลคังมา

๓. ตำนานเรื่องตังอากรหวยในประเทศสยาม

วิเลนหวยเกิดชนในเมืองจันทงกลางมาแลวข้างตน เกิดชนแลวไม่ซำกเขำ

มาถงเมืองไทยเมอรัชกาลที่ ๓ เรืองมลเหตุที่จะเกิดการเล่นหวยในประเทศคณ มี

ในพระราชนิพนธของพระบาทสมเด็จพะจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงแลคังไว้คังนว่า

“เมอครงแผนคณพระบาทสมเด็จพะนงเกล้าเจ้าอยู่หัว เมอปีเถาะ (พ.ศ. ๒๓๗๔)

นำมาก เมอปีมะโรง (๒๓๗๕) นำนอยชาวแพง ถงตองซอชาวต่างประเทศเขำมา

จำยจำย คณกไม่มเงินจะซอชาวคณ ตองมารบจำงทำงานคคเขำชาวเป็นคำจำง เจ้า

ภำษณำยอากรกไม่มเงินจะตั้งตองเขำสินค้ำใช้ค้ำเงินหลวง ที่ตั้งจณจณคณกไม่มเงิน

จะให้ ตั้งเขำรับทำงานในกรง ๗ จึงทรงพระราชดำริแคลงไปว่า เงินตราขัว เงิน

ตราครุฑ เงินตราปราชำท(๑) ได้ทำใช้ออกไปก็มาก หำยไปเสียหมต ทรง

สังสัยวำคณจะเอำเงินไปซอฝนมาเก็บไว้ขำยในน จึงไปรคให้จับฝนเผาฝนเสียเป็น

อนมาก ตวงเงินกไม่มชนมำ และจณหิงพระศรีไชยบำน(๒) จึงกรำยทลวำ เงินน

คกไปอยู่ทรำษฎรเก็บฝงคณไว้มำกไม่เอำออกใช้ ถำอยำนทเมอจณตงหวยชนจณม

(๑) คือเงินบาทหุดดวงที่ทำเมอในรัชกาลที่ ๑ รัชกาลที่ ๒ และรัชกาลที่ ๓

(๒) ตำแหน่งเป็นนายอากรสุรา เรียกคันวำ เข้ำสัวหง

เงินมา จึงโปรดให้จันทงทวยชน เป็นอากรอีกอย่าง ๑ และมีในจดหมายเหตุ^(๑)

อีกฉบับ ๑ ว่า เจ้าวัง แรกออกทวยเมอเดือนขย บมะแม กตองควยกระแด้

พระราชนิพนธ์จึงยกได้เป็นแน่ว่า การเล่นทวยแรกมีชนในเมืองไทยในรัชกาลที่ ๓

เมอบมะแม พ.ศ. ๒๓๗๘

เรื่องตำนานของการอากรทวย ตามที่เล่ากันมาว่า เมื่อแรกเจ้าวังทำอากร

นั้น ตั้งโรงทวยที่ในกำแพงเมืองใกล้สะพานหิน แล้วเลอนมาอยู่ทหน้าวังบูรพาภิรมย์

เดยวัน

เดิมเจ้าวังออกทวยแต่เวลาเช้าวันละครึ่ง ต่อมาไม่ช้าพระศรีวโรจน์คิดเห็น

เจ้าวังมกำไรมาก จึงกราบบังคมทูลขอตั้งทวยชนอีกโรง ๑ โรงทวยของ

พระศรีวโรจน์อยู่ทางบางลำพู ออกทวยเวลาค่ำวันละครึ่ง เพื่อจะมีให้พอเวลากบทวย

โรงเจ้าวัง ทวยจึงมีเป็น ๒ โรง เรียกกันว่า โรงเช้าโรง ๑ โรงค่ำโรง ๑ ต่อมา

ทวยโรงพระศรีวโรจน์ทำการไม่เรียบร้อย ที่สุดอากรทวยจึงไปรวมอยู่ที่โรงทวยของ

เจ้าวังแห่งเดยวัน เลยเป็นเหตุให้ออกทวยไ้ ๒ เวลา แต่คงเรียกตามมูลเหตุเดิม

ว่า ทวยโรงเช้าเวลา ๑ ทวยโรงค่ำเวลา ๑ มาจนกระทั่งเลิกอากรทวย เงิน

อากรทวยนั้นเดยวันว่าเมอแรกตั้งอากรทวยในรัชกาลที่ ๓ เงินอากรราวปีละ

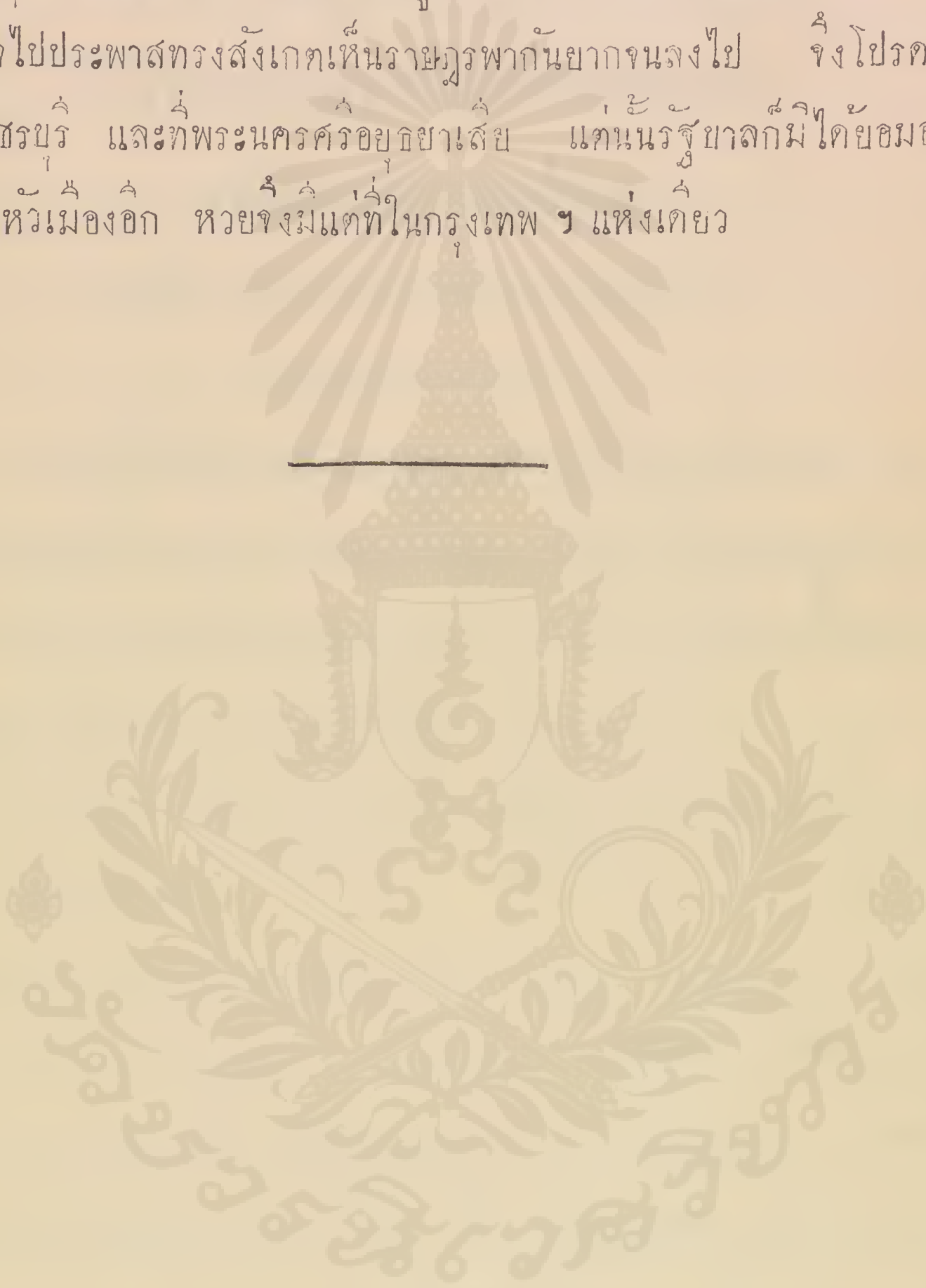
๒๐,๐๐๐ บาท เจ้าวังจะไ้ทำทวยกย และผู้ใดจะไ้ทำต่อมาหาทราบไม่

ปรากฏแต่ว่า ต่อมาจัดให้ว่าประมูลกันคราวละขยเหมอนกบอากรขยอนเบย เมอการ

ออกทวยมีการประมูลกันเป็นอากร เงินหลวงกเพิ่มทวชนโดยลำดับ

(๑) นายกล้ากล้าวไว้ในกลอนเพลงยาวกำเนิดทวย

อนึ่งในรัชกาลที่ ๔ มีขอผูกอากรหอยออกไปตั้งที่เมืองเพชรบุรีออกแห่ง ๑
 ที่พระนครศรียชยาอีกแห่ง ๑ แต่เล่นอยู่ใดไม่ช้า พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า
 เจ้าอยู่หัวเสด็จไปประพาสทรงสังเกตุเห็นราษฎรพากันยากจนลงไป จึงโปรดให้เลิก
 หอยที่เมืองเพชรบุรี และที่พระนครศรียชยาเสีย แทนนรฐบาลก็มีโดยยอมอนุญาต
 ให้เล่นหอยในหัวเมืองนอก หอยจึงมีแต่ที่ในกรุงเทพฯ ๗ แห่งเดียว

คิดจากเรื่อง “ลาลันส์มเด็จพระเจ้า”

ลายพระหัตถ์สมเด็จพระเจ้าดารรง ฯ

สมเด็จพระเจ้านริศร ฯ

อธิบายเรื่องเปลี่ยนวิธีเก็บเงินภาษีอากร

๑. หลายขมาแล้วเมื่อ เซอร์ เอคควาร์ด กุก ยิงเป็นทปรกษากระทรวงพระคลัง
วันหนึ่งมาหาหม่อมฉันทวงวรรคศ พดขนั้นว่าแกตรวจคจำนวนเงินแผ่นดินที่ใดประจำข
ยอนถอยหลังขไปถรัชกาลที่ ๕ เกิดประหลาดใจด้วยเห็นจำนวนเงินรายใดตั้งแต่
ค.ศ. ๑๘๘๖ (พ.ศ. ๒๔๓๘) เพิ่มขนขละมาก ๆ หลายขไปตรวจคทางการ
ภาษีอากรก็ไม่ปรากฏว่าในระวางนั้น รัฐบาลใดตั้งภาษีอากรอย่างใดขใหม่ หรือ
เพิ่มพกดอตราภาษีเก่าอย่างใดขนอก คิดไม่เห็นว่างเงินแผ่นดินเพิ่มขนมากมายด้วย
สาเหตุใด ถ้ามพวกข้าราชการกระทรวงพระคลังทบบราชการอยู่ในเวลานั้นก็ไม่
ใครรู้ แกนกว่าขงทหม่อมฉันจะทราบเหตุ เพราะตัวหม่อมฉันทำราชการในสมัย
นั้นจึงมาถาม หม่อมฉันตอบว่าเหตุที่เงินแผ่นดินโตมากขตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๓๘ นั้น
หม่อมฉันทราบอยู่ พอจะบอกอธิบายได้ แต่นักขวยใจอยู่หน้อยด้วยเรื่องนนเกยวข้อง
กขตัวหม่อมฉันอยู่ขง ขอย่าให้แกเข้าใจว่าหม่อมฉันเล่าอวดคคสำหรับข เพราะ
ทจริงเบบความคิดและช่วยกันทำหลายคน แล้วหม่อมฉันจึงเล่าเรื่องตามทเป็นมา
ให้เซอร์ เอคควาร์ด กุก ฟง ก็พอใจ แต่เรื่องทหม่อมฉันเล่าขนขงไม่เคยจกลงเป็น

ลายลักษณอักษร เพราะเซอร์ เอ็ดเวิร์ด ก็ก บอกจำนวนเงินด้วยวาจา หม่อมฉัน
จำจำนวนไว้ไม่ได้ พงมาพบขัญชำนวนเงินทเพมชนครวงนนเมอเรือ ๗ น หม่อมฉัน
เห็นว่าควรจะเขียนทูลบรรเลงในจดหมายประจำสัปดาห์ได้ เรืองอนเป็นมลเหตุม
ถึงกล่าวต่อไปน

๒. เมื่อสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงทรงพระกรุณาโปรดฯ ให้หม่อมฉันเป็นเสนา-
บดีกระทรวงมหาดไทยเมื่อ ร.ศ. ๑๑๑ (พ.ศ. ๒๔๓๕) นั้น ทรงพระราชดำริ
ลักษณะการปกครองหัวเมืองที่จะจัดต่อไปข้างหน้าเป็นยุค ๓ ข้อ คือ

ข้อ ๑ จะรวมการบังคับบัญชาหัวเมือง ซึ่งเคยแยกกันอยู่ ๓ กระทรวง คือ
มหาดไทย กลาโหม กรมท่า ให้มารวมกันอยู่ในกระทรวงมหาดไทยกระทรวงเดียว

ข้อ ๒ จะรวมหัวเมืองจัดเป็นมณฑลตามสมควรแก่ภูมิฐานะให้สะดวกแก่การ
ปกครอง และมีสมุหเทศาภิบาลบังคับบัญชาการทุกมณฑล

ข้อ ๓ การเปลี่ยนแปลงที่ทรงพระราชดำรินั้นจะค่อยจัดไปเป็นชั้น ๆ มิให้เกิด
ยุ่งเหยิงในการเปลี่ยนแปลง

ในบั้นแรกหม่อมฉันเป็นเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย จึงเป็นแต่ศึกษาหาความรู้
ราชการในกระทรวง ก็ขอยกไปตรวจตามหัวเมืองฝ่ายเหนือซึ่งภายหลังจัดเป็นมณฑล
อยุธยา มณฑลนครสวรรค์ มณฑลพิษณุโลก กับท่งเมืองสุพรรณบุรี (เวลานั้น
เมืองนครชัยศรียังขนอยู่ในกรมท่า) เพื่อหาความรู้มาคิดกระทำการที่จะจัดต่อไป ใน
บั้นต่อมาถึง ร.ศ. ๑๑๒ (พ.ศ. ๒๔๓๖) เมื่อเกิดเหตุวิวาทกับฝรั่งเศส จะ
ต้องส่งทหารไปเมืองอบลทางเมืองปราจีน เพื่อจะให้สะดวกแก่การส่งทหารจึงโปรดฯ
ให้ตั้งมณฑลปราจีนขึ้นก่อน และทรงพระกรุณาโปรดฯ ให้พระยาฤทธิรงค์ธรรมา

(ศุภร ชูโต) เป็นสมุหเทศาภิบาลคนแรก ต่อมากับหนึ่งจึงได้ตั้งมณฑลอยุธยา
มณฑลนครสวรรค์ มณฑลพิษณุโลก และตั้งมณฑลอื่นในบั้นต่อ ๆ มา

๓. ในสมัยนั้นการเก็บภาษีอากรทั้งที่ในกรุงเทพ ฯ และตามหัวเมือง ยังใช้วิธี
ทกระทรวงพระคลังเรียกประมูลใหม่ผู้รับผูกขาดไปเก็บภาษีอากรต่าง ๆ ทักบี พระยา
ฤทธิรงค์ ฯ ได้ไปจัดมณฑลปราจีนบุรีก่อนมณฑลอื่นอยู่หนึ่ง รัฐบาลในท้องถิ่นคิดว่า
สมุหเทศาภิบาลคนอื่น เมื่อมีการประชุมสมุหเทศาภิบาลครั้งแรกใน พ.ศ. ๒๔๓๘
พระยาฤทธิรงค์ ฯ มาบอกหม่อมฉันว่าอากรค่าน้ำในมณฑลปราจีน เงินหลวงที่ได้
เข้าพระคลังยังน้อยกว่าที่ควรจะได้ก็มาก เพราะนายอากรที่รับผูกขาดไปมอานาจ
จะเก็บเฉพาะบั้นหนึ่ง ต้องรวบรวมเก็บเงินให้ไต่ภายในเวลาที่ตนมอานาจ ใครเชื่อว่า
ประมูลได้ก็ต้องกะจำนวนไว้ให้ต่ำกว่ากวดขาดทุน ยกตัวอย่างดังอากรค่าน้ำเมือง
ปราจีนบุรี มีผู้ประมูลเสนอเพียงบดะ ๒๔๐๐ บาทเท่านั้นแม่จำนวนเงินเพียง
เท่านั้น ใครเป็นนายอากรจึงต้องไปใช้อุบายต่าง ๆ เลียงพระราชบัญญัติ เช่นเก็บ
เงินเหมาตามครัวเรือนเป็นต้นเพื่อจะให้ไต่เงินโดยเร็ว แต่ที่จริงนั้น นายอากรเก็บ
ค่าน้ำได้แต่ราษฎรที่อยู่ใกล้ ๆ พวกที่อยู่ห่างไกลออกไป นายอากรไม่สามารถจะไป
เก็บถึง ยิ่งหลักอากรค่าน้ำอยู่ไต่ โดยมาก พระยาฤทธิรงค์ ฯ เห็นว่าถ้าให้เทศาภิบาล
เก็บอากรค่าน้ำ ให้ส่วนลดแก่กานมนุษย์ใหญ่บ้านทจกตงชนใหม่ใช้เป็นพนักงานเก็บ
จะไต่เงินหลวงเพิ่มช้นอกมาก หม่อมฉันเห็นชอบด้วย จึงนำความไปทลกรมช้นศรีธช-
สังกาศ ซึ่งเป็นเสนาบดีกระทรวงพระคลังอยู่ในเวลานั้น ท่านไม่ทรงเห็นชอบด้วย
ตรัสว่า “นายอากรไม่ส่งเงิน ฉันเอาตัวมาข่งเร่งไต่ ถ้าเทศา ฯ ไม่ส่งเงิน ฉัน
เอาตัวมาข่งไม่ได้ เงินหลวงก็จะสูญ” เมื่อท่านตรัสอย่างนั้นหม่อมฉันกจใจ ต่อมา
เมื่อใกล้จะสิ้นปี วนหนึ่งกรมช้นศรีธช ฯ เสด็จมาหาหม่อมฉันที่กระทรวงมหาดไทย

ตรัสถามว่า ทพระยาฤทธิรงค์ ฯ จะรบบกษัตริย์คานาเมืองปราจีนบุรีน จะรบบใด
จริง ๆ หรือ หม่อมฉันทูลถามว่าเหตุใดจึงจะโปรดให้พระยาฤทธิรงค์ ฯ เกษ ตรี
บอกวาทะขุนนายอกรเทมรองชาคชอลคองนอกรคานาเมืองปราจีนบุรี ผู้นอกไม่ม
ใครเข้าประมล คุเหมือนจนคเนะกนโกงกระทรวงพระคลัง จงทรงพระดำริจะ
เปลี่ยนมาให้เทศา ฯ เกษ หม่อมฉันทูลถามว่าจะต้องพระประสงค์ให้ส่งจำนวนเงิน
สักเท่าใด ตรัสตอบว่าเพียงเท่าที่นายอกรผูกขาดไปยก่อน อย่าให้เงินหลวงลดลง
ก็จะพอพระหฤทัย หม่อมฉันจึงบอกไปยังพระยาฤทธิรงค์ ฯ ๗ ๗ ๗ ๗ ๗ ๗ ๗ ๗
จะส่งเงินหลวงให้เท่าที่นายอกรผูกขาด และแนะนำให้หม่อมฉันทำความตกลง
กับกระทรวงพระคลังขอหนึ่งว่า ถ้าเทศา ฯ เกษเงินนอกรคานาได้มากกว่าจำนวนที่
นายอกรรับผูกขาดขึ้นไปเท่าใด ขอให้กระทรวงพระคลังอนุญาตให้กระทรวง
มหาดไทยใช้เงินที่เพิ่มขนนั้นปลูกสร้างสถานทวารและที่พักข้าราชการในมณฑล
ปราจีนซึ่งต้องการเงินอยู่ หม่อมฉันไปทูลกรมขุนศรีวิชัย ฯ ก็ทรงยอมตามคำพระยา
ฤทธิรงค์ ฯ แต่การทมิอบอำนาจให้เทศา ฯ เกษอกรคานาครงนนอยู่ข้างแปลก ด้วย
กรมขุนศรีวิชัย ฯ มรบบสั่งให้ออกทองตรานกวางภิกษกระทรวงพระคลัง ตั้งให้
พระยาฤทธิรงค์ครณะเขต เป็นขุนมัจฉาฯ (สรวอยว่ากระไรหม่อมฉันจำไม่ได้) ตำแหน่ง
นายอกรคานาเมืองปราจีนบุรี พระยาฤทธิรงค์ ฯ ยังคยอวคอยู่จนแก่ ว่ามत्वแก
คนเคียวทเป็นพระยาภินพานทองแล้วโคเลอนทเป็นขุน และว่ายังเกษทองตรากระทรวง
พระคลังฉบับนนไว้เป็นพระลัก เพราะเหตุใดกรมขุนศรีวิชัย ฯ ท่านจึงทรงทำเช่นนั้น
มาคคตภายหลังจึงเห็นว่าท่านเตรขมเผอพระยาฤทธิรงค์ ฯ จะทำไม่ได้คจรงบ บินนา
จะโคตงคนอนโคสควก ไม่ต้องขอโอนหน้าทจากกระทรวงมหาดไทย แต่พระยา
ฤทธิรงค์ ฯ เกษเงินคานาเมืองปราจีนบุรีได้มากกว่าจำนวนเงินที่นายอกรเคยรับผูก

ขาดหลายเท่า กระทรวงมหาดไทยก็เริ่มแลเห็นว่าควรจัดตั้งมณฑลเทศาภิบาล
อาจจะจัดการเก็บภาษีอากรเป็นวิธีรัฐบาลเก็บเอง ให้เงินผลประโยชน์แผ่นดินเพิ่มขึ้น
ไปก็ออกมาก แต่ยังไม่ทันไปพุดจากกับกระทรวงพระคลัง กรมขุนศรีวิชัย ฯ เส็จก็ออก
จากตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงพระคลังเสียก่อน จึงยังไม่ได้จัดการแก้ไขอย่างไร

๔. พอกรมหมื่นมหิศรราชหฤทัยเสด็จมาเป็นเสนาบดีกระทรวงพระคลัง ทรง
ทราบเรื่องพระยาพิฑูรย์วงศ์ ฯ เก็บค่านากเลื่อมใส่ในการทเปลี่ยนแปลงนน อนุญาต
ให้เทศาภิบาลจัดการเก็บภาษีอากร และต่อมากกรมหมื่นมหิศร ฯ ทรงจัดการให้กรม
สรรพากรเป็นพนักงานจัดการเก็บภาษีอากรและหาฝรั่งผู้ชำนาญเข้ามาจัดระเบียบการ
ได้มีสเตอร์แกรมมาเป็นเจ้ากรมสรรพากรใน โอนไปขึ้นอยู่กับกระทรวงนครบาล
ได้มีสเตอร์ไฮล์ (ซึ่งภายหลังได้เป็นทพระยาอินทรมนตรี ฯ) เป็นเจ้ากรมสรรพากร
นอก โอนไปขึ้นอยู่กับกระทรวงมหาดไทย ตั้งหน้าจัดวิธีเก็บภาษีอากรด้วยเลิกผูกขาด
เปลี่ยนมาเป็นรัฐบาลเก็บเองเป็นลำดับมา แต่การทจัดดินนคอยจัดขยายออกไปเป็น
มณฑล ฯ จำนวนเงินจึงได้เพิ่มขึ้นเป็นรายปี ดังปรากฏอยู่ในบัญชีต่อไปนี้

จำนวนเงินรายได้ในระหว่าง ร.ศ. ๑๑๔ จน ร.ศ. ๑๒๙ เมื่อ ร.ศ. ๑๑๔

(พ.ศ. ๒๔๓๘) จำนวนเงินแผ่นดินรายได้ ๑๘,๐๗๔,๖๙๐ บาท

ร.ศ. ๑๑๕	๒๐,๖๔๔,๕๐๐ บาท	+	๒,๕๖๙,๘๑๐ บาท
ร.ศ. ๑๑๖	๒๔,๘๐๘,๐๐๑ บาท	+	๔,๑๗๓,๕๐๑ บาท
ร.ศ. ๑๑๗	๒๘,๔๘๖,๐๒๙ บาท	+	๓,๖๗๘,๐๒๘ บาท
ร.ศ. ๑๑๘	๒๙,๘๒๐,๓๖๕ บาท	+	๑,๔๒๔,๓๓๖ บาท
ร.ศ. ๑๑๙	๓๕,๖๑๑,๓๐๖ บาท	+	๕,๖๙๐,๘๔๑ บาท
ร.ศ. ๑๒๐	๓๖,๑๕๗,๘๖๓ บาท	+	๕๔๖,๖๕๗ บาท

ว.ศ. ๑๒๑ ๓๘,๑๕๒,๑๒๔ บาท + ๒,๘๘๕,๑๖๑ บาท

ว.ศ. ๑๒๒ ๔๓,๔๕๘ บาท + ๔,๓๐๖,๖๘๓ บาท

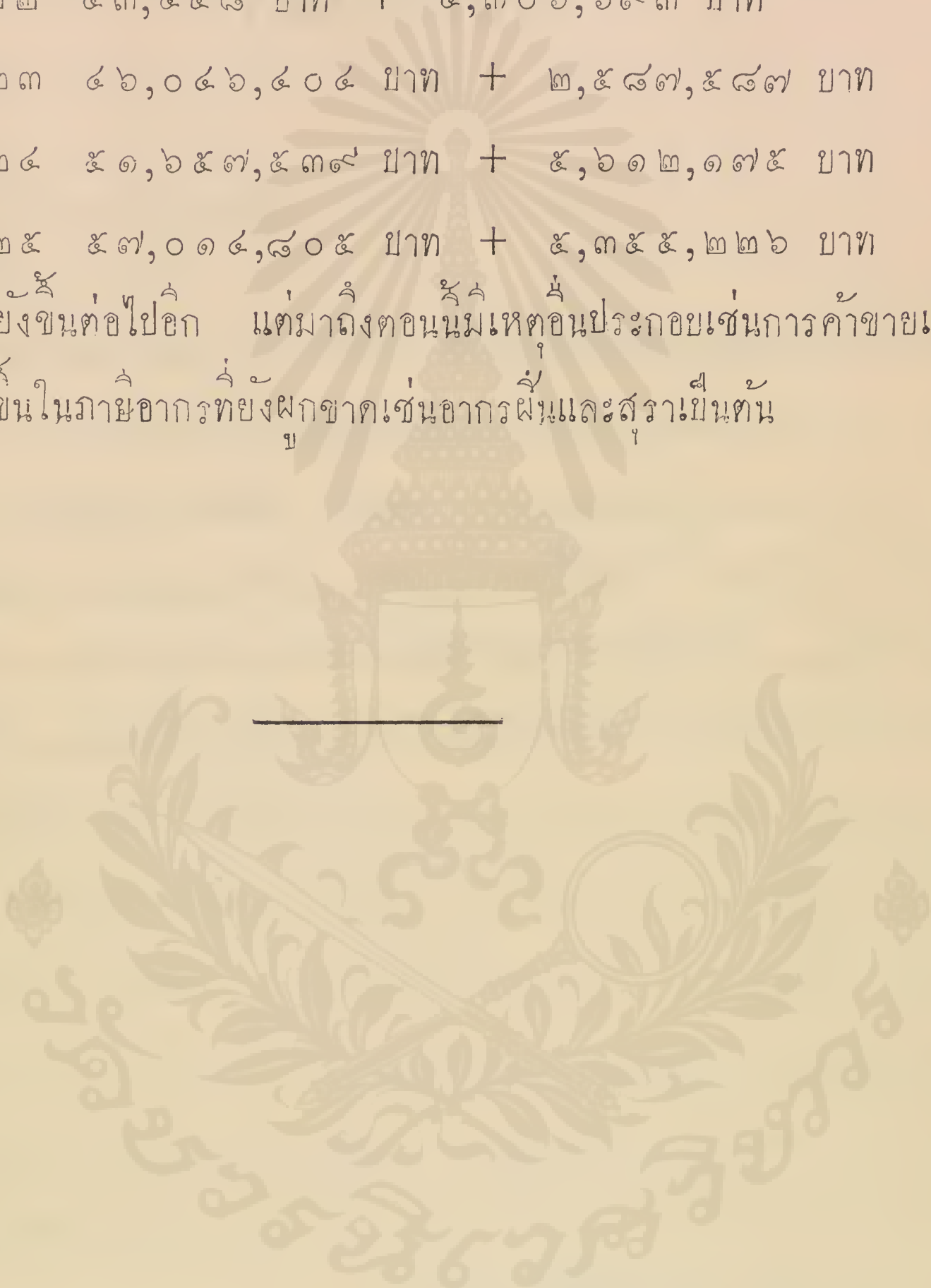
ว.ศ. ๑๒๓ ๔๖,๐๔๖,๔๐๔ บาท + ๒,๕๘๗,๕๘๗ บาท

ว.ศ. ๑๒๔ ๕๑,๖๕๗,๕๓๘ บาท + ๕,๖๑๒,๑๗๕ บาท

ว.ศ. ๑๒๕ ๕๗,๐๑๔,๘๐๕ บาท + ๕,๓๕๕,๒๒๖ บาท

๙. ไปกึ่งหนึ่ง ^๑ไปอีก ^๑ แต่มาถึงตอนนมเหต ^๑อนประกอบด้วย ^๑การ ^๑ค้าขาย ^๑เจริญ

และ ^๑ราย ^๑ใต ^๑เพิ่ม ^๑ชน ^๑ใน ^๑ภ ^๑ษา ^๑อา ^๑กร ^๑ท ^๑ย ^๑ง ^๑ฝ ^๑ก ^๑ช ^๑า ^๑ค ^๑เช ^๑น ^๑อา ^๑กร ^๑ฝ ^๑น ^๑แ ^๑ล ^๑ะ ^๑สุ ^๑ร ^๑า ^๑ใ ^๑น ^๑ท ^๑น

ตำนานเงินตรา

เมื่อรัชกาลที่ ๔ ทรงวิถนโกสินทร์ได้มีการเปลี่ยนแปลงแบบอย่างเงินตราที่ใช้
ในประเทศสยามนั้น นับว่าเป็นการสำคัญในพงศาวดารเรื่องหนึ่ง จึงได้ตรวจเก็บ
เนือความเรื่องเปลี่ยนเงินตราในครั้งนั้น อันมีปรากฏอยู่ในหนังสือต่าง ๆ คือประกาศ
เป็นต้น มาเรียบเรียงอธิบายให้ผู้อ่านเรื่องและเหตุการณ์ที่มา

ในประเทศสยามนี้ใช้เงินกษาปณ์ (หอย) เป็นเครื่องแลกเปลี่ยนในการซื้อขายมาแต่
ก่อนสมัยกรุงสุโขทัย เงินนั้นหาตัวโลหะมาแต่ต่างประเทศเอามาหล่อหลอมทำเป็น
เงินตราในประเทศสยามเอง แต่ส่วนเขียนหน้าค้ำยพวกชาวต่างประเทศเที่ยวเสาะหา
ตามชายทะเล แล้วพามาขายในประเทศนครบชชอไว้ใช้สอยเป็นเครื่องแลกเปลี่ยนในการซื้อขาย
ประเพณีเช่นนั้นคงใช้มาจนตลอดสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี มีเหตุปรากฏในปฐม
ครั้งหนึ่ง เมื่อรัชชวค พ.ศ. ๒๒๘๗ ในรัชกาลพระเจ้าบรมโกศว่า “ใช้ประกบ
ต่างเขย” คงน เดิมไม่ทราบว่าประกบนั้นเป็นอย่างไร จนพระยาโบราณราชธานินทร์
ซุกตรวจ ที่ ในพระราชวังหลวง ทกรุงศรีอยุธยา พยคินเผา ตตราต่าง ๆ ขนาดเท่าเงิน
เหรียญ ๕๐ สต่างคฝังไว้เป็นอันมาก จึงเข้าใจว่านนั้นเองเรียกว่าประกบ คงจะเป็น
ค้วยขาดคราวชาวต่างประเทศเอามาขาย จึงนำประกบชนใช้แทนชวคราว พอมี
เขยเข้ามาขายก็เลิก จึงมิได้ใช้ประกบต่อมา

เงินตราครุฑกรุงศรีอยุธยาทำเป็นเงินพดด้วง (คือรูปสัตว์ฐานกลม) ประทับตรา
เป็นสำคัญ ๒ ดวง ดวงหนึ่งมักเป็นรูปจักร คงจะหมายความว่ากรุงศรีอยุธยา
บนเนินเทษณ์คของสมเด็จพระรามาธิบดี อีกดวงหนึ่ง มีใช้รูปแปลก ๆ กัน เป็นสิ่งข

ข้าง เป็นตรยาง เป็นเครื่องหมายรัชกาล (แต่เพราะเหตุเห็นดวงตราต่างกัน
 มนุษย์กว่าจำนวนพระเจ้าแผ่นดินที่ครองกรุงศรีอยุธยา มาก จึงสันนิษฐานอีกนัยหนึ่ง
 ว่าจะไม่เปลี่ยนตรา ทศวรรษกาลใช้ตราอย่างเดียวกันเรื่อยไปจนมีเหตุอย่างใด อย่างหนึ่ง
 เช่นเกิดเงินปลอมมากจนเป็นต้น พระเจ้าแผ่นดินจึงมีพระราชดำรัสสั่งให้เปลี่ยน
 ตราเสียครั้งหนึ่ง) เงินตรากรุงศรีอยุธยา ๔ ชนิด คือ

ชนิดบาท ๑

ชนิดครึ่งบาท (เรียกว่า ๒ สลึง อย่างนี้ชะรอยคนจะไม่ใคร่ชอบใช้จึงมีน้อย)

ชนิด $\frac{๑}{๕}$ ของบาท เรียกว่า สลึง ๑

ชนิด $\frac{๑}{๑๐}$ ของบาท เรียกว่า เฟื้อง ๑

รองลงมาถึงเบย มีตรา ๔๐๐ เบย เป็นราคาเฟื้อง ๑ แต่ไม่เป็นราคา

ตามกฎหมาย สุกแต่มีเบยเข้ามาขายในท้องตลาดมากหรือน้อย ในเวลาเบยใน
 ท้องตลาดมาก ราคาเบยตกถึง ๑๐๐๐ เบยต่อเฟื้องก็มี แต่ราษฎรชื้อขายเครื่อง
 บริโภคกันในท้องตลาดก็ใช้เบยเป็นพัน

ถึง สมัย กรุงรัตนโกสินทร์ตอนก่อนรัชกาลที่ ๔ คงใช้เงินตราตามแบบอย่าง
 ครองกรุงศรีอยุธยาเป็นแต่เปลี่ยนตราตามรัชกาล รัชกาลที่ ๑ ใช้ตราบัวฉัตรโลม
 รัชกาลที่ ๒ ใช้ตราครุฑ รัชกาลที่ ๓ ใช้ตราปราสาท รัชกาลที่ ๔ ใช้ตราพระ
 มหามงกุฎ ส่วนตราออกดวง ๑ ซึ่งบอกนามประเทศคงใช้ตราจักรเหมือนกันทั้ง ๔
 รัชกาล เป็นเช่นนนมาจนในรัชกาลที่ ๔ ตั้งคนทำหน้าที่สอัสัญญาทางพระราชไมตรี
 เปิดการค้าขายกับฝรั่งต่างประเทศ เมื่อ พ.ศ. ๒๓๙๘ การค้าขายในกรุงเทพฯ
 เจริญรวดเร็วเกินคาดหมาย เช่นแต่ก่อนมาเรือกำปั่นฝรั่งเข้ามาค้าขายในกรุงเทพฯ
 เพียงราวปีละ ๑๒ ลำ ตั้งแต่ทำหน้าที่สอัสัญญาแล้ว ก็มีเรือกำปั่นฝรั่งเข้ามาค้าขาย
 ถึงปีละ ๒๐๐ ลำ^(๑) พวกพ่อค้าเอาเงินเหรียญดอลลาร์ ซึ่งใช้ในการชื้อขายทาง

(๑) ข้อนี้กล่าวไว้ในหนังสือบางกอกกาแลนตาของหมอบรัดเลย์ เล่ม ก.ศ. ๑๘๖๕.

เมืองจีนเข้ามาขอสนับการราษฎรไทยไม่ยอมรบ ฝรั่งจึงตองเอาเงินเหรียญคอลลาร์มาขอ
 แลกเงินบาทจากรัฐบาล ก็เงินบาทพวกคองนั้นช่างหลวงทำที่พระคลังมหาสมบัติ เตา
 หนึ่งทำไ้คราววันละ ๒๕๐ บาท เพราะทำแต่ด้วยเครื่องมือมิได้ใช้เครื่องจักร เตา
 หลวงมี ๑๐ เตาละคนกันทำเงินพวกคองไ้แต่วันละ ๒,๕๐๐ บาทเป็นอย่างมาก
 ไม่พอให้ฝรั่งแลกตามปรารถนา พวกกงสุลพากันร้องทุกข์ว่าเป็นการเสียประโยชน์
 ของพวกชาวต่างประเทศที่มาค้าขาย พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงทรง
 พระราชดำริจะเปลี่ยนรูปเงินตราสยามจากเงินพวกคองเป็นเงินเหรียญ (เรียกในครั้ง
 นั้นว่า "เงินแป") ให้ทำไ้มากด้วยใช้เครื่องจักร และในเมื่อกำลังสั่งเครื่องจักร
 นั้น โปรดฯ ให้ประกาศพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้ราษฎรรีบเงินเหรียญคอล
 ลาร์จากชาวต่างประเทศ แล้วเอามาแลกเงินบาทที่พระคลังมหาสมบัติไ้ โดยอัตรา
 ๓ เหรียญคอลลาร์ต่อ ๕ บาท ราษฎรก็ยังไม้พอใจจะรับเงินคอลลาร์ จึงทรง
 พระราชดำริแก้ไขให้เอาตราพระมหามงกุฏและตราจักร ซึ่งสำหรับตเงินพวกคองตกลง
 เป็นสำคัญในเหรียญคอลลาร์ให้ใช้ไปพลาง^(๑) ราษฎรก็ยังไม้ใครพอใจจะใช้ ครั้น
 ๑๔๐๓ พ.ศ. ๒๔๐๓ การสร้างโรงกระษาปณ์สำเร็จ^(๒) ทำเงินตราสยามเป็นเหรียญ
 มตราพระมหามงกุฏกับฉัตรทั้งสองข้าง หมายรัชกาลด้านหนึ่ง ตราร้างเผือกอยู่ใน

(๑) เหรียญคอลลาร์ตราพระมหามงกุฏกับตราจักรยังมีเหลืออยู่บ้าง แต่เดี๋ยวนี้หายาก

(๒) โรงกระษาปณ์ ที่กล่าวนี้ ตั้งอยู่ที่ข้างฟาก ตะวันออก ถนน ประตุนุสุวรรณ บริบาล
 เดิมนั้นใช้ เป็นคลังชาวที่ สร้างขึ้นตรงโรงทำเงินพวกคองของเดิม การสร้างโรงกระษาปณ์มี
 เรื่องปรากฏว่าสั่งเครื่องจักรมาจากเมืองเบอมิงแฮมประเทศอังกฤษ และเรียกช่างอังกฤษ
 เข้ามาสำหรับตั้งเครื่องจักรด้วย แต่ช่างคนนั้นมาตายลงก่อนตั้งเครื่องจักร พระวิสุตร
 โยธามาตย์ (โหมต อดมตยกุล) รับอาสาตั้งเครื่องจักรโรงงานกระษาปณ์ไ้โดย
 ลำพัง จึงโปรดฯ ให้เป็นเจ้ากรมโรงกระษาปณ์ต่อมา

วงจักรหมายประเทศคานหน่ง เป็นเหรียญเงิน ๔ ขนาด คอช ยาทหน่ง กงยาท สลิ่ง
หน่ง(๑) และโปรดฯ ให้ทำเหรียญทองคำราคาเหรียญละ ๑๐ สลิ่ง (ตรงกับตำลึงเงิน)
ควชอกออย่างหน่ง เมื่อประกาศให้ใช้เงินตราอย่างเหรียญแล้ว เงินพดด้วงกยง

โปรดฯ อนุญาตให้ใช้อยู่เป็นแต่ไม่ทำเพิ่มเติมชน

ต่อมาอก ๒ บ ถึงบจช พ.ศ. ๒๔๐๕ โปรดฯ ให้โรงกระษาปณ์ทำเหรียญ
คยุกชนเป็นเครื่องแลกไซแทนเขยหอย เหรียญคยุกชนกมตราพระมหามงกุฎกษัตริ
และตราข้างในวงจักร ทำนองเคยวกับตราเงินเหรียญ ทำเป็น ๒ ขนาด ขนาดใหญ่
ให้เรียกวว่า "อัฐ" ราคา ๘ อินเพองเท่ากยอนละ ๑๐๐ เขย ขนาดเล็กให้เรียกว
ว่า "โสฬศ" ราคา ๑๖ อินเพอง เท่ากยอนละ ๕๐ เขย การไซเขยหอยกเป็น
อนเล็กแตนนมา

ถึงบกน พ.ศ. ๒๔๐๖ พระบาทสมเด็จฯ พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรง
พระราชดำริให้สร้างเหรียญทองคำมตราทำนองเคยวกับเงินเหรียญ ชนสำหรับไซเป็น
เครื่องแลก ๓ ขนาด ขนาดใหญ่ให้เรียกวว่า "ทศ" ราคา ๑๐ อินตอชงหน่ง คอ
อินละ ๘ ยาท (เท่าราคาทองปอนคองกฤษในสมัยนั้น) ขนาดกลางให้เรียกวว่า
"พัศ" ราคาอินละ ๔ ยาท ขนาดเล็ก (คอเหรียญทองทโตสร้างชนแต่แรก)
ให้เรียกวว่า "พดด้วง" ราคาอินละ ๑๐ สลิ่ง เท่ากยอนละ ๑๐๐ เขย คอเขมอนจะเป็น
คราว เคยว กยท ทรงสร้าง เหรียญทอง เป็นเครื่อง แลก นเอง พระบาทสมเด็จฯ
พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชดำริสร้าง (ฉนบัตร) เครื่องแลกทำควยกระดาษ
มควอกษรพิมพ์และประทับพระราชลัญจกร ๓ ควง เป็นสำคัญทุกใบชนอกออย่างหน่ง

(๑) ยามีเงินเหรียญขนาดตำลึง (๔ ยาท) ขนาดกึ่งตำลึงและขนาดกึ่งเฟอง แต่
มิได้ใช้เป็นเครื่องแลก.

เรียกว่า “หมาย” มีราคาต่าง ๆ กันตั้งแต่ใบละบาท ๑ เป็นลำดับลงมาจนใบละ
 เฟื้อง ๑ และทรงพระราชดำริสร้าง (เชค) ใบ “พระราชทานเงินตรา” อีกอย่าง ๑
 ขนาดแผ่นกระดาษใหญ่กว่า “หมาย” มีตัวอักษรพิมพ์และประทับพระราชลัญจกร
 ด้วยชาติ ๒ ดวง ด้วยความดวง ๑ เป็นลายคนดวง ๑ เป็นสำคัญทุกใบ มีราคา
 ต่างกัน (ว่าตามตัวอย่างที่มอชเมอแตงหนึ่งสอน) ตั้งแต่ “พระราชทานเงินตราซึ่ง
 สิบตำลึง” ลงมาจนใบละ ๗ ตำลึง (สันนิษฐานว่าเห็นจะमतอลงไปจนใบละตำลึง
 หนึ่งเป็นอย่างต่ำ) กระดาษทั้งสองอย่างนี้ใครใดก็เห็นจะเอาไปชนเงินทพระคลัง
 มหาสมบัติในไม่ช้า เพราะยังไม่แลเห็นประโยชน์ในการใช้กระดาษเป็นเครื่องแลกเปลี่ยน
 ในสมัยนั้น จึงมีใครแพร่หลาย

ครั้นถึงรัชกาล พ.ศ. ๒๔๐๘ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดฯ
 ให้โรงกระดาษปลงสร้างเหรียญทองแดงมตราทำนองเดียวกับเหรียญคูปกเป็นเครื่องแลกเปลี่ยน
 อีก ๒ ขนาด มีราคาในระหว่างเหรียญเงินกับเหรียญคูปก ขนาดใหญ่ให้เรียกว่า
 “ชก” ราคา ๒ อันเฟื้อง ขนาดเล็กให้เรียกว่า “เสี้ยว” ราคา ๔ อันเฟื้อง (๑)

เงินตราสยามซึ่งพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริ
 สร้างขึ้นเป็นเหรียญทองแดงใช้โดยค้อมมาตั้งพระราชประสงค์ แต่ที่
 เป็นทองคำและเป็นคูปกเกิดเหตุขัดข้อง ด้วยเหรียญทองค่านชาวมอชเมอชอยเอาไป
 เกยเสี้ยวอย่างทองรูปพรรณ หรือมฉะนบกเอาไปทำเครื่องแต่งตัวเสี้ยว ไม่ชอบใช้เป็น
 เครื่องแลกเปลี่ยนในการซื้อขาย เหรียญทองเป็นของมีน้อยก็เลยหมดไป ส่วนเหรียญคูปก
 นนเมอแรกสร้างขึ้นก็ทรงพระราชปรารภว่า เป็นของอาจสึกหรือและทำปลอมง่าย
 จึงโปรดฯ ให้เจือทองแดง และคูปกตำลึงในเนอ คูปกที่ทำเหรียญให้แข็ง ผดกขคูปก

(๑) เหรียญชกและเสี้ยวเดิมกำหนดว่า พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรง
 โปรดเกล้าฯ ให้เจือทองแดง และคูปกตำลึงในเนอ คูปกที่ทำเหรียญให้แข็ง ผดกขคูปก

สามัญ ถึงกระนั้นนักพอใจเหรียญกษาปณ์แพร่หลาย ไม่ช้ากมพวกจับคิดทำปลอม
 ครั้นตรวจจับในกรุงเทพฯ ฯ แขวงแวง พวกผู้ร้ายก็หลบลงไปซ่อนทำทางหัวเมืองบึงกุ่มไต้
 แล้วลอบส่งเข้ามาจำหน่ายในกรุงเทพฯ ฯ เกิดมีเหรียญกษาปณ์ปลอมในท้องตลาดมากจน
 ทกทจนาราษฎรรังเกียจการที่จะรับใช้เหรียญกษาปณ์ ด้วยไม่รู้จะเลือกว่าไหนเป็นของ
 หลวงและไหนเป็นของปลอม จะกลบไซ้เบียดหยงก็หาไม่ได้ด้วยเลิกไซ้มาเสียดหลายยบัแล้ว
 เมื่อเรมรัชกาลที่ ๕ เป็นเวลากาลงเกิดการบ่นขวนด้วยราษฎรไม่พอใจรับ
 เหรียญกษาปณ์ นยถึงตลาดในกรุงเทพฯ ฯ แทบจะหยุดการชอขายอยู่หลายวัน รัฐบาล
 จึงตองรวบวนจณยแล้วออกประกาศเมื่อเดือน ๑ ๑ แรม ๑๕ ค่ำ ปีมะโรง พ.ศ. ๒๔๑๑
 (เป็นวันที่ ๑๓ ในรัชกาลที่ ๕) สั่งให้คนทงหลายนำเหรียญทองแดงและเหรียญกษาปณ์ของ
 หลวงมาชนเอาเงิน จะยอมให้เต็มราคาภายใน ๑๕ วัน เมื่อพ้นกำหนดนั้นไปแล้ว
 ให้ใช้ลดราคาลง เหรียญทองแดงอย่างซีกครึ่งราคาแต่อันละอัฐ ๑ (๘ อันเพอง)
 อย่างเสียดครึ่งราคาแต่อันละโสฬศ ๑ (๑๖ อันเพอง) เหรียญกษาปณ์ให้ลดราคาลง
 เหรียญอัฐครึ่งราคาแต่อันละ ๒๐ เบียด (๔๐ อันเพอง) อย่างโสฬศครึ่งราคาแต่อัน
 ละ ๑๐ เบียด (๘๐ อันเพอง) แม่เมษรัฐบาลประกาศอตราราคาอย่างนนแล้ว
 ราษฎรก็ยงลดราคากันโดยลำพังทยลงไปอก ใช้อัฐกษาปณ์เดิมในท้องตลาดเพียงราคา
 อันละ ๑๐ เบียด (๘๐ อันเพอง) โสฬศกษาปณ์ก็ลดราคาไปตามกันเป็นอันละ ๕ เบียด
 (๑๖๐ อันต่อเพอง) คำซงเคยเรียกว่าอัฐและโสฬศก็เรียกกันว่า “เก” แต่ไซ้กัน
 ตยมาอีกหลายยบั

เพราะเกลดียากด้วยเรื่องเงนตราตงกล่าวมา รัฐบาลจึงได้ตกลงแต่แรก
 ชนรัชกาลที่ ๕ ว่า จะสร้างโรงกระษาปณ์ใหม่ให้ใหญ่โตและคชนกว่าเก่า^(๑) แต่การ

(๑) กษัตริย์ที่อยู่ทางตะวันตกหน้าประตูสุวรรณภูมิบาลบัดนี้.

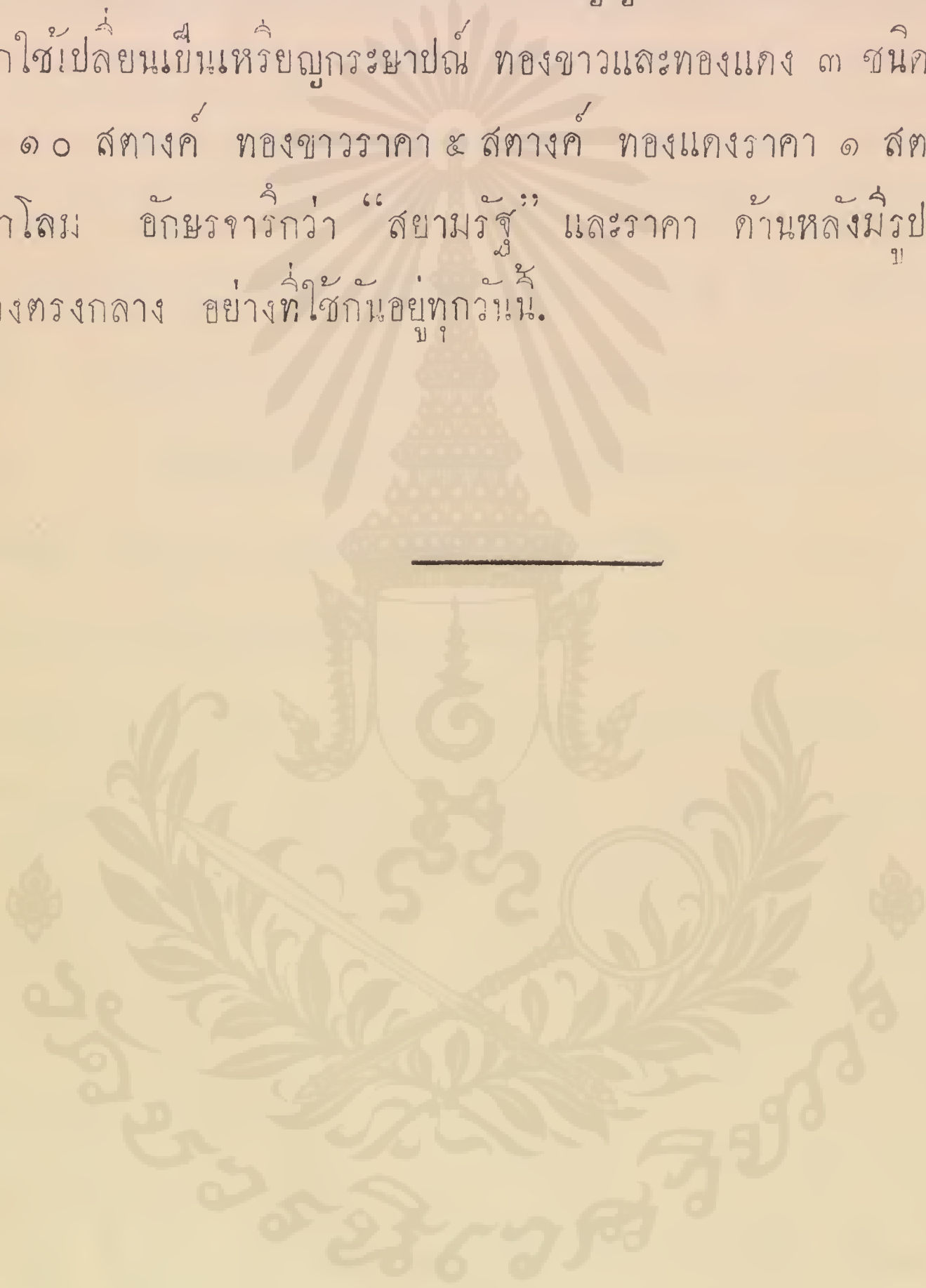
ที่สร้างกว่าจะสำเร็จหลายปี ในชั้นแรกจะต้องทำเงินตราประจำรัชกาลที่ ๕ ขึ้นตาม
 ประเพณีเปลี่ยนรัชกาลใหม่ จึงให้ทำที่โรงกระษาปณ์เดิมไปพลาง เงินเหรียญ
 ตรารัชกาลที่ ๕ ซึ่งสร้างขึ้นชั้นแรกนั้น ด้านหนึ่งเป็นตราพระเกษว ยอดมพานวของ
 สองชั้นและฉัตรทงสองข้าง อีกด้านหนึ่งคงใช้รูปช้างเผือกอยู่ในวงจักรเหมือนรัชกาล
 ที่ ๔ แต่ทำเพียง ๓ ขนาดที่คนทงหลายชอบใช้ คือเหรียญบาท เหรียญสลึง และ
 เหรียญเฟื้องในคราวนั้นยังไม่ทันทำเหรียญทองแดงสำหรับรัชกาลที่ ๕ (ด้วย
 รัฐบาลทราบว่าสั่งให้ทำในประเทศอื่นดีกว่าทำเอง แต่จะให้ทำในอินเดียหรือในยุโรป
 ยังไม่ตกลงเป็นยุติ) ทำแต่เหรียญกษาปณ์ชนิดใหม่อย่างหนึ่ง ดวงตราทำนองเดียวกับ
 เหรียญเงินขนาดเซองกว่าอัฐิยุครัชกาลที่ ๔ สักหน่อยหนึ่ง แต่ให้ใช้ราคาเพียง
 โสฬส ๑ คือ ๑๖ อันเฟื้อง เรืองเงินตราที่เป็นอนเรยบร้อยไปได้คราวหนึ่ง

แต่ต่อมาเมื่อราคาทองแดง และคืบก สังกษณ มีผล รวาราภา เหรียญทองแดงและ
 เหรียญกษาปณ์ที่ใช้กันทงตลาดในกรุงเทพฯ ๗ ตากวาราภาเนอทองแดงและคืบก ซึ่งชอ
 ขายกันในประเทศอื่น ก็พากันเอาเหรียญทองแดงและเหรียญกษาปณ์หลอมส่งไปขายเสีย
 ประเทศอื่นเป็นอันมาก เป็นเหตุให้เหรียญทองแดงและคืบกมิใช่ในท้องตลาดน้อยลง
 ก็เกิดการใช้กระเบองกนขนแพรหลาย กระเบองนั้นเดิมเป็นแต่กระแวนสำหรับเล่นเบย
 ในโรงบ่อน จนเจ้าของบ่อนคึกทำขนเพื่อให้ใช้ชกตลากได้ขนเสอสะควกกว่าเงินตรา
 เวลาคนไปเล่นเบย ให้เอาเงินแลกขมาเล่น ครนเล็กแล้วกให้คนขแลกเอาเงินกลับไป
 เป็นประเพณีคิงน ใครเป็นนายอากรบ่อนเบยตำบลไหน ก็คึกทำขมเควองหมาย
 ของตนเป็นกระแวนราคาต่าง ๆ สำหรับใช้เล่นเบยในบ่อนตำบลนั้น การทเกิดใช้ขเป็น
 เครื่องแลกแทนเงินตราเดิมเกิดขนแตงกเลงเล่นเบยทมกงาย เขามชอของกนตาม

วางบนแท่น โลหะหนักหนัก ๓ ห้อง ห้องบนมรูปข้าง ๓ เคียร ด้านขวามือข้างบน
 ด้านซ้ายมือกริชไขว่กัน ๒ เล่ม มอกษรบอก หนังสือเยว หนังสืออัฐ หนังสือโสฬศ ตาม
 ขนาด เหยยญทองแดง ทง ๓ ขนาดนี้ คงใช้ ควบคุมมากย เหยยญ ทองแดง อย่างเก่า
 ตลอดจนมาจนลงปีเถาะ พ.ศ. ๒๔๓๔ เหยยญทองแดงสูญหายเบาบางลง จึงโปรดฯ
 ให้สร้างเหยยญทองแดง เยยว อัฐ โสฬศ เพิ่มเติมขึ้น ลักษณะอย่างเดียวกับ
 เหยยญทองแดงเยยว อัฐ โสฬศ ซึ่งสร้างเมื่อขกน พ.ศ. ๒๔๓๐ นั้น แยก
 แต่ตราพระบรมรูปและตราพระสยามเทวาธิราชไม่กลบกนอย่างของเดิม เหยยญ
 และเบื้องล่างตรงไปทางเคียวกันกนเปลี่ยนเลขประจำบทสร้างเท่านั้น

ลงปีจอ พ.ศ. ๒๔๔๑ รัฐบาลคคเห็นกนว่าลักษณะการทาบญชเงินแต่เดิมนน
 มีชองบอกวา ชง บาท อัฐ เมื่อพนชงชงไปจิงนบเนนเรอนรอยเรอนพชญชมากไขว
 กนไม่สะดวก จึงคคทำเหยยญทองขาวชงใช้เรนกว่า สตางค (ส่วนชองรอย)
 คค ๑๐๐ สตางค เป็น ๑ บาท เพอจ่ายแก่การบญช มีชองแต่เพียง บาท กน
 สตางคเท่านั้น เงจะมากนอยเท่าใดกตอชวลชชไปเป็นสขเมนรอย ไม่ตอชก
 ตอชทอน เป็นการงายรวคเรวกวาชองเดิม สตางคทสร้างชนคราวนสร้างคชเย
 ทอชขาวเป็น ๔ ขนาด ด้านหนงมรูปข้าง ๓ เคียร มอกษรว่า "สยามราชอาณาจกร"
 เหมอนกนทง ๔ ขนาด ๗ ท ๑ ด้านหนงมทวอกษรว่า ยสขสตางค และมีเลข ๒๐
 ทวใหญ่อยู่กลาง เป็นราคา ๒๐ สตางค ใช้ ๕ อินเป็น ๑ บาท ขนาดท ๒ มี
 ทวอกษรว่า สขสตางคมีเลข ๑๐ ทวใหญ่อยู่กลาง ราคา ๑๐ สตางค ใช้ ๑๐ อิน
 เป็น ๑ บาท ขนาดท ๓ มีทวอกษรว่าหาสตางค มีเลข ๕ ทวใหญ่อยู่กลาง ราคา
 ๕ สตางคใช้ ๒๐ อินเป็น ๑ บาท ขนาดท ๔ มีทวอกษรว่า สออสตางคมีเลข
 ๒๒ ทวใหญ่อยู่กลางราคา ๒ สตางคกงใช้ ๔๐ อินเป็น ๑ บาท

สัตถาค์ทองขาวที่สร้างชนใหม่ให้รวมไปกับเหรียญทองแดงเสี้ยว อัฐ และ
 โลหิตเก่าทั้ง ๒ ชนิด จนประกาศใช้พระราชบัญญัติมาตราทองคำ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๑
 จึงเลิกใช้เปลี่ยนเป็นเหรียญกระษาปณ์ ทองขาวและทองแดง ๓ ชนิด คือทองขาว
 ราคา ๑๐ สัตถาค์ ทองขาวราคา ๕ สัตถาค์ ทองแดงราคา ๑ สัตถาค์ ด้านหน้า
 มีอนุโลม อักษรจารึกว่า “สยามรัฐ” และราคา ด้านหลังมีรูปจักรและศักราช
 เจ้าวางตรงกลาง อย่างที่เห็นอยู่ทุกวันนี้.

ลักษณะการศึกษาของเจ้านายแต่โบราณ

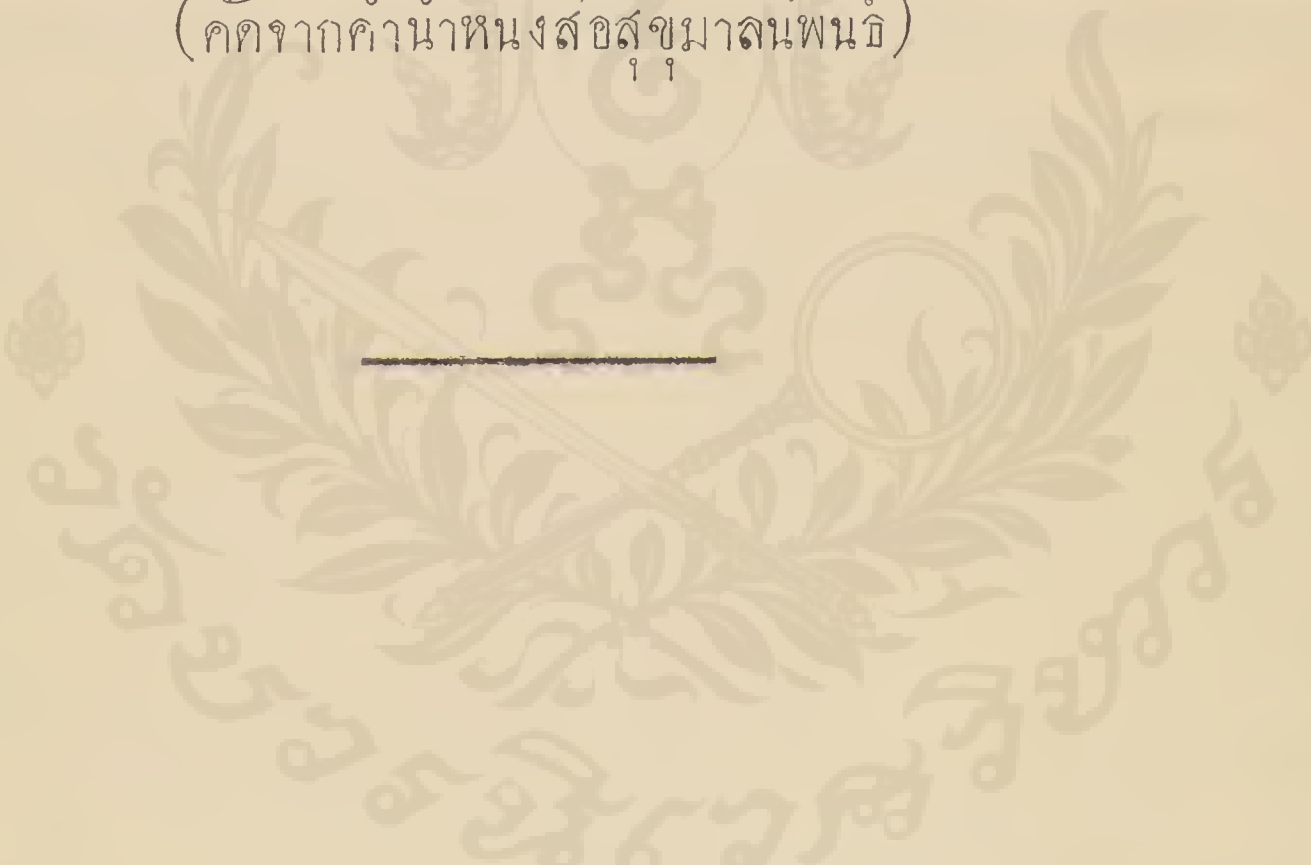
ตามราชประเพณีมาแต่โบราณ การศึกษาของเจ้านายซึ่งเป็นพระราชโอรสและพระราชธิดากวักวักขยับกว่าบุคคลจำพวกอื่น จำเดิมแต่ยังทรงพระเยาว์อยู่ในพระราชวังพอมีความกตองแรมทรงศึกษาสำหรับเจ้านาย จึงเรียนในสำนักเจ้านายพระองค์หญิง ซึ่งเป็นผู้ใหญ่พระองค์ใดพระองค์หนึ่งเป็นอาจารย์ (เมื่อรัชกาลที่ ๓ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดฯ ให้หม่อมเจ้าและราชินิกุลที่เข้ามาบรรพชากรรมในเล่าเรียนอักษรสมัยจนถึงชั้นสูง ท่านเหล่านั้นมาใดเป็นอาจารย์เมื่อรัชกาลที่ ๔ มีบางเจ้านายทรงพระเยาว์ทรงศึกษาของตนไปจนโตความรู้อ่านเขียน หรือถ้าจะเรียกอย่างขบขันนักคอกจนสำเร็จชั้นประถมศึกษาก่อนพระชันษาได้ ๑๐ ปี ต่อเนืองเวลาเรียนชั้นมัธยม คือ เรียนภาษาไทยชั้นสูงขึ้นไปและเริ่มเรียนภาษามคธ เรียนในสำนักอาจารย์เต็มบ้าง ไปเรียนต่ออาลักษณ์หรือราชบัณฑิตเป็นอาจารย์บ้าง จนพระชันษาถึงกำหนดโสกันต์ คือพระราชกุมารเมื่อพระชันษาได้ ๑๓ ปี พระราชกุมารเมื่อพระชันษาได้ ๑๑ ปี ตงแทนไปการศึกษาจึงโตแยกกันฝ่ายพระราชกุมารเมื่อไปทรงผนวชเป็นสามเณร เล่าเรียนศีลธรรมและพระศาสนาในสำนักพระอุปัชฌาย์อาจารย์ตามสมควรแก่พระชันษาแล้วลาผนวชมาประทับอยู่ฝ่ายหน้า แทนไปทรงศึกษาวิชาเฉพาะอย่างตามพระอัธยาศัย คือศิลปศาสตร์ เช่น หัตถทรงช่างมาและใช้เครื่องศิลปกรรมทำเครื่องใช้ต่าง ๆ กติ นิตศาสตร์ราชประเพณีและวรรณคดี กติ ชั้นทรงศึกษาในสำนักเจ้าหน้าทหรือผู้เชี่ยวชาญในกาารนั้น ๆ ไปจนพระชันษาได้

๒๑ ปี ออกทรงผนวชเป็นพระภิกษุเทียบตรงกับเขามหาวิทยาลัย ทรงศึกษาใน
 พระศาสนาชั้นสูงขึ้นไปจนถึงสมถภาวนาและวิชาวรรณคดีถึงขั้นสูงที่สุด หรือวิชาอื่น
 อันไม่ขัดแก่สมณสารูป จนเสร็จการศึกษาแล้วผนวชเข้ารับราชการใต้ตามคุณวิชา
 ฝ่ายพระราชกุมารนั้น เมื่อทรงพระเจริญขึ้นย่อมคงประทับอยู่ในพระราชวังตลอดไป
 ทรงเป็นสัตรีภาพไม่มกจซึ่งทรงศึกษาวิชาชาย การที่ทรงศึกษาต่อจากชั้นประถมขึ้นไป
 กัมศัลยกรรมและพระศาสนาเป็นต้น นอกจากนั้นมักอยู่ในวิชาวรรณคดี กับหัตถกรรม
 กระจ่างช่างเขียนพิน ย่างพระองค์จึงทรงศึกษาต่อไปถึงวิชาอื่นอันจะพึงเรียนได้โดย
 การอ่านตำรับตำรา คือวิชาเลข วิชาโหราศาสตร์และโบราณคดีเป็นต้น ตาม
 พระอัธยาศัย ถึงกระนั้นบรรดาพระราชกุมารยอมใ้ทรงศึกษามากทุกพระองค์ จึง
 ได้มีเจ้านายพระองค์หนึ่งสามารถเป็นองค์อาจารย์สั่งสอนเจ้านายซึ่งทรงพระเยาว์ สืบ
 ต่อกันมาไม่ขาดทศวรรษกาล

การแต่งโคลงฉันทกาพย์กลอนนิยมมาแต่ก่อนว่าเป็นองค์สำคัญอันหนึ่งของความ
 รวยรื่นวรรณคดี บรรดาพระราชกุมาร แม้ทรงศึกษาวิชาอื่นตามพระอัธยาศัย แต่
 ส่วนวิชาวรรณคดีนั้นทรงแต่งโคลงฉันทกาพย์กลอนได้แทบทุกพระองค์ ผิดกันแต่
 สามารถยิ่งและหย่อนหรือพระหฤทัยโปรดมากและน้อยต่างกัน แต่มีพระราชกุมารบาง
 พระองค์ ซึ่งทรงสามารถโดยมีพระอุปนิสัยในทางวรรณคดีถึงได้รับยกย่องของคน
 ทั้งหลาย ว่าอาจแต่งโคลงฉันทกาพย์กลอนได้ดีกว่าทเป็นชาย พระราชกุมารซึ่งทรง
 พระเกียรติกองมม่น้อยพระองค์ ในกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี ปราบกฐพระนาม
 สมเด็จพระราชธิดาของพระเจ้าบรมโกศ ๒ พระองค์ คือ เจ้าฟ้ามงกุฎซึ่งทรงแต่งบท
 ละครร้องอิเหนาพระองค์ ๑ เจ้าฟ้ากมลสุดซึ่งทรงแต่งบทละครเรื่องดาหลัง (อิเหนา
 ใหญ่) พระองค์ ๑ มาถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์นี้ พระราชธิดาในพระบาทสมเด็จพระ

พระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก มีพระองค์เจ้ามณฑาทิพย์พระองค์ ๑ กับพระองค์เจ้าอชิต
 พระองค์ ๑ ไททรงแต่งหนังสือไวหลายเรื่อง ทศวรรษว่าเป็นอย่างคดียงนน คอ
 “กุมารคำฉันท” ซึ่งช่วยกันแต่งทง ๒ พระองค์ยังปรากฏอยู่ (๑) ในรัชกาลที่ ๓
 กรมพระเจ้าลูกยาเธอพระองค์เจ้าบุตร ซึ่งทรงสถาปนาเป็นกรมหลวงวรวงศ์รัชชูปดา
 เมอรัชกาลที่ ๕ อีกพระองค์ ๑ ซึ่งนับถือกันว่าทรงสามารถแต่งบทกลอนสุภาพชายไค
 ถึงไททรงรับเชิญให้แต่งโคลงเรื่องรามเกียรติ สำหรับจารึกทจตพระศรรตศคาศคาราม
 คอ หองท ๒๐ ตอนพระรามเขาสวนพราพ ปรากฏอยู่ ตอนนมาถงพระราชธิดาใน
 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว กับสมเด็จพระปตจนาเจ้าฯ ซึ่งไครับความ
 นยมยอมทวกันหมคว่าพระองค์ทรงเชยวชาญวรรณคคและเบนกัวแต่งคสุผชายไค

(คคจากค่านำหนังสือสุขุมาลนพนธ์)

(๑) กุมารคำฉันท พระนิพนธ์ของพระองค์เจ้าหญิงมณฑาทิพย์กับพระองค์เจ้าหญิงอุบล
 หอพระสมุดฯ ได้พิมพ์เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๖

ตำนานการที่ไทยเรียนภาษาอังกฤษ

ความจริงในชนกรุงรัตนโกสินทร์ พงมไทยเรียนรูภาษาองกฤษมาไม่ช้านัก
เมื่อในรัชกาลที่ ๒ มีแต่พวกฝรั่งกะตวจนชงเป็นเซเสายไปรตเกสตรงกรุงเกาเรียนรู
ภาษาไปรตเกสอยู่บ้าง คนพวกนทรบราชการในตำแหน่งเรียกว่า "ล่ามฝรั่ง" ใน
กรมทามอตราในบญชเขยหวท ๕ คน ท:เขยหวทหนาลามเป็นทชนเทพวาจารบเบย
หวทบละ ๗ ท่าลง พวกล่ามฝรั่งเหล่านี้จะมีความรตลกสีกเพียงไรทราบไม่ได้
แต่รภาษาไปรตเกสเท่านั้น หนาทกไม่ส่มอนใดนถ เพราะราชการทเกยวของกย
ไปรตเกสมีแต่การค้ายทางเมืองหมาเกา นาน ๆ เจ้าเมืองหมาเกาจะมีหนังสือ
มาสีกตรงหนง ส่วนภาษาองกฤษถงแม้วามเรชกายนองกฤษไปมาค้ายอยู่ในส่มย
นหม้าง นายเรอรวาไม่มีใครพทภาษาองกฤษได้ในเมืองน ก็หาแขกมลายูเข้ามา
เป็นล่าม เพราะฉะนบการทไทยพคจากบองกฤษทเข้ามาถงกรุงเทพ ๆ กติ หรือ
พคจากทางราชการทเกยวของกยบองกฤษทเมืองเกาะหมากและสึงคไปรกติ ใช้พคจา
กนแต่ถวยภาษามลายู แมจนเมื่อผลสำเรจราชการอนเคยชององกฤษให้ หมอ ยอน
ครอเพท เป็นททเขามายงกรุงรัตนโกสินทร เมื่อขมะเส็ง พ.ศ. ๒๓๖๔ ตรง
กยคริสตศก ๑๘๒๑ ในตอนปลายรัชกาลที่ ๒ กติของพคจราชการกยไทยทาง
ภาษามลายู ความปรากฎในเจคหมาบเหตทครอเพทแต่งไว้ว่า การทพคจากบ
รัฐบาลไทยตรงน ททชงพคภาษาองกฤษแก่ลามาท:เอามาถวย ล่ามต้องแปลเป็น
ภาษามลายูออกหลวงโกษาอิกหาก หลวงโกษาอิกหากแปลเป็นภาษาไทยเรียน

เจ้าพระยาพระคลัง ฯ) ทอขว่่ากระโรักต้องแปลยอนกลบไปเป็นต่อ ฯ) อย่างเคียวกัน
 ครอบตอมาเมอครอบเพ็คกลบไปแล้ว ได้ไปเป็นเรสิเคนตอยุทเมืองสิงคโปร์ อังกฤษเก็ค
 ครอบขพมาครงแรกเมอปลายรัชกาลท ๒ ครอบเพ็คจะบอกข่าวการสงครามมาให้ไทย
 ทรายตอให้แปลหนังสือพมพชาวภาษาอังกฤษเป็นภาษาโปรตุเกสเสยก่อนแล้ว จึงส่ง
 เข้ามายังกรุงเทพ ฯ เพราะภาษามลายูถอยค้ำน้อย ไม่พอจะแปลความในหนังสือพมพ
 ชาวภาษาอังกฤษเข้าใจได้แจ่มแจ้ง ครอบตอมาถงตนรัชกาลท ๓ ผู้สำเร็จราชการ
 ครอบเคยของอังกฤษให้ เซนร เบอน เป็นทตเขามาขอทำหนังสือสัญญา เมอประกา
 พ.ศ. ๒๓๖๘ ตรงกับคริสต์ศก ๑๘๒๕ การทพตจากยไทยสะตวกชนกว่าครง
 ครอบเพ็คหนังสือ ครอบเบอนพคภาษามลายูได้ ถงกระนหนังสือททากตอใช้
 ภาษาต่าง ฯ) กากบกนถง ๔ ภาษา คือภาษาไทย ภาษาอังกฤษ ภาษาโปรตุเกส
 และภาษามลายู เพราะไม่มีภาษาใดที่จะเข้าใจได้โดยกนทงสองฝ่าย

ในรัชกาลท ๓ นน เมอรัชวค พ.ศ. ๒๓๗๑ ตรงกับคริสต์ศก ๑๘๒๘
 พวกมิชชันนารอเมรกกนเขามาตั้งในกรุงเทพ ฯ) เป็นทแรก ครอบนนเป็นตนเหตุทไทยจะ
 ได้เรียนภาษาอังกฤษเป็นเคมมา ครอบลททของพวกมิชชันนารอเมรกกนไม่ใดตงทว
 เป็นสมณะเหมือนพวกขาทหลวง วางตนเป็นแต่เพียงมิตรสหาย ใช้การส่งเคราะห์
 เป็นตนว่าช่วยรักษาโรคและช่วยบอกกล่าวสั่งสอนวิชาการต่าง ฯ) ให้แก่ผูอนเป็นเบอง
 ตนของการสอนศาสนา เพราะฉะนน เมอคนทงหลายรู้จักคนเคยจึงชอบสสมาคม
 คยหากทพวกมิชชันนารอเมรกกนมาแต่แรก

ในสมัยนนผสมสทบัญญัติเป็นชนสังอยู่ในประเทศศน แลเห็นอยู่แล้วว่าการ
 สสมาคมเกยวของกนฝรั่งต่างประเทศคงจะตอมีขงชนกว่าแต่ก่อนและภาษาอังกฤษจะ

เป็นภาษาสำคัญทางประเทศตะวันออก มเจ้านายบางพระองค์และข้าราชการบางคน
 ปรารถนาจะศึกษาวชิการและขนบธรรมเนียมของฝรั่ง และจะเล่าเรียนให้รู้ภาษา
 อังกฤษจึงพยายามเล่าเรียนศึกษาพวกมิชชันนารีอเมริกันตั้งแต่เมื่อในรัชกาลที่ ๓
 ทศาคัญคือพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เวลานั้นยังทรงผนวช! ในพระราช
 ณะอยู่พระองค์ ๑ พระบาทสมเด็จพระบรมโกศเจ้าอยู่หัว เวลานั้นยังเป็นเจ้าพา
 กรมขุนอนุรักษ์รังสรรค์พระองค์ ๑ สมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ เวลานั้น
 ยังเป็นหลวงสังฆนายกเวรมหาศาลแล้วได้เลื่อนเป็นจมื่นไวยวรรณากององค์ ๑
 แต่สมเด็จพระยาทางภาษารุแต่พอพูดภาษาอังกฤษได้บ้าง ไม่เชี่ยวชาญเหมือน
 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและพระบาทสมเด็จพระบรมโกศเจ้าอยู่หัว และ
 ทานทั้ง ๓ ทกล่าวมานศึกษาได้ความรู้การฝรั่งต่างประเทศกันได้ใช้วิชาช่วยราชการ
 มาแต่เมื่อในรัชกาลที่ ๓ เพราะเมื่อจอ พ.ศ. ๒๓๘๓ ตรงกับคริสต์ศักราช ๑๘๕๐
 รัฐบาลอังกฤษให้เซอร์เชมสเบิร์ก! เป็นทูตมาด้วยเรือรบ ๒ ลำ จะเข้ามาขอแก้
 หนังสือสัญญาที่เขอนไคมาทำไว้ เซอร์เชมสเบิร์ก! เขามาครั้งนั้นไม่เหมือนกับครอเพด
 และเขอนทมาแต่ก่อน ด้วยเขนทูตตรงมาจากประเทศอังกฤษ การทมาพดจาและ
 หนังสือทมาถึงรัฐบาลไทย ใช้ภาษาอังกฤษ กรยาอาการทมาทงของอาจผิด
 กับทูตแต่ก่อน พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงทรงพระราชดำริหาผู้สนท
 อย่างธรรมเนียมฝรั่ง ให้พอทจจะรับรองโต้ตอบกับเซอร์เชมสเบิร์กได้ ความปรากฏ
 ในจดหมายเหตุกระแสรบสั่งในเรือเซอร์เชมสเบิร์ก (ซึ่งหอพระสมุดพิมพ์ เมื่อ
 ร.ศ. ๑๒๘ พ.ศ. ๒๔๕๓) ว่า

“ทรงพระราชดำริ — — — เห็นว่าผู้ใดมีสติปัญญาดี ควร จะเอาเข้ามาเป็นท
 ปรึกษาช่วย การทรงนแบบการฝรั่ง สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมขุน

อัครเสนาบดี ทรงทราบอย่างฉับไวและรวดเร็วมาก ควรจะเอาเป็นที่ปรึกษาใหญ่ได้
 แยกตักประจำบนอยู่ทเมืองสมุทรปราการ (ด้วยทรงหนักไม่ไว้พระทัย เกรงอังกฤษ
 จะเอาอำนาจมาข่มขู่ให้แก่งงสอสนธิสัญญาอย่างทำแก่มองเงิน จึงให้ตระเตรียม
 รักษาข้อมค้ำให้มั่นคง) จมื่นไวยวรรณาก็คือคนสนิทคนหนึ่งในอย่างฉับไวและรวดเร็ว
 ก็ลงไปรักษาเมืองสมุทรปราการอยู่ ให้พระยาศรีพพัฒน์ (คือสมเด็จพระเจ้าพระยาบรม
 มหาพิชัยญาติ เป็นผู้ทรงราชการกรมท่า ด้วยเจ้าพระยาพระคลังลงไปตั้งเล็กอยู่ที่
 เมืองชุมพรในเวลานั้น) แต่งคนคมสติปัญญาเข้าใจความ เชิญกระแสพระราชดำริ
 ลงไปปรึกษา” และการทบทวนหนังสือโต้ตอบกับเซอร์เชมสเซอร์บรุกคิงนั้นปรากฏว่าหนังสือ
 ทบทวนมาเป็นภาษาอังกฤษ ให้หมอยอน (คือหมอยอนเตเลอ โยนต์ มีชชุนนาร
 อเมริกัน) แปลเป็นภาษาไทย กับล่ามของสมเด็จพระเจ้าพระยา ๗ อีก ๒ คน เรียกว่า
 โยเซฟเป็นฝรั่งยูเรเซียนคน ๑ เรียกว่าเสมีนนิม (คือ เซมส์ เฮ) อังกฤษอีก
 คน ๑ ส่วนหนังสือที่ไทยมีตอบเซอร์เชมสเซอร์บรุกคิงนั้น ร่างในภาษาไทยถวายทรง
 แก่ไขก่อนแล้วให้หมอยอนกับล่ามช่วยกันแปลเป็นภาษาอังกฤษแล้วส่งไปถวาย “ทูล
 กระหม่อมพระเจ้า” คือพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงตรวจสอบออกชั้นหนึ่ง
 เพราะในทางภาษาอังกฤษทรงทราบดีกว่าผู้อื่นที่เสวยด้วยกันในครานั้น
 ไทยที่ศึกษาวิชาความรู้อย่างชชุนนารอเมริกันในรัชกาลที่ ๓ ยังมีอีก แต่ไป
 เรียนทางวิชาอื่นเช่นกรมหลวงวงศาธิราชสนิท ทรงกำกับกรมหมอยอนในเวลานั้น
 ทรงศึกษาทางวิชาแพทย์ฝรั่งเศสได้ประกาศนียบัตร ถวายเป็นพระเกียรติยศมาจาก
 มหาวิทยาลัยแห่ง ๑ ในประเทศอเมริกา กรมหลวงมหิศวรินทรามเรศออกพระองค์ ๑
 ว่าทรงศึกษาการช่างฝรั่ง แต่จะทรงศึกษากับใคร และทรงสามารถเพียงใดหาทราบ
 ไม่ ยิ่งนายโหมท มาตบกุลที่ใต้เป็นพระยากระสาปนักจโกศล เมื่อในรัชกาลที่ ๕ ออก

คน ๑ ได้ศึกษาเรื่องเครื่องจักรและวิชาผสมธาตุ จากพวกมิชชันนารีอเมริกัน และหัดกรุปจากบาทหลวงหลุยส์นอตฝรั่งเศสแต่เมื่อยังอาศัยด้วยแผ่นดินเงิน เป็นผู้เรียนรู่วิชาฝรั่งมชอเสียดมายจนรัชกาลที่ ๕ แต่สุดท้ายเรียนแต่ทางวิชาช่างไม้จะไม่สนใจใฝ่ในทางภาษาจึงไม่มีใครรู้ภาษา ถึงสมเด็จพระเจ้าพระยา ๗ ก็เพราะเอาใจใส่ในวิชาต่อเรือกำปั่นเสียมากจึงไม่มีใครสนทนทางภาษาอังกฤษ

สุดท้ายเรียนรู้อังกฤษในเมืองไทยเมื่อในรัชกาลที่ ๓ นอกจากพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวกับพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวมปรากฏ ออกแต่ ๒ คน คือหม่อมราชวงศ์ไทยผู้แต่งหนังสือเรื่องนราศลอนตอนคน ๑ เกิดในรัชกาลที่ ๒ เมื่อปีเถาะ จุลศักราช ๑๑๘๑ พ.ศ. ๒๓๖๒ เติมเป็นแต่หม่อมราชวงศ์กระต่าย บุตรหม่อมเจ้าช่อม ในเจ้าฟ้ากรมขุนอิศราธิราช เป็นข้าหลวงเดิมในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เพียรเรียนตามเสด็จจนรู้ ครั้นถึงรัชกาลที่ ๔ หม่อมเจ้าช่อมได้เป็นกรมหมื่นเทวานุรักษ์ หม่อมราชวงศ์กระต่ายได้เป็นหม่อมราชวงศ์ไทย แล้วจึงได้เป็นตำแหน่งล่ามไปเมืองอังกฤษกับพระยามนตรีสุริยวงศ์ (ชุ่ม บุนนาค) เมื่อทศไทยไปคราวแรกนั้น ครั้นกลับจากราชการ ทราบว่าใต้พระราชทานพานทองเล็ก แล้วได้เป็นอธิบดีผู้พิพากษาศาลต่างประเทศอยู่มาจนอายุได้ ๕๘ ปี ถึงอนิจกรรมในปลายรัชกาลที่ ๔ เมื่อปีเถาะ พ.ศ. ๒๔๑๐ อีกคนหนึ่งชื่อนายทิศ เป็นมหาดเล็กข้าหลวงเดิมในพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ฝึกหัดวิชาเดินเรือและเรียนภาษาอังกฤษ ฝรั่งเศสเรียกกันว่า "กัปตันศึก" มชออยู่ในหนังสือ เซอร์ยอแซวริง แต่งเรื่องเมืองไทย คนนี้ในรัชกาลที่ ๔ ได้เป็นขุนปริชาชาญสมุทร เป็นล่ามของจมื่นมณเฑียรพทกษัตริย์ไปเมืองอังกฤษด้วย ต่อมาได้เป็นทูลหลวงสรวิเศษ เป็นครูสอนภาษาอังกฤษแก่พระเจ้าลูกเธอในพระบาท

สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ เสด็จมาแทนทุกพระองค์ อยู่มาจนในรัชกาลที่ ๕ ไทยทเรียน
 วิชาภาษาอังกฤษในเมืองไทยเมื่อในรัชกาลที่ ๓ มีปรากฏแต่ ๔ ศอคนดังกล่าวมาน
 ยงมีไทยที่ได้ออกไปเล่าเรียนถึงยุโรปเมื่อรัชกาลที่ ๓ อีกคน ๑ ชื่อนายฉุน เป็น
 คนที่สมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาทฯ เล็งมา เห็นว่าฉลาดเฉลียวจึงฝากไปตนเรืออังกฤษออกไป
 ผูกหัดวิชาเดินเรือกำปั่น ได้ไปเรียนอยู่ในเมืองอังกฤษจนได้ประกาศนียบัตรเดินเรือ
 ทะเลได้แล้วจึงกลับมา (เข้าใจว่าเมื่อในรัชกาลที่ ๔) ได้เป็นที่ขุนจรเจนนทะเล และ
 ได้เป็นล่ามของพระยามนตรีสุริยวงศ์เมื่อไปเป็นราชทูตด้วย ต่อมาถึงรัชกาลที่ ๕
 ได้เป็นหลวงชลธารพินิจยศตำแหน่งเจ้ากรมคลองแล้วเลื่อนเป็นพระชลธารพินิจยศ

ในรัชกาลที่ ๔ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงออกขุนนาง
 เล่าเรียนภาษาอังกฤษมาก ถึงโปรดฯ ให้หญิงมิชชันนารีเข้าไปสอนข้างในพระบรม
 มหาราชวัง ผู้ที่เล่าเรียนครึ่งนครึ่งเรียนภาษาอังกฤษพอพูดได้บ้าง ยังมีตรอยอยู่ใน
 เวลานั้น คือเจ้าจอมมารดาภรณ์ เจ้าจอมมารดากรมพระนเรศรวรฤทธิ ต่อมาโปรดฯ
 ให้หาผู้หญิงอังกฤษมาเป็นครู แล้วตั้งโรงเรียนขึ้นในพระบรมมหาราชวัง ให้
 บรรดาพระเจ้าลูกเธอทั้งชายหญิงทพระชนนีฯ พอดีเล่าเรียนได้ เขาเล่าเรียนทุก
 พระองค์ ส่วนบุตรหลานข้าราชการถ้าผู้ใดยศสูงเรียนภาษาฝรั่ง ก็ทรงพระกรุณา
 โปรดเกล้าฯ ตั้งแต่งให้มียศและบรรดาศักดิ์ตั้งสมเด็จพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์
 ตรัสเป็นภาษิตในสมัยต่อมาว่าเมื่อในรัชกาลที่ ๑ ใครแข็งแรงทพคักก็เป็นคนโปรด
 ในรัชกาลที่ ๒ ใครเป็นกวีก็เป็นคนโปรด ในรัชกาลที่ ๓ ใครมีใจศรัทธาสร้าง
 วัดวาเป็นคนโปรด และในรัชกาลที่ ๔ ถ้าผู้ใดรู้ภาษาฝรั่งก็เป็นคนโปรด ถึงน
 แต่ถึงกระนั้นนอกจากพระเจ้าลูกเธอ ผู้ที่เล่าเรียนภาษาอังกฤษเมื่อเมื่อในรัชกาลที่ ๔
 ก็ยังมีน้อย พวกที่เรียนสำหรับทำการให้มิชชันนารี และสำหรับการค้าขาย จะม

ใครข้างทรายไม่ไคทว แต่พูดไคเลาเรียนรุตนรยราชการเมื่อในรัชกาลที่ ๔ ทรง
 เจ้านายและขุนนางมีปรากฏแต่ ๕ ทวยกัน คือพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า
 เจ้าอยู่หัวพระองค์ ๑ ไคทรงศึกษาเป็นพนมมา แต่ในรัชกาลที่ ๔ แต่มาทรงทราย
 ไคคทเคยวนนทวยทรงพระอุตสาหะคศึกษาทอมาโดยลำพังพระองค์เอง เมื่อเสด็จ
 เถลิงถวलयราชสมบัตแล้ว กรมพระราชวังบวรวิไชยชาญ พวกฝรั่งกล่าววว่าตรี
 ภาษาอังกฤษไค แต่ซาพเจ้าเคยไคพยแปลค่านาหงส์ อพมพชาวจากภาษาอังกฤษเป็น
 ภาษาไทยเป็นของแปลถวายกรมพระราชวัง ฯ จึงเข้าใจวาคงจะไม่ทรงทรายภาษา
 อังกฤษแตกฉานทเคยวนนท แต่ในทางข้างวิชาข้างทรงเซยวชำนญมาก พระยา
 อัครราชวาท (หวาค ขุนนาค) บุตรพระยาอภัยสังครามคน ๑ สมเด็จพระเจ้าพระยา ฯ
 ฝากนายเรอรขอมเมรกันไปฝกหทวิชาทหารเรือ เรยนรแต่ภาษากลับมาไครบราชการ
 เป็นหลวงวิเศษพจนการกรมท่า เมื่อในรัชกาลที่ ๔ ถึงรัชกาลที่ ๕ ไคเป็นพระศรี
 ธรรมสาส์น แล้วเป็นพระยาจันทบุรี ไคพระราชทานพานทอง เมื่อชราชิงโปรด
 เกลา ฯ ให้เป็นพระยาอัครราชวาทในกรมท่า อีกคน ๑ คือพระยาอัครราชวาท
 (เนตร) เป็นบุตรพระยาสมุทขนุกรกษ ออกไปเลาเรียนทเมืองสิงคโปร์ เรยนรู
 ภาษาอังกฤษไคค กลับมาถวายทวพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระ
 เมตตาพระราชทานสัญญาบัตรตงเป็นขุนศรีสยามกจ ผู้ช่วยกงสุลสยามทเมือง
 สิงคโปร์แล้วเลื่อนเป็นหลวงศรีสยามกจ ตำแหน่งไวส์ กงสุลสยามทเมืองสิงคโปร์
 มาถึงรัชกาลที่ ๕ ไคเป็นพระยาสมุทขนุกรกษ แล้วจึงเลื่อนมาเป็นพระยาอัครราช
 วาทอีกคน ๑ คือเจ้าพระยาภาสกรวงศ์ (พร ขุนนาค) สมเด็จพระเจ้าพระยา ฯ
 ส่งเป็นนทเรียนออกไปเรยนวิชาทเมืองอังกฤษ เรยนอยู่ ๓ ปี ครนเจ้าพระยา
 สรวงค์ไวยวคมนเป็นราชทตออกไปเมืองฝรั่งเคสเรยภมาไซเป็นสาม แล้วเลยพากลับ

เข้ามากรุงเทพฯ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระเมตตาพระราชทาน
 สัญญาบัตรเป็นตำแหน่งนายราชานุเคราะห์ หุ้มแพรวิเศษในกรมพระออลักษณ์พนัก
 งานเสวยรับส่งไปต่างประเทศ และทรงใช้สอยในหน้าที่ราชเลขาการภาษาอังกฤษ
 มาจนตลอดรัชกาล ผู้เรียนภาษาอังกฤษใ้รับราชการในรัชกาลที่ ๔ มีจำนวน
 ทหารบกด้วยกันทั้งสิ้นมา นอกจากนั้นผู้เรียนในกรุงเทพฯ ย่าง ไปเรียนเมือง
 สิงคโปร์บ้าง ภูเก็ตบ้างเล็กน้อยหลายคน ไม่ได้ขึ้นในจำนวนที่กล่าวมานี้
 ที่เรียนเฉพาะวิชาหนังสือเลขบ้าง วิชาช่างอยู่กะคน ๑ ได้หัดชกรปกขบาท
 หลวงหลยสถานอกฝรั่งเศษ และฝึกหัดต่อมากขทอมสนองกฤษทเขามาชกรปเมือใน
 รัชกาลที่ ๔ จนทงทางชกรปไ้เป็นทแรก และได้เป็นทขุนนายาสาทศลกษณเมือ
 ในรัชกาลที่ ๕ แล้วเลื่อนเป็นทหลวงอกคนนฤมิตรเจ้ากรมโรงแกสหลวง
 มีนกรเรียนส่งไปยุโรปเมือในรัชกาลที่ ๔ อีก ๓ คน คือเจ้าพระยาสุรวงศ์-
 วัฒนศักดิ์ (โต บุนนาค) บุตรเจ้าพระยาสุรวงศ์ไวยวัฒน์คน ๑ นายสัดใจ
 บุนนาค ทไ้เป็นพระยาราชาานประพนธ บุตรเจ้าพระยาภาณุวงศ์คน ๑ ทง ๒ คนน
 ไปเรียนทเมืององกฤษ หลวงดำรงสรนทรฤทธิ (ขุน) บุตรเจ้าพระยาสุรวงศ์ไวยวัฒน์
 ส่งไปเรียนทเมืองฝรั่งเศษคน ๑ เมือสนรัชกาลที่ ๔ กาลงเลาเรียนอยู่ทง ๓ คน
 ไ้กลับมารับราชการต่อเมือในรัชกาลที่ ๕
 ผู้เรียนภาษาอังกฤษกบมชชนนารอเมือในรัชกาลที่ ๔ เสรีการเลา
 เรียนมาใ้รับราชการต่อในรัชกาลที่ ๕ ททราบบมี ๖ คน คือ
 นายเทยนธิ เรียนกบมชชนนารูภาษาแล้วออกไปเรียนถึงอเมริกา ไ้
 ประกาศนียบัตรเป็นแพทย์ กลับมารับราชการในกรมทหารมหาดเล็ก ไ้เป็นท
 หลวงดำรงแพทยาคณ แล้วไปรับราชการในกระทรวงมหาดไทยไ้เป็นทพระมนตร-
 พจนิก ในรัชกาลปัจจุบันไ้เป็นพระยาสารสินสวามิภักดิ์ คน ๑

นายสิน เรียนรูภาษาพูดได้คล่องแคล่ว แต่หนังสือไม่สู้ชำนาญ ได้เขียนท
หลวงอินทรมนตร์ ฯ ในกระทรวงพระคลัง แล้วเป็นพระยาสมุทราชานุรักษผู้ว่าราชการ
เมืองสมุทรปราการคน ๑

นายสุต รัชการเป็นตำแหน่งล่ามในกระทรวงกลาโหม และกรมแผนที่
แล้วไปรับราชการในกระทรวงมหาดไทย ได้เป็นหลวงนรสารพิทักษ์ มหาดไทย
มณฑลพิษณุโลก แล้วเลื่อนเป็นพระ ต่อมาเป็นพระยาอัครกิจพิจารณา ผู้ว่าราชการ
จังหวัดอุตรดิตถ์ แล้วได้ว่าราชการจังหวัดอื่น ๆ อีกหลายแห่งคน ๑

นายเปลยน เป็นล่ามทูตไปประจำอยู่กรุงลอนดอนคราว ๑ กลับมาได้รับ
ราชการในกรมทหารหน้าเป็นนายร้อยเอกแล้วไปรับราชการในกรมตำรวจพระนครบาล
เป็นทหลวงวิสุตรบริหาร และไปรับราชการกระทรวงมหาดไทยเป็นพระเสนพิทักษ์
มาในรัชกาลที่ ๖ ได้เป็นพระยาชนินทรภักดีในกระทรวงมหรธาดิร คน ๑

นายปูน รัชการในกรมตำรวจพระนครบาล ได้เป็นทหลวงอนมตมนิก
มาในรัชกาลที่ ๖ เลื่อนเป็นพระอิรณนฤเขศวร คน ๑

นายอยู่ รัชการเป็นล่ามทูตไปยุโรปคราว ๑ กลับมาได้เป็นล่ามใน
กรมไปรษณีย์ โทรเลขและกรมทหารหน้า แล้วมาอยู่กรมราชโลหกิจ ได้เป็นท
ขุนสกลโลหการ แล้วเลื่อนขึ้นเป็นหลวงสกลโลหการ คน ๑

ถึงรัชกาลที่ ๕ ทรงบำรงการเล่าเรียนภาษาอังกฤษขงกว่าสามปีในรัชกาลที่ ๔
โปรด ฯ ให้จัดตั้งโรงเรียนชนบท โรงทหารมหาดเล็กเรยกครูองกฤษมาสอน แล้ว
ส่งบรรดาพระเจ้าอนงยาเธอเข้าโรงเรียนนเน มเวนแต่นอยพระองค์ทสมครไปเรียน
ในโรงเรียนภาษาไทย สมเด็จพระมหาสมณะกษบวรดาเจ้านายทไทรยรัชการเป็น
ตำแหน่งเสนาบดีในรัชกาลที่ ๕ ได้เริ่มทรงเล่าเรียนภาษาอังกฤษในโรงเรียนนเน

เคยมาแทบทุกพระองค์ และยังโปรดให้เลือกสรรหม่อมเจ้า หม่อมราชวงศ์ส่งไป
 เล่าเรียนหนังสือไปนอกชุดหนึ่ง ในพวกนี้ พระองค์เจ้าปฤษฎางค์ หม่อมเจ้าเจก
 ในกรมหมื่นมเหศวรศิวลาด และพระไชยสุนทร ม.ว.ว. เทวะหนึ่งได้เลือกส่งไป
 เรียนที่เมืองอังกฤษเป็นนักเรียนชุดแรกที่ส่งไปยุโรปในรัชกาลที่ ๕ ต่อมาการเล่า
 เรียนภาษาและวิชาการของฝรั่งเจริญแพร่หลายอย่างไร เป็นการชนหลังขอยุติไว้.

(คัดจากจดหมายเหตุนิราศลอนดอน)

ปาฐกถาเรื่อง “ประเพณีไทย”

ของ

สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ

(องค์ปาฐกทรงแยกเรื่องประเพณีของไทยไว้เป็น ๕ ตอน คือ ประเพณีการเกิด ประเพณีการศึกษา ประเพณีการทำมาหากิน ประเพณีการแต่งงาน และประเพณีการตาย ในตอนหนึ่ง ๆ ได้ประธานอธิบายไว้แจ่มแจ้ง

ต่อไปคือสำเนาปาฐกถา ซึ่งพนักงานชวเลขประจำสำนักงานหนังสือพิมพ์ไทยได้จัดส่งมา ยังเกรงว่าจะขาดตกบกพร่องไปบ้าง ซึ่งหากเกิดมีขึ้นเช่นได้ปรารภนักหวังว่าจะได้รับประธานอธิบายโทษจากองค์ปาฐก และได้รับอธิบายจากผู้อ่านทุกท่าน)

ยคนปรากฏว่าผู้เอาใจใส่ต่อโบราณคดีมากกว่าแต่ก่อน พวกที่ศึกษาโบราณคดีหลายคนเป็นมิตรสหายของฉัน ได้นำความคิดความเห็นมาสอบถาม ซึ่งเขาอยากจะรู้และสงสัย ฉะนั้นก็อย่างนี้จะชแจงให้มิตรสหายทุก ๆ คนทราบ สิ่งไรที่รักจะได้ออกให้ทราบ สิ่งไรที่ไม่รักจะได้ออกว่าไม่รู้ แต่การที่ถามกันทีละคนสองคนนั้นเป็นการลำบากอยู่ เพราะฉันเป็นผู้มากจะต้องไปโน้มน้าว ขอความทนของการรุมมาก ไม่มีเวลาพอที่จะชแจงให้เขาทราบได้

อีกสถานหนึ่งนั้น ความคิดอันเคยยกกัน บางทีคนนั้นมาถาม ต่อมาคนโน้นมาถาม ฉันอธิบายไปช้า ๆ ชาก ๆ เป็นเรื่องเปล่าประโยชน์ ฉะนั้นก็พูดกันว่าผู้ใดอยากจะรู้ขอให้รวมกันเข้า ฉันอยากจะชแจง จึงนึกพร้อมกัน ถามจำนวนมากแล้วจึง

ปาฐกถาให้ฟังก็ได้ หรือมีใครรู้ ๔-๕ คนมาพร้อมกันที่บ้านคนก็ได้ เมื่อได้
บอกมิตรไปเช่นนี้แล้ว

ในเวลาไม่นานนักก็ได้รับความแจ้งความว่ามียออยากฟังจำนวน
๔๐ คนเศษ ฉะนั้นก็ตอบไปว่า ถ้าเช่นนั้นไปหาที่ฟังเป็นปาฐกถา
ที่แสดง
มีอยู่ ๒ แห่ง คือ ที่พิพิธภัณฑ์และที่หอพระสมุด พิพิธภัณฑ์ชวนอาทิตย์เปิดให้
มหาชนชม จึงตกลงกันให้มาฟังที่หอพระสมุด ปาฐกถาที่จะแสดงจะวนนเกิดจากม
มิตรอยากฟังเรื่อง “ประเพณีไทย” ก่อนที่จะแสดงจำต้องบอกก่อนว่าเกิดมาเป็นคน
ท่านทั้งหลายก็ตาม ทวชนก็ตาม ไม่มีความรู้มาแต่กำเนิด สิ่งไรที่รักจะแจ้งให้ฟัง
สิ่งไรที่ผิดพลาดไปบ้างก็จงอธิบาย

คติธรรมก็ตาม คติโลกก็ตาม ใครที่ทั้งหมดคนวิสัย ฉะนั้นเป็นพระเมศศึกษา
โบราณคดีมาชำนาญ และจนมีอายุมากกว่าท่านทั้งหลายที่อยู่ในที่นี้ เว้นแต่พระยา
สิงห์เสนี ขอท่านจงอย่าเข้าใจผิด ฉะนั้นอยากกล่าวในทางโลกว่าเวลานี้เป็นกลางวัน
ก็ไม่มีผู้ใดเคยฟัง จึงเป็นอันถูกต้อง หรือว่าด้วยโบราณคดี กรุงรัตนโกสินทร์
พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกเป็นผู้สร้าง ก็ไม่มีใครเคยฟังได้ ก็เมื่อผู้
ศึกษาโบราณคดีก็คนนักคิด สิ่งที่ไม่รู้มากอยู่ ถอดทวนว่าเป็นผู้รอบแล้ว ก็เป็นกา
เข้าใจผิดทั้งสิ้น และหลงระเหิงใจไปว่าไม่ควรเรียนไม่ควรรู้ สิ่งไรที่เรารุ่นอย
ควรศึกษาหาเหตุผลเพิ่มพูน ความรู้ของเราจะเจริญขึ้นเสมอ ถ้าเรารู้สึกใจว่า
รพอแล้วไม่ต้องพอกพูนอีก นักคือทางหายหน้าท่านนั้น ท่านทั้งหลาย ถ้าประพฤติ
ดังนี้แล้วต้องเสื่อมเป็นแน่ การแต่งหนังสือก็ เราควรสังเกตตัวเราเองได้ บทใด
ไม่ที่เราสังเกตหาเหตุผลหรือปรัชญาผู้รอบรู้ ความคิดความอ่านเราจะกว้างขวาง
ขึ้นอีก สำหรับนักโบราณคดีถ้าจะเล่นต้องจำไว้ สิ่งทรายที่สัคนนักคือ ไม่รู้บอก
ว่ารู้ ทำให้คนทั้งหลายที่พยายามศึกษาเสียไปด้วย หลักของเรื่องโบราณคดีคือ
เขาแต่ใจความแล้วจำใส่ใจไว้ให้แม่นยำ จะใดเป็นหลักฐานจลยต่อไป

จะยกอุทาหรณ์ปัญหาให้ฟังสักเรื่องหนึ่ง การค้นคว้าของฉันทน์มาตง ๓๐ ปี
 ฟังโคหลกฐานอนแนนนอนเมอเยนวานนเอง ท่านทงหลายเคยไปเที่ยวทพระปฐุมเจคย
 ของไทยเรา จังหวทนครปฐุม คงจะโคเห็นค้ลาทมรอยเงาะบนพระปฐุมเจคยม
 มาก ฉนส่งสัยนเบ้นอะโรมัแตรอยเงาะไว จังนกลปลงใจว่าเขาคงไซเซอกผกรอยเอ
 มาจากลพบุรี เพอสะตวกรแกการชนกระม้ง เมอครังค้ศาสตราจารย์เซเคคส์อยตวยกน
 เคยไปเที่ยวตวยกน ฉนโคถามเซเคคส์ ๗ ตอขไมโค ตอมาจนเซเคคส์กลยไปเมออง
 ญวนเห็นทวคมระม้งทาควยหนไซตคัง เซเคคส์จตอขมาว่า หินทเงาะรูเบ้นระม้ง
 กระม้ง ฉนโคส่งหลวงบริบาลฯ ออกไปเอามาส่งวนไว้ในพิพภณท้สถานของเรา
 ทำไมฉนจิงส่งหลวงบริบาลฯ ไปเอามา ก็เพราะเห็นเบ้นของแปลก และอยากคนหา
 เหตุผลตอไป ตอเมอเยนวานนเอง หลวงบริบาลฯ เขาไมค้มเสยงคังเบ้นระม้ง หิน
 เงาะรูคนมา ๓๐ ปีฟงโคความรู เมอเราเห็นสิ่งทควรสังเกตเราควรสังเกตให้มาก
 ทจรงเบ้นของสนุกมาก เหมือนค้ค้หมากรูกกล แตนเบ้นของโลกล สนุกค้ทเคยว
 เมอภายหลงเราพขของจรงเขาจะยนคท้สค เราควรเล่นเพราะเบ้นการเลนของนค
 โยราณคคิ ความยนคคของเราจะยงเกคคชนเอง
 เรอขประเพณไทย ทจรงฉนเสยเปรียบอยหน้อย ถายอกให้รตวแตเนน ๗
 ก็จะได้มเวลาเที่ยวคนควาให้มากกวานอก เอาเพยง!ทาทรกแลวกน แต่อาจจะ
 ขาคทกขกพรอองโค ประเพณแบ่งโค ๓ ชนค คอ ประเพณส่วนตวยกคคค ประเพณ
 ส่วนประชุมชน ประเพณส่วนรฐูบาล ทเรยกว่าประเพณกคค คนทงหลายทำตาม ๗
 กนมา คนแตก่อนเคยทำอย่างไร คนตอมากทำอย่างนน ประเพณส่วนตวยกคคค
 ทประพคคกนอยกอนกคคค ฉชายตอองไล่เสอราชปะแตน จนคคกนยกงปรากฏอย ท

จริงเราก็มีโรคคิดเช่นนั้น แต่เป็นประเพณีอย่างนี้ อีกอย่างหนึ่งประเพณีส่วนประชนชน เช่น ทอ กก จู๊น และ ผ้า เป็นงานที่เคยทำพร้อมกันมา อีกอย่างหนึ่งประเพณีส่วนรัฐบาล เช่น พิธีโลง ซา เป็นต้น แต่จะแสดงให้ฟังทั้ง ๓ หมวดนั้นไม่ได้ เวลาไม่พอ ฉะนั้นจะยกขึ้นแสดงแต่ประเพณีเฉพาะส่วนด้วยบุคคลของไทยเรา ประเพณีของไทยเราจะสังเกตได้จากพงศาวดาร ซึ่งท่านทั้งหลายรู้แล้วว่าไทยได้อพยพครอบครัวมาจากทางเหนือ เมื่อเดิมอยู่เมืองจีน ภายหลังไทยมีอำนาจ ตังผูกครองยกมาทางใต้ อยู่ปะปนกับชาวต่างประเทศเช่นขอม เขาได้ปกครองอยู่ก่อน เราเอาแบบมาประพุกิตตาม ขางทจนนำมา เราประพุกิต

กรรมจะกล่าวแต่หลักของประเพณี ที่เกิดขึ้นใน ส่วนตัว ของ บุคคล ๖ เป็น ๕ ประเภท คือ ประเพณีเนื่องในการศึกษา ๑ ประเพณีเนื่องในการอาชีพ ๑ ประเพณีเนื่องในการมรณะ ๑ ประเพณีเนื่องในการแต่งงาน ๑ ประเพณีเนื่องในการเกิด ๑

การเกิด ถึงแม่ว่าสัตว์เดรัจฉานกรรกลกเป็นธรรมชาติ เมื่อเกิดมาแล้วอยาก จะเลี้ยงต่อไป ไม่อยากให้เป็นอนัตราาย นเป็นธรรมชาติของสัตว์ คนเราในเวลาเกิด มีความวิตกกและความยินดีของพ่อแม่เทากัน เมื่อเกิดมาแล้วก็ช่วยกันแก้ไขอย่างดีที่สุด สมนัยการอนามยตถตที่สุด เกิดที่ เกิดมาไม่ใคร่มีอนัตราาย เพราะมีผู้ศึกษา ค้นคว้าหาเหตุผล ในสมัยโบราณ ตนของประเพณีการคลอดบุตร มารดาใกล้ ตออนัตราาย แม่ ๆ ของเด็กและตัวของเด็กที่ตายไปก็มาก จึงเป็นเรื่องกลวกันนัก ไม่อยากมลูก คลอดบุตรครึ่งหนึ่งเรียกกันว่าออกทัพครึ่งหนึ่ง เมื่อไม่เป็นอนัตราาย ก็บุญกุศล แต่โบราณสิ่งไรอันเกิดด้วยเหตุสุดวิสัยมักโทษผู้ค้าใจ ในเมื่อเวลา ตายลง เด็กที่ เกิดมาไม่ควรตายก็ตาย คนโบราณเชื่อว่าผเอาไป คัดจิดการ

ของกันอย่างสำคัญ ถอดว่าประเพณีการเกิดเป็นของประหลาดหนักหนา ท่านทั้งหลาย
 ที่เคยไปเที่ยวพิพิธภัณฑ์คงเห็นตุ๊กตาขำรูดทรุดโทรมมามาก ฉันเห็นว่ามนมประโยชน์
 เป็นความรู้แก่ชนชั้นหลังจึงเอามาไว้ ตุ๊กตาเหล่านี้หากอดไม่ได้คอดอกทงนง ฉัน
 ไปพบที่สุวรรณโลกกับเซเคิลด้วยกัน ฉันถามเซเคิล ๆ ก็เห็นไปต่าง ๆ ฉันว่าชะรอย
 ตุ๊กตาเสียขาลกระมัง ไม่มหอมแต่ตัว เซเคิลถามว่าเป็นพิษอะไรกันจึงได้ทำ
 อย่างนี้ แดกก่อนที่ขานฉันถึงเวลาขยับใหม่เดือนใหม่ แม่เคยนำเอาคืนมาขยับเป็น
 ตุ๊กตาเล็ก ๆ แล้วมขาวตอกคอกไม้ไปวางไว้ที่หน้าต่างสามแฉ่ง เป็นการสะเดาะ
 เคราะห์ เซเคิลเขาแปลว่า เสียขาลก็คอกเสียหวนนเอง คอกคอกให้คอกคอก คน
 ไบราณเวลาออกลกชอตุ๊กตามาทำพิธีแล้วบอกว่าให้แก่ผี นอกจากนยังมีพิธีประกอบ
 อีกหลายอย่าง เช่นเมื่อเด็กออกแล้วเอาใส่กระตังรอนเรแล้วกล่าววว่า "๓ วันลกผี
 ๔ วันลกคน ลกของใครรีบไปนอ" แล้วเอาเขยมาชอเรียกว่าแม่ชอ วจนเป็นวจ
 กนผอกเหมอนกัน ไซแต่ที่านนยงให้ชอถงสองชอ ชอเมื่อเด็ก ๆ ชอ ๑ ชอเขยค ดง
 บง โทชนโตอีกชอ ๑ นพบทางเซียงใหม่ ลังเหล่านเพื่อไหผเกลยค เนื่องจากความ
 รักลกถนอมลก ไม่รู้ว่าผมนมจริงหรืออย่างไร ทำตามกันมาอย่างนั้น นอกจากน ๓
 วันยังมีพิธีทาวญกนออก ถาจะว่าไปแล้ว พิธีการเกิดขอมทำด้วยความรักเป็นประมาธ
 คราวนี้ว่าด้วยการศึกษา โลกเขาแบ่งเป็น ๔ ประเภท เรียกว่า ขนาคอุม
 ขนาคง ขนาคแลน ขนาครุน ฉันเอาหลักนมาสนนษฐานประกอบเข้ากับการศึกษา
 เด็กที่เรียกอุมนน สันนษฐานว่าตงแต่เกิดมาจนมีอายุโต ๓ ขวบ ขนาคงนน
 ตงแต่ ๔ ขวบถง ๗ ขวบ ซงจะไปไหนยังไปตามลำพังไม่ได้ ต้องมีคนคอยจง
 คอนนขนไปถงชนแลน เด็กที่เป็นขนาคแลน ผู้ชายอายุ ๔ ขวบถง ๑๓ ปี ผู้หญิง
 ตงแต่ ๘ ขวบถง ๑๑ ปี ชนท ๔ เป็นชนใหญ่ หมายความว่าถงขนาครุนว

เขาอยู่ในชั้นเวอชตแห่งสยาม เมื่อเติบโตอายุเข้าเขตบวช พระหรือพ่อแม่ก็จัดการ
 บวชให้ การบวชเป็นของสำคัญนักสำหรับคนไทยเรา การบวชเป็นวัชรกษัตริย์ให้
 อิศระต่อไปภายหลัง ทกวนนการบวชก็ยิ่งแพร่หลายอยู่น่าชมเชย สำหรับตัวตนเอง
 ได้ใช้ความรู้ในการบวชมาจากทกวนน คนททาวราชการบางเวลาใจคอให้ลุ่มหลงไป
 ในทางกิเลสตัณหา แต่เมื่อหวนคิดในทางธรรมมักคิดได้ ยบยั้งซึ่งใจได้ กระนั้น
 กิดเมื่อถึงเวลามเมียบ ผ่ายหญิงเขามักจะถามว่า บวชเวียนแล้วหรือยัง นเราจะ
 เห็นได้ว่า ส่วนศึกษาศักดิ์ยศแห่งเดียวก็คือการบวชพระ

การแต่งงาน ประเพณีไทยเราค่อนข้างมาก ปล่อยให้ผู้หญิงเป็นอิสระมาแต่โบราณ
 คอไม่เคยบอดงเช่นหญิงแขก ผชายทกผหญิงบางคน มักจะพาเพื่อนไปดักบ้าน
 เจ้าสาว แล้วทาคามรุกมกคนกันเสียดอกนจึงแต่งงาน วนนคามาก เพราะเป็น
 ชีวิตของเขาต่อไปในภายหลัง เป็นการดักวาทเรียกว่า "คลุมถุงชน" คอทงผชาย
 และหญิงไม่เคยรู้จักสนิทกันเลย ผ่ายผปกครองนบอดอกใครกนก็จัดการแต่งงาน
 ให้ทงน เป็นการทาลายชีวิตในอนาคต การแต่งงานมีอยู่ ๒ ชนิด เรียกว่า
 ฮาวามงคล ๑ วิวามงคล ๑ อธิบายกันง่าย ๆ ก็คือ ฮาวามงคล ผหญิง
 คอไปแต่งงานที่บ้านผชาย วิวามงคล คอ ผชายคองไปแต่งงานที่บ้านผหญิง
 พดลางเวองการแต่งงานบางทจะไม่เป็นทพอใจแก่คนทงหลายมากอยู่ ตามทใดสังเกต
 เห็นทกวนนเจ้าภาพทการผคมาก เมื่อมการแต่งงานผใหญ่ทงผชายและหญิง
 มักจะเชิญแขกไปรดน้ำเป็นจำนวนมาก งานใครมผคนไปรดน้ำมากคเป็นการทใคร
 คิดข่างวเจ้าสาวเขาจะนคข่างไร การเชิญแขกรดน้ำแต่งงานเกิดจากการหลงยศ
 ข่างผใหญ่ทงสองผชาย ก็ทพอจะเห็นได้ผทไปรดน้ำมากจะเป็นผมอานาจและมเกยรต
 การเชิญแขกไปรดน้ำเป็นการโถงอดอกไปนอกระเพณี ตามประเพณีเดิมเขาเชิญ
 เฉพาะผปกครองและผเบอดอกของค้วสาวไปรดน้ำเพื่อให้รู้ เห็นเป็นพยานในการทใด

เป็นสามภรรยาแทนที่ บุคคลชายหญิงเมื่อแต่งงานแล้วก็เป็นอิสระจะไปอยู่ที่ใดก็ได้ ออกจากอกพ่อแม่

กล่าวถึงประเพณีอาชีพ การทำพาน ทำขันอย่างทขานหลอทำกันอย่ทกวนน และการทำนา ทำสวนเป็นประเพณีของเวามาแต่เดิม ฯลฯ ฉันอยากจะเล่าเรื่องให้ ฟังสักเรื่องหนึ่ง ไต่พบที่มณฑลนครศรีธรรมราช หม่มบ้านหนองมเวอนสัก ๑,๐๐๐ หลัง ทงบ้านจะหาใครมเงินถง ๒๐๐ บาทไม่มี แต่หาคนจนก็ไม่มี ผู้ชายทำสวน ผู้หญิงช่วยทำงานบ้าน ฉันสงสัยถามไต่ความว่า สิ้นคาคทามาหาไต่กไปแลกเปลียน เป็นเครื่องนุ่งห่มบ้าง เครื่องใช้บ้าง เครื่องบริโภคบ้าง แล้วกลับมาสู้กันสู้กันใช้ ไม่มีการทะเลาะวิวาทกัน ตั้งหน้าทำมาหากิน การปกครองเขาปกครองกันเป็น ครัวเรือน

คราวนี้จะกล่าวถึงความมรณะ ธรรมดาการตายจะเอาซากศพไว้ไม่ได้ ฉันได้ อ่านพบในหนังสือของเซอร์ฮาร์ฟสิงห์ นักปราชญ์อินเดีย ว่าที่ตายแล้วต้องรวบเอา ไปฝัง พวกทถอทางพุทธเห็นว่าวิญญาณธาคัษรูป ร่างกายเขนของไม่มีประโยชน์ พวกถอออย่างนึ่งเอาศพไปเผา คราวนตกนว่าการเผาศพเขนขมาศพตาย คนทไมรู้จัก เมื่อตายแล้วก็ไม่ควรไปเผา เพราะไม่มกจที่จะขมากน ถ้าเขนนเป็นคัทรควรไปเผา อย่างยง ทจริงเมื่อเวลาเผาเจ้าภาพควรบอกให้รู้เท่านั้น ว่าศพคนนจะเผาเวนน เขาจะไปเผาหรือไม่เป็นธระของเขา และยังคงตอไปอีกว่าผู้เผาตองเอาศพเทียนไป เอง เพราะตั้งใจไปขมาศพ เจ้าภาพไม่ควรตงศพเทียนไว้ให้สำหรับผู้ไปเผา ในเมื่อ เวลาใส่ศพเทียนตองตั้งใจอธิษฐานขอขมาอภยตอศพตายไต่ลวงเกินอะไรไปบ้าง กระทำ อย่างนึ่งจะนับว่าเป็นการถกตอง

(คัดจากหนังสือพิมพ์ไทย ฉบับประจำวันที่ ๒๐ มกราคม พ.ศ. ๒๔๘๓)

คัดจากเรื่อง "ลาลันสมเด็จ"

วินิจฉัยประเพณีแต่งงานอย่างโบราณ

ในบทเสภา (ฉบบหอสุมคพิมพ์) มีเรื่องแต่งงานข่าวสาวอยู่ในเล่ม ๑ (หน้า ๑๐๕) เมื่อพลายแก้วแต่งงานกับนางพิมทอง ๑ เมื่อขุนช้างแต่งงานกับนางวันทอง (หน้า ๒๕๓) ตอน ๑ ก็อยู่ในเล่ม ๓ เมื่อแต่งงานพระไวยกับนางศรีมาลา (หน้า ๒๐๙) อีกตอน ๑ พรรณนาถึงกระบวนการแต่งงานข่าวสาวอย่างโบราณอยู่ข้างถวนถิ ตรงกับที่ใดเคยเห็นแต่ก่อนบ้าง เคยได้ยินเล่ากันมาบ้างจึงเก็บเนื้อความมาแต่งวินิจฉัยต่อไปนี้ ยกเอากระบวนการในตอนที่แต่งงานพลายแก้วกับนางพิมทองเป็นหลักเอาความในตอนอื่นประกอบ

๑) เมื่อนางทองประสี (แม่เจ้าข่าว) ไปขอนางพิมทองนางศรีประจันต์ (แม่เจ้าสาว) หาผู้ใหญ่สูงอายในตำบลนนทาสัน ตาเส้า ยายมิ่ง อนเบนทนนทอศควัยกนทงสองฝ่าย (จึงเรียกว่าเถาแก่) ไปด้วย ๔ คน เมื่อนางทองประสีขอลูกสาวนางศรีประจันต์ว่า "ดูจะขอถามความท่านยาย ลูกชายนนทหรืออย่างไร ไม่เล่นเขยกันเหล่ามากญชา ฝันฝันนสยข่างหรือไม จะส่งตำก้าขาวควาวใคร ตูยังไม่เห็นแก่ตำก้าตามจริง ๆ ความนนทาสันกับตาเส้า กนทงยายเฒ่าและยายมิ่ง ว่านานไปท่านจะไต่พงพิง ลูกทองประสีก็จริงนะคนน ๆ ล ๆ บทตรงนสอว่าผู้ปกครองนนเบนผู้ขอเถาแก่เป็นแต่ขรรยประกัน

๒) เมื่อแม่ยอมยกลูกสาวให้แล้ว ผู้ปกครองทั้ง ๒ ฝ่าย ปรึกษากันต่อไป
ถึงกำหนดทาสสิน และหาฤกษ์กำหนดวันงาน แต่นนทางฝ่ายเจ้าสาวก็แต่งตัวไม่เรือน
หอแล้วขนเอาไปเตรียมไว้ที่บ้านเจ้าสาว ฝ่ายข้างเจ้าสาวก็เตรียมทำของเลี้ยง

๓) ครั้นถึงวันฤกษ์แรก เจ้าสาวบอกแขกขอแรงพวกพ้องพากันไปยังบ้านเจ้า
สาวแตกก พอดีแสงอรุณกตงพิทาชวญเส้า แล้วยกเส้าปลุกเรือนหอจนแล้วเสร็จ
ในวันนั้น ข้างฝ่ายเจ้าสาวเลี้ยงอาหารพวกปลุกเรือน

เรือนปลุกเรือนหอให้แล้วในวันเคยวันเคยทราบ ว่าทำกันเช่นสามัญมาแต่ก่อน
บางตระกูลถือแปลกออกไป ถึงให้ใช้แต่ไม่หมากทำเส้าเรือนหอก็มี ส่วนเครื่องแต่ง
เรือนเป็นของฝ่ายเจ้าสาวจะต้องหา เช่นประเพณีทั่วไป สันนิษฐานว่าเรือนหอแต่งงาน
นั้นทำสำหรับให้อยู่เพียงชั่วคราวพอผู้ปกครองฝ่ายหญิงวางใจ เช่นมีลูกด้วยกันแล้ว
ก็ หรือเห็นวาวักใคร่คุ้นเคยกันสนิทสนมแล้วก็ ก็ยอมให้พากันไปตั้งบ้านเรือน
อยู่เป็นอิสระต่างหาก หรือไปอยู่บ้านของเจ้าสาว อันเป็นมณดินฐานของตนเองอยู่แล้ว
เพราะเหตุนี้จึงไม่ทำเรือนหออย่างมั่นคงแต่แรก แต่โดยปรกตต้องปลุกเรือนหออยู่
ที่ชานบ้านเจ้าสาวก่อนทงนน ประเพณียอมให้เจ้าสาวไปอยู่บ้านเจ้าสาวแต่แรก
แต่งงาน น่าจะมีแต่ในตระกูลสูงเช่นเจ้าสาวต้องปกครองบ้านเมืองหรือศักดิ์สูง
ไม่สมควรจะไปอยู่บ้านตระกูลเจ้าสาวซึ่งศักดิ์ต่ำ

๔) ในวันต่อจากวันปลุกหอมา ในบทเสภาว่า “ ครนรุ่งเช้าชนพลนเป็นวันค
ทองประสัจจเรอกัญญาใหญ่ เอาชนหมากลงบรรทุกขลุกขลุ่ยไป ห้ามโหรไล่ท่ายกัญญา
(คนยก) ชนหมากเอกเลือกเอา (หญิง) ที่รูปสวย นุ่งยกห่มผวยจับผิวหน้า ก็
ออกเรือถวายพลนทงเวลา ครนหงถึงท่าศรประจันต์ การแห่ชนหมากอย่างวานไค
เคยเห็นมาหลายครั้ง แต่เสียดายอยู่ที่ไม่เคยเห็นสิ่งซึ่งเรียกกันว่าชนหมาก และยัง

ไม่รู้ว่าชนหมากนั้นเอาไปทำอะไร (ถ้าพระองค์ท่านประทานอธิบายไม่ได้ ขอให้ลอง
ทรงสังเกต บางทีจะบังมั่วผิด ถึงกระนั้นชนหมากในชั้นหลังก็น่าจะไม่เหมือนอย่าง
โบราณเช่นว่าในสภา) จะลองสนนินยฐานค

คำที่เรียกว่า "ชน" นั้นแปลกอยู่ ไทยข้างใต้ เช่นชาวกรุงเทพฯ หมายความว่า
ว่าภาชนะอย่างรูปคล้ายมะพร้าวครึ่งซีก แต่ไทยข้างเหนือเช่นชาวเชียงใหม่เขา

หมายความว่า ภาชนะอย่างมีเชิงเช่นที่ไทยใต้เรียกว่า "พาน" นั้น ทรงเมอคคต
ก็เห็นว่าจะมาแต่มลายูคนเคยกนนั้น คอแต่เดิมมนุษย์ใช้กลามะพร้าวเป็นภาชนะใช้สอย

ต่อมาเมื่อรู้จักหล่อโลหะใช้ทำภาชนะนั้นด้วยโลหะเรียกกันว่า "ชน" ทั้งไทยใต้และ
ไทยเหนือ ต่อมาก็คงคิดทำเชิงต่อขึ้นให้สูงขึ้น ไทยเหนือเรียกคงอยู่ว่า "ชน"

ตามเดิม ไทยใต้เดิมเรียกว่า "ชนเชิง" ต่อมาก็อมชนเชิงชนิดที่ใช้สำหรับแต้วาง
ของแห้ง จึงเรียกกันว่า "พาน" ทว่าโดยเดา แต่ประหลาดอยู่ที่มกระองราชปโลก

สั่งหนังสือที่ ๒ คำนวรวมกนเรียกเป็นชื่อว่า "พานพระชนหมาก" ขอนสอให้
สนนินยฐานคังกล่าวมา

ถ้าว่าเฉพาะในยทเสภา ทเรียกกนว่าชนหมากเห็นว่าจะเป็นพานหมากสำหรับ
เลี้ยงแขกที่เชิญมาในวันแต่งงานนั่นเอง จะใส่หมากด้วยชนหรือด้วยพานก็ได้

ชนหมากเอกสำหรับแขกที่ศักดิ์สูง งานใหม่ชนหมากเอกมากก็บังมหนามตา เพราะ
จะมีคนส่งศักดิ์มาช่วยมาก จึงได้ยกแต่งชนหมากเอกให้หรือหรือฝากชนหมากสามัญ

หญิงสาวทอดชนหมากไปตชนเข้า ก็เห็นจะเป็นสาวใช้ที่ตงพานหมากเลี้ยงแขก
ในตอนเย็นนั่นเอง

๕) เมื่อเรือชนหมากถึงบ้านเจ้าสาวบทยเสภาว่า "จึงจอกเข้าหน้าสะพานใหญ่
ตามลวงไปเอาไม้กน เสี่ยงเงินทองให้ชนไปพลน จนชนหมากนชนนชนนโค

(เรือน)" ความทรงนวจนขอตนสอถึงเหตุที่มกระองคนตรประโคมไปในเรือ

ชนหมาก ชอบหลังสอดถึงที่ตามผลเขาไม้กน อันประเพณีงานของพวกชาวบ้านที่
 ประโคมเครื่องดนตรีไปในเรือ โดยปรกคัมภีร์เป็นการบอกขัญเหมือนเช่นแหกจูน
 หรือผ้าป่า ประสงค์จะชักชวนพวกชาวบ้านมาช่วยกันทำบุญ แต่แหกชนหมากไม่มักจ
 เช่นนน จึงเห็นว่าเครื่องดนตรีนั้นน่าจะสำหรับประโคมบอกให้ย่นคเมอไปถงบ้าน
 เจ้าสาว ไม่เข้าเนนก็จะตองไปตะโกนเรียกให้เบคประคยานรบ ขอทมผู้มากคกนก
 มิไซอน คือผู้เบนโทวารกรักษาประคต ต้องคแลให้รู้ว่าใครมาและไคถามให้ทราบ
 กจเสี้ยกอนแล้วจึงเบคประคตรบ พธส่วนนคงมาแต่มลเหตุเช่นว่ามา

๖) เมอพวกนำชนหมากชนเรอนเจ้าสาวแล้วมในบทเสภาค่อไป (แต่ในบท
 ตอนชนช่างแต่งงานกยนางวณฑอง ความตรงนชคเจนคึกกว่า จึงคคเอาลง) ว่า
 “ชนหมากตงเรียงเคียงกนมา เกาแก่นาหนาชนนงพรม เกาแกทเรอนกตอนรบ จึง
 นบไคะเตขบใหญ่ใส่ขนม ทงหมไก่อเหลาเข็มเคมชวคกลม กล้วยสมร้อยสังตาม
 สัญญา ทนสินเงินตราผ้าไหว เขาออกนรบใส่ไคะสามขา เกาแกสองข้างต่างสนทนา
 ขนของเขาคหาด้วยทันไค แดมพกยกให้ตามทำนอง เอาข้าวของคาวหวานมาตงให้
 เลขงค่อมหน้าสำราญใจ เกาแกกลับไปควยคยพลน ความคอนนส์อว่าเกาแก
 (ทง ๔ คนทไปเมอวนขอ) เบนผู้นำชนหมากไป ทางฝ่ายเจ้าสาวกหาเกาแกไวรบ
 เกาแกคนกกลางทง ๒ ฝ่ายเบนพนกงานตรวจตราสังขอทฝ่ายเจ้าบ่าวจะตองให้ ให้ถก
 ตามสัญญา และสังขอทไหนเบนของกนสำหรับเลขงแซกประเภท ๑ เงิน “ทน”
 (ซึ่งผู้ปกครองให้ฝ่ายละคอง) สำหรับคู่บ่าวสาวจะไคใช้ในการตงตวประเภท ๑
 “สินสอด” ของเจ้าบ่าวให้แกตวเจ้าสาวประเภท ๑ “ผ้าไหว” คอผานงกยผาหม
 จิตเบนสำรบ สำหรับคู่บ่าวสาวให้ผู้ใหญ่ในสกุลทง ๒ ฝ่าย เวลาไปไหวเมอแต่งงาน
 กนแล้ว เมอฝ่ายเจ้าสาวรบเครื่องขหมากเสร็จแล้วเลขงอาหาร และแจกของแถมพก
 แก่พวกทไปรบชนหมากทวกน

๗) ถึงเวลาเย็น (วันจันทร์) ทำพิธีสงฆ์ นมัสการพระมาศวคมนตรี
 ตัวเจ้าชายกษัตริย์เจ้าสาวต่างมเหสนีและเพื่อนสาวรวมฝ่ายละ ๑๐ คน ตัวหัวหน้า
 เรียกว่า “ ยาวน่า ” และ “ สาวน่า ” หอมล้อมพาตัวเจ้าชายเจ้าสาวไปนั่งตง
 วงแยกกันอยู่ข้างหน้าพระสงฆ์ (กระบวนพิธีทรงนมเอนกนทงบทธอนแต่งงาน
 พลายแก้วและแต่งงานพระโวย แต่บทเสภาตอนแต่งงานพระโวยพรรณนาชัดเจนกว่า
 จึงคิดมาลง ครั้นถนอมนางพวงพระธรรม พระสัทมภ์ (ปลัดสังฆราช) จับมงค
 คุกไว้ สายสัญญาณโยงศรีมาลามาทะโวย พออุ้งใหญ่หึ่งดงตงชยนโต หนุ่มสาว
 เคยงข้างเขานงอด พระสงฆ์เบคตาลบัตระชคณาไว้ พรวาดข้างสักกาห้าหกโศ ท่าน
 ยายโพสาวน่านาเขาคา อคอคยคเยชคเบยคกนกลม เอาหนามชมแทงทองร้องออยหน้า
 ที่ไม่ถกเทายนคนเขามา ท่านยายสาออกมาตั้งยังกันไว้ มหาคเล็กโลนโลนโศน
 กระแทก โอยพ้อชจะแตกทนไม่ไค ท่านยายสาเต็มทลกหน้ไป จนพระโวยศรีมาลา
 มาชคกน บทธอนนแสดคงประเพณแต่งงานอย่างโบราณทณคกบทธากนชนหลังเบน
 ขอสาัญคค

- ก. พระสวมมงคคู้ให้ยาวสาว
- ข. การรคณาแต่งงานพระเบนผร์ค
- ค. รคณาควยเอาโศคกนา “ ชค ” เบยคทงทว จนถงทองผลคผาแต่งงาน
 ใหม่ทงเจ้ายาวเจ้าสาว
- ฅ. การทพวกเพอนยาวสาวเขารบนามนคเบนอบายทจจะแกกลงเบยคตัวเจ้ายาว
 กบตัวเจ้าสาวให้เขาไปชคคคกน

รคณาอย่างว่ามานในบทธเสภาเรียกว่า “ ชคนา ” (เห็นจะเบนภาษาไทยคาคเคยว
 กบ “ สาคนา ” นนเอง) แต่ณาสันนษฐานว่าจะเป็นประเพณเคมของไทยชนพลเมอง
 จึงประพุกกนแพรหลายการทให้ผูใหญ่ในวงศัญาครคณาสังขแกคู้ยาวสาว น่าจะเป็น

ประเพณีทพวกพราหมณาจารย์พามาแต่ก่อนเคยอนุโลมต่อพิกษิกษะ เห็นจะใช่แต่ใน

มณฑลบุคคลชั้นสูงเช่นเจ้านายเป็นต้น

เมื่อเสด็จพิชิตนา ถวายไทยธรรมพระสังฆแล้ว เวลาคามการเลียงแขก

จกลียงเป็นชน ๆ ดังแต่ทวนายลงไปจนยาวไพร

๘) รุ่งเช้าเลียงพระทไศสวคมนตรีเมอวนก่อน ทวเจ้ายาวกยเจ้าสาวต้อง

ตกบาตรถวายกัน เลียงพระแล้วเป็นเสด็จการพิชิต แต่การทสังทวเจ้าสาวรอหาอก

ฤกษ์หนงภาพหลงวนทาพิชิต ทรวากยเพื่อจะเกลยกล้อมให้เจ้าสาวยอมไปสู่ชายหาย

อดส์เสียก่อน ในระหว่างนั้นเจ้ายาวต้องนอนคอบยอยู่ทเวอนหอ สองสามวันผู้

ปกครองจึงพาทวเจ้าสาวลอบไปสังให้เจ้ายาวในเวลาควนหนง เวยกกนว่า "สังทว

เข้าหอ" ไม่บอกให้ใครแมจันทวเจ้ายาวรูลวงหนาก่อน

เมื่อเขียนวินิจฉยประเพณีแต่งงานอย่างโบราณทปรากฏในเขตเสภาแล้ว นักชน

ถึงเรื่องทไคยในเลากนมาว่า เมื่อในรัชกาลท ๓ ผู้มคักคสังเช่นเจ้านาย ถ้าอยาก

ไคลลสาวใครสามารถจะพาพรรคพวกไปฉุดเอาทวหญิงนั้นไปเป็นเมียตามอำเภอใจ

และเลากนพิสดารต่อไปว่า ครองหนงลูกเธอไปฉุดลลสาวเขา ผู้ปกครองผู้หญิง

(ท่านองจะเป็นข้าราชการ) ถวายฎกา พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวตรัสว่า

"ทำไมลลขของขาไมสมกับลลขของเจ้าหรือ ผู้ถวายฎกาทองนงไป ค้าเลานไม

น่าเชื่อว่าพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวจะทรงเห็นชอบหรือแมแต่เพกเฉยในการ

ทพระเจ้าลลเธอเทยวชมเหงผู้อนเช่นนหน้าจะเป็นเพราะไมมีใครกล่ากรายทลให้

ทรงทราบ ทวยกลวการแกแค้นของ ผู้อนาจขงกว่าอย่างอน แต่เรื่องฉุดลลสาวเมื่อ

ในรัชกาลท ๓ นนมแน ยายผองมารดาของหม่อมเฉอย แกเลาให้หม่อมฉนฟัง

ว่าเมื่อแกเป็นสาว พระยาเพชรปาณิตาของแกกล่วเจ้านายจะฉุด ให้ฟ้าไปฝากไว้ใน

ทพระราชวัง จนเมื่อจะแต่งงานจึงให้ไปรับออกมา แยกเคยไปเห็นทในวังผูกหัดเคกค
 เมื่อแกมลูกสาวจึงส่งเข้าไปไว้ในวังแต่เด็กทุกคน เพื่อจะระวังการลุดลูกสาว เป็น
 เหตุอันหนึ่งซึ่งทลกระหม่อมทรงตั้งประเพณีเสด็จออกบรรพการราษฎรด้วยพระองค์เองทุก
 สปีดาหะ จึงส่งขแต่รัชกาลที่ ๔ มา

เมื่อหม่อมคนอันหนึ่งชื่อเรื่องประเทศต่าง ๆ ไปพบกล่าวถึงประเพณีแต่งงาน
 ของมนุษย์พวกที่อยู่ตามทะเลทราย ว่าเขาบวชมาคัมพรรคพวกไปรับตัวเจ้าสาวชน
 หลังมาพาไป เหมื่อนอย่างว่าสามารถชิงเอาไปเป็นเมียได้ด้วยมฤตยูเทศมาก แล้ว
 นกต่อไปถึงพระอินทร์ซึ่งลูกสาวท้าวเวปจิตติในนิทานธรรมบท (มีรูปภาพเขียนไว้ใน
 พระอุโบสถวัดราชบูรณะ) และเรื่องอิเหนา ท้าวกะหมังกุหนึ่งยกกองทัพไปตีเมือง
 คาหา เพราะเหตุท้าวคาหาไม่ยอมยกนางขุษาให้ สื่อให้เห็นว่าแต่โบราณนิยมกันว่า
 ถ้าใครสามารถเอาชนะหาเมียได้ด้วยผลการ นับว่าเป็นผู้เศษ มูลของการลุดลูกสาว
 น่าจะมาแต่ประเพณีซึ่งนิยมกันแต่ตกดาบรรพตงกล่าวมา พวกพราหมณาจารย์
 เอาเข้ามาแถมลงจึงมาเกิดขึ้นในประเทศนี้ แต่ว่าชนเดิมเห็นจะประพฤดิแต่ในระหว่าง
 ตระกูลอนษศัคคิสมัน และพาไปเป็นเมียหลวง และเฉพาะแต่ในกรณีตผูกครอง
 ไม่ยอมยกให้ โดยคทานน ความงามมาเมื่อความรูและความเลอมนไสในจารตโบราณ
 เสื่อมกลายเป็นวิธสำหรับผสมอำนาจเทยวุดคคาหาเมยน้อยเล่าตามชอบใจ

วินิจฉัยอธิบายคำว่า “ครัว”

๑. คำว่า “ครัว” เห็นจะเป็นภาษาไทย เดิมหมายความว่า สถานที่สำหรับประกอบอาหารเพราะฉรรวมคานุษยนิยม “อยู่กิน” ครัวกินเป็นสกุล คือ “อยู่” ในบริเวณเคียวกิน และ “กิน” อาหารด้วยกิน บริเวณหนึ่งจะมีที่อยู่หลังเคียวหรือหลายหลังแล้วแต่จำนวนคนในสกุลมากหรือน้อย แต่ครัวที่จะประกอบอาหารจนถึงคนในสกุลจะมีเท่าใด ถ้ากินด้วยกินกินครัวแต่บริเวณละครัวเคียว คงเป็นเช่นนั้นมาแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์

๒. ครัวดั้งเดิมย่อมมีคนอยู่มากถึงตั้งเป็นบ้านเป็นเมือง เกิดกษัตริย์ปกครองจะต้องรักษาจำนวนคนในบ้านเมืองว่ามสักเท่าใดจะเรียกรวบรวมคนมาบอกยาก จะเที่ยวสืบถามก็ไม่แน่ จึงคิดวิธีสำรวจด้วยนับ “ครัว” เพราะเป็นของตอ้งมีสกุลละหลัง ๑ เป็นแน่นอน เอาจำนวน “ครัว” เป็นเกณฑ์ประมาณจำนวนคน ว่าทบาทมีเท่าไร ครัว (บางทศตวรรษก่อนว่าสกุลหนึ่ง ๕ คน เป็นปริมาณปานกลางจะมีมาแต่โบราณแล้ว) คำว่า “ครัว” จึงเกิดอธิบายเป็น ๒ อย่างต่างกัน หมายความว่าสถานที่สำหรับประกอบอาหารก็ได้ และหมายความว่าจำนวนคนในสกุล ๑ ก็ได้ จึงเกิดคำเรียกให้เข้าใจง่ายว่า “ครัวไฟ” หมายความว่าสถานที่ประกอบอาหาร และ “ครัวเรือน” หมายความว่าคนรวมสกุลซึ่งอยู่ด้วยกิน

๓. คำว่า “ครัวไฟ” หรือว่า “ครัว” ซึ่งหมายความว่าสถานที่ประกอบอาหาร คนอื่นนอกจากผู้ที่อยู่ในบริเวณนั้นเอง มีใครมาก็จะต้องพูดถึง แต่คำว่า “ครัวเรือน” หรือเรียกไทยย่อว่า “ครัว” หมายความว่าคนรวมสกุลซึ่งอยู่ด้วยกิน

มท ไซในกิจต่าง ๆ มาก เช่นไซในหนังสือจดหมายเหตุหรือพงศาวดารว่า "เทครัว" หรือ "อพยพครอบครัว" หรือไปรบศึกใดเซลยมาแทนนครว แม้ในศิลาจารกกม ว่าถวายคนเป็นข้าพระท่านนครว คำว่า "ครัว" ทไซในหนังสือเกา ๓ เหมือนจะ ๒ มแต่หมายความว่าปริมาณคนทงนน

๔. เมื่อเร็ว ๆ นี้ หม่อมฉนโตทราบายความว่ามัสกุล ๑ เติมอยู่แยกย้ายกัน หลายแห่ง ทหลังคคจะไปรวมอยู่แห่งเดียวกัน แต่ไม่สามารถจะรวมได้ เพราะ "แม่ครัว" คนประกอบอาหารต่างบ้านไม่ยอมอยู่ด้วยกัน เจ้าของบ้านไม่อาจทง แม่ครัวของทงไม่ไปอยู่ด้วยกันได้ หม่อมฉนโตย็นเรื่องนเป็นเหตุให้ปรารภถึงอธิบาย คำว่า "ครัว" ทงวนจฉยทถวายมา และคคต่อไปว่า คาทเรียกกว่า "พ่อครัว" และ "แม่ครัว" เติมคงหมายความว่าผู้เป็นใหญ่ใน "ครัวเรือน" คคัสกุล ภายหลังเอามาไซ้ประกอบกับ "ครัวไฟ" คำว่า "พ่อครัว" และ "แม่ครัว" จึงกลายเป็น "กก"

๕. คคต่อไปถึงการท "แยกครัว" เมื่อพ่อแม่แต่งงานลูกแล้วให้ไปทง บ้านชองอยู่ต่างหาก อนตองมครัวชนใหม่ ครัวทตงใหม่นนยอมประคยฐูชนตาม ความนิยมของคนต่างสกุล ชงมารวมครัวกัน รัชชาคคคงฝคกบครัวเดิมทง ๒ ฝ่าย เพราะฉะนนาการทจะแยกครัวยอมงายกว่าทจะรวมหลายครัวเขาเป็นครัวเดียวกัน ถ้าในบ้านเคยวมครัวไฟเป็นหลายครัวคคงสันเปลืองยงชน ไม่ตองช่วยกล่าวไปถึง ทกกจะวาทกน

แฟชั่น

เราท่านที่เอาใจใส่ในขนบธรรมเนียมฝรั่ง โดยเฉพาะผู้ที่ไปเคยไปยุโรปย่อมทราบกันอยู่ว่า ชาวยุโรป (อาจจะถึงชาวอเมริกาด้วย) ย่อมยกย่องกฤษฎีความเป็นยอดเยี่ยมในการท่าเครื่องแต่งตัวผู้ชาย และฝรั่งเศสเป็นเยี่ยมในการท่าเครื่องแต่งตัวผู้หญิง เรื่องเครื่องแต่งตัวผู้ชายก็ไม่มีนาอศรรยหนัก ถึงจะเปลี่ยนแบบอย่างก็เป็นที่เล็กน้อย มีใครหนึ่แบบเก่า แต่ส่วนเครื่องแต่งตัวผู้หญิงนั้น อาจเปลี่ยนแบบอย่างไปได้ต่าง ๆ มากมาย บางยุคแขนสั้น บางยุคแขนยาว บางยุคแขนเสื้อเหมือนอกขาหมแฮม หรือเหมือนตอกลงมาข้างใต้แขน ส่วนกระโปรงนั้นบางทีกยาว ลงมา ถึง ลากดิน บางทีก็สั้น ขน ไปถึง เทบ ไม่ ปกเข้า รูปแต่ง ผม และหมวกก็เปลี่ยนไปต่าง ๆ อย่าง เครื่องแต่งตัวที่เปลี่ยนไปต่าง ๆ อย่างนั้นใช้ผู้หญิงปรกษาหารอคคตอานกันเอง ได้ย่นว่าความคิดเกิดจากเจ้าของห้างท่าเครื่องแต่งตัวผู้หญิง ใน เมือง ปารีส และ ผู้คค นน มก เป็น ผู้ชาย มี ไม่ สัก คคน หนึ่ ชาวพเจ้าเคยได้ย่นเขาเล่าอย่างนี้ ถนถกประหลาดใจ ถ้าความจริงเป็นเช่นนั้น ผู้คคแบบเครื่องแต่งตัวพวกนั้น กมีอานางยงกวาร์จู้ยาลทุกประเทศหมด เพราะอาจจะปรกษากนคคแบบเครื่องแต่งตัวชน แล้วบังคคให้ผู้หญิงในโลกแต่งตัวตามแบบทคคชนนั้น อยปมาอย่างว่าท่านพวกนั้นตกลงกันว่า บันให้ผู้หญิงใส่กระโปรงสั้นคเล่นแถค แล้วคคเครื่องแต่งตัวอย่างแบบกระโปรงสั้นชน ประกาศว่าเป็น “แฟชั่น” พอกคคคคพทรถงผู้หญิงไม่ว่าชาติใดภาษาใด ก็พากันลงทททำเลอกกระโปรงสั้นแต่งตัวไปทุกประเทศ ไม่นมใครทจะชคชน หรือแมแต่ทททวงไม่มประเทศใดทจะทำเช่นนั้นได้ คคเป็นการ

อัครบรรณิกานา เมื่อข้าพเจ้าไม่มีทางที่จะหาอธิบายใดก็ยังไม่ได้คิดค้นว่าเหตุใดจึง
เป็นได้เช่นนั้น

ครั้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๓ ข้าพเจ้ามีโอกาสไปยุโรปอีกครั้ง ๑ เมื่อไปพักอยู่ที่
กรุงปารีส มักจะท่องเที่ยวเครื่องแต่งตัวเพิ่มเติม นักชนใดถึงความสงสัยทักถามมา
เมื่อข้าพเจ้าไปตกล้อททางอังกฤษซึ่งมีชื่อเสียงห่าง ๑ เผอิญไปพบผู้ทำการเป็นคนมี
อธิบายดีสภาพ จึงได้ถามปัญหาเขาว่า เหตุใดชาวยุโรปจึงนับถือกันว่าเครื่องแต่งตัว
ผู้ชายช่างอังกฤษดีกว่าชาติอื่น และนับถือกันว่าในเรื่องเครื่องแต่งตัวผู้หญิงไม่มี
ใครสู้ฝรั่งเศส เขารับบอกอธิบายให้ฟัง ดังกล่าวต่อไปนี้

วิสัยคนอังกฤษเป็นคอนเซอเวตฟ ชอบรักษาแบบอย่างของทศไว้ ไม่นิยมในการ
ที่จะเปลี่ยนไปให้แปลกประหลาด เหมือนอย่างเครื่องแต่งตัว ตรงไหนทำได้ก็ดั่งที่แล้ว
เขารักษาหลักทศไว้ โดยจะเปลี่ยนแฟชั่นเครื่องแต่งตัวเพื่อประโยชน์การชอขายให้
เห็นแปลกกว่าของเก่า เขาก็กแก่แต่ตรงที่ไม่สำคัญอันเป็นหลักของรูปเครื่องแต่งตัว
อาหารของคาสแจงซอน ขอให้สังเกตคแบบเครื่องอวนิ่งเดรส ซึ่งสำหรับแต่ง
เวลาเย็นเมื่อ ๕๐ ปีมาแล้ว กบแบบทไซอัยเดยวอน จะเห็นได้ว่าตัวหลักรูปสถัญฐาน
เกือบจะยงเหมือนกัน เช่นแต่เปลี่ยนแบบทรงนนตรงนทไม่สำคัญยกเยองไปเล็กน้อย
ฝ่ายพวกชาวต่างประเทศอื่นในยุโรปก็อยากจะทำแข่งอังกฤษอยู่ได้มอ แต่วิสัยชนชาติ
อื่นชอบทำของใหม่ให้เห็นว่าแฟชั่นเปลี่ยนแปลง งามแปลกกว่าของเดิม มักทงหลักท
เป็นข้อสำคัญของเครื่องแต่งตัว เปลี่ยนไปไคเห็นอัยก็ไม่พอใจคน จึงไม่นิยมกบยงยง
เหมือนเครื่องแต่งตัวทอังกฤษท แต่ส่วนเครื่องแต่งตัวผู้หญิงนของอังกฤษไม่ฉลาด
คิดพลิกแพลงให้้งดงามไคเหมือนฝรั่งเศส จึงสู้ฝรั่งเศสไม่ไค เขาชแจงให้ฟังดงน
เมื่อเพราะเหตุกเห็นชอภกค คาทเขากล่าวกนว่ากรุงปารีสเป็นราชธานีของยุโรป

มีความจริงอยู่ในนั้นมาก ว่าเฉพาะเรื่องเครื่องแต่งตัว ไม่เฉพาะแต่ชาวต่างทวีปที่

ไปยุโรป ถึงชาวประเทศต่าง ๆ ในยุโรปที่เดินทางไปยังประเทศอื่น มักต้อง

ผ่านกรุงปารีส เหมือนเช่นชาวตะวันออก เช่นไทยเราก็ค อเมรกันก็ค ไปยุโรป

มักไปพักที่กรุงปารีสก่อนแห่งอื่น และเมื่อพักอยู่นั้น มักต้องการเครื่องแต่งตัว

สำหรับใช้ในยุโรปเพิ่มเติม เป็นโอกาสที่ช่างฝรั่งจะรับทำไ้ก่อน พวกช่างอังกฤษ

รู้ความชอบ ที่เป็นบริษัทใหญ่ ๆ ก็มาตั้งร้านสาขาที่ในปารีส อาศัยเกยรตที่ปรากฏ

ว่าอังกฤษทำเครื่องแต่งตัวผู้ชายดีกว่าชาติอื่น พวกเดินทางไปถึงที่พักจะไปทำเครื่อง

แต่งตัวที่ร้านสาขาของบริษัทอังกฤษ ที่จริงที่ร้านสาขาเหล่านี้เกิดคิดหรือเย็บเครื่อง

แต่งตัวไม่ มีแต่ตัวอย่างผ้าสักหลาดกับแบบเครื่องแต่งตัวให้เลือก เมื่อชอบอย่างไหน

และบอกเขาว่าจะทำเครื่องแต่งตัวอย่างไรบ้าง ที่ทางสาขานั้นมีแต่ช่างวัดขนาดแล้ว

บอกไปยังช่างใหญ่ที่ในลอนดอนให้ตัดทำ ถ้าผู้สั่งยังอยู่ในปารีสก็ส่งเครื่องแต่งตัว

มาลองและแก้ไข แล้วส่งกลับไปเย็บที่ลอนดอนจนสำเร็จ ถ้าผู้สั่งไปลอนดอนบางที

ก็ไปลองและแก้ไขที่ลอนดอน ทำคิงนทุกห้าง ขำพเจ้าไ้ถามเขาว่า เหตุไ้จึงไม่

ตัดและเย็บเครื่องแต่งตัวที่ปารีส เขาตอบว่าถ้ามาตั้งตัดเย็บที่ปารีส จะต้องแบ่งช่าง

ที่มาจากโรงงานใหญ่ให้ขาดประโยชน์ทาง โน้นและเปลืองไส่หุ่ยทางนี้ สู้รวมช่าง

ที่มฝีมือไว้ในโรงงานใหญ่แห่งเดียวไม่ไ้ดี เพราะการหุ่ยของไปไ้ในระหว่างลอนดอน

กับปารีส ส่งไ้ในเวลาไม่กัชั่วโมงไม่ล่าช้ามาก ว่าด้วยเครื่องแต่งตัวผู้ชาย

ขำพเจ้าทราบมาคิงน

คราวนี้จะเลาถึงเรื่องเครื่องแต่งตัวผู้หญิงต่อไป ที่ในเมืองปารีสจะมีห้าง

สำหรับทำเครื่องแต่งตัวผู้หญิงสักเท่าไ้ ขำพเจ้าไม่ทราบ แต่เห็นจะมีไม่บอกไ้ว่าร้อย

มักคักคัพพและเรยกราคาเป็นชนสูง ชนกลาง ชนต่ำ ตามลำดับลงมา ทยมคักค

ถึงนับว่าเป็นชนจอมช่างทำเลื่อ หรือว่าออกอย่างหนึ่งทศศคแพ้นั้นเครื่องแต่งตัวผู้หญิง

ข้าพเจ้าเข้าใจว่ามีอยู่สัก ๖-๗ แห่ง คนทั้งหลายนิยมว่าทรงคุณวิเศษต่างกัน เช่น

แห่ง ๑ ทำเครื่องแต่งตัวงามสำหรับนารถทรงสูง อีกแห่งหนึ่งทำงามสำหรับนารถ

ทรงต่ำ และอีกแห่ง ๑ ถนุกทำเครื่องแต่งตัวสำหรับนารถกระเดียดจะมเนอ ington

เป็นต้น ข้าพเจ้าได้ไปทหาทางทำเครื่องแต่งตัวผู้หญิงที่เบญจจอมช่างนนแห่ง ๑ เขา

ต้อนรับโดยอริยาศย์ไมตรีจิตในหนึ่งในห้องรับแขก แล้วเรียกพวกนางสาวแต่งเครื่อง

แต่งตัวอย่างแพ้นทศศคใหม่สำหรับยหน้า เคนกริดกรายตามกันมาให้ดู (เหมือนดัง

ท่านทั้งหลายได้เห็นในภาพยนตร์เช่นนั้น) เมื่อเสร็จการชมเครื่องแต่งตัวทศศค

ชนใหม่แล้ว ข้าพเจ้าขอโอกาสที่จะถามความสงสัยในเรื่องแพ้นเครื่องแต่งตัว

ผู้หญิง เขากยบุตรจะบอกอธิบายให้ตามประสงค์ เรียกกันมาช่วยชแจง ๓ คน

คือเป็นชายผู้จัดการห้างนคน ๑ ผู้หญิง (ดูเหมือนจะเป็นผู้จัดการกระบวนชาย)

คน ๑ กับชายทสำหรับศคแพ้นคน ๑

ข้าพเจ้าบอกเขาว่า มีความสงสัยอยู่อย่าง ๑ ซึ่งไม่มีใครสามารถบอกความ

จริงให้ทราบได้ คือ เรื่องการศคแบบอย่างเครื่องแต่งตัวผู้หญิงที่ออกใหม่ทุก ๆ ปี

ไต่ยินแต่ว่าพวกเจ้าของห้างใหญ่ ๆ ที่ในปารีสเป็นผู้ศค ทประหลาดใจข้าพเจ้านนคือ

พอแพ้นออกที่ปารีสแล้ว ผู้หญิงไม่ว่าชนใดหรืออยู่ในประเทศใด ก็พากันลงททำ

เครื่องแต่งตัวให้ถูกต้องตามแพ้นที่ปารีส ข้าพเจ้าเห็นว่าพวกนายห้างทศศคแพ้นม

อำนาจยิ่งกว่ารัฐบาลทปกครองบ้านเมือง เพราะเหมือนอาจทงชอบังคับได้ตามใจว่าจะ

ให้ผู้หญิงในโลกแต่งตัวอย่างไร จึงใคร่จะทราบว่ากรทศศคแพ้นใหม่ทุก ๆ ปีนั้น

พวกนายห้างใหญ่ ๆ ททำเครื่องแต่งตัวนปรกษาหารอกนศคแพ้นหรืออย่างไร

เขาตอบว่า ลักษณะการมีไตเป็นตงทซาพเจ้าเขาใจ ในบรรดาหางทออก
 แฟชั่นเครื่องแต่งตัว ต่างห่างต่างขัดความคึกกัน ด้วยรักษาประโยชน์การช้อขาย
 และต่างห่างต่างมพนกงานทมผมอและความคึกคักด้วยกัน ลักษณะการทจะคิดแฟชั่น
 นน มกจทจะตองคคและชวณชวายตลอดคย เป็นตนแต่เมอตงแฟชั่นอย่างใดออกไปแล้ว
 ตองมพนกงานล่าหรบคอยสยสวณ ฟงความเหินของเหล่าศตรมทรพยทเป็นผแต่งตัว
 นำแฟชั่นในสเมาคมต่าง ๆ ให้รู้ว่าไม่ชอยตรงไหน และพอใจจะให้แก่เป็นอย่างไร
 ตองฟงไปจนจบเคาไควว่า ความนิยมของผู้หญิงจะเป็นอย่างไร เมอตงฤดูหน้า จีบเคา
 นนไว้เป็นหลัก ทำอย่างนเหมือนกันทุก ๆ ห้าง จีบหลักไคอย่างเดียวกน
 แฟชั่นทออกใหม่ตงมีไคปรกษากน จึงมกจะคล้าย ๆ กัน เขาบอกซาพเจ้าในเวลานั้น
 ว่า หลกแฟชั่นล่าหรบยหนา (คค พ.ศ. ๒๔๗๔) เขาจับไคแล้ว เครื่องแต่งตัว
 กลางแจ้งจะใช้กระโปรงยาวครึ่งน่อง เครื่องแต่งตัวในห้องจะใช้กระโปรงยาวถึง
 ขอเทา แต่เพียงจิบหลักเช่นว่า ยังไม่พอทจะลงมอคคคแฟชั่นไค ยังตองเลือกแพรว
 และสิ่งอุปกรณทจะใช้ทาเครื่องแต่งตัวเป็นการล่าคญชกสวณหนง ซึ่งตองชวณชวาย
 อยตลอดคยเหมือนกันคคพวทหางทอแพรวคค พวททำผาไปรงกค และพวททำชอง
 อยางอนชงประกอบในเครื่องแต่งตัวชอมอยากจะให้ชองทตทนทำซาพค ไคคคคทำ
 ะไรแปลกประหลาดชนใหม่ ก็ส่งมาให้หางทำเครื่องแต่งตัวเลือกก่อน พนกงาน
 เลอก (ซาพเจ้าเขาใจว่าทผู้หญิงคนทชแจ้งนน) ตองเลือกคคเสมอ เห็นชองสิ่งใด
 เขาทคกรบทวอยางรวบรวมไว้ จนตงเมอกอนเวลาจะประกาคแฟชั่นสค ๒ เดือน
 หรือ ๓ เดือน จึงให้ซาพคคคแฟชั่นตามหลกการทสยไคทวอยางไว้ ทำชนเป็น
 เครื่องแต่งตัว พิจารณาจนเห็นว่าคคจะเป็นกอยางสคแต่เห็นว่าสมควร แล้วประกาค
 เบคเสคคให้คนชมกอนตงฤดูราว ๒ เดือน ไครมาคชอยอยางไหนกกว่าให้คค

อย่างนั้น มีการเปิดให้คนดูเช่นนกกอนหนารอบครั้ง ๑ กอนหน้าหนาวครั้ง ๑ เสมอ
ทุกปี และพวกห้างใหญ่ ๆ ย่อมมีห้างสาขาย่อยตามเมืองสำคัญทุกแห่ง พอคิดแพะชัน
จนแล้วกลังตัวออกไปเปิดให้คนดูตามประเทศต่าง ๆ รัฐบาลให้ชาวประเทศนั้น ๆ
เหมือนนกขมิ้นในปารีส

ข้าพเจ้าถามเขาออกข้อ ๑ ว่าการที่เขาคิดแพะชันก็ตกลงทุนมากมิใช่น้อย ก็ถ้า
หากความห่างอนเบนแต่นั่งคอยค่อมเมื่อเขาออกแพะชันอย่างใดไปก็คอยเขาอย่างทำขาย
แข่งจะไม่ได้หรือ เขาขี้แจงว่าทำเช่นนั้นไม่ได้ ด้วยพวกห้างเล็กน้อยเหล่านั้นไม่
อาจหาแพะพรรณและเครื่องประกอบได้ ถ้าจะเลียนอย่างก็ใคร่แต่รูปเครื่องแต่งตัว
ต่อห้างใดมาขออนุญาตถ่ายแบบโดยยอมเสียค่าธรรมเนียมตามสมควร เขาจึงบอก
แหล่งที่จะไปซื้อแพะพรรณและเครื่องอุปกรณ์สำหรับทำเครื่องแต่งตัวเช่นนั้นให้

ข้าพเจ้าถามเขาออกข้อ ๑ ว่าในประเทศอื่น ๆ ไม่มีชาวประเทศนั้นเองคิดแพะชัน
แข่งปารีสบ้างหรือ เขาตอบว่ามีถมไป แม้ชาวฝรั่งเศสเองที่ไปตั้งห้างคิดแพะชันแข่ง
ที่อเมริกาบ้าง แต่ไม่อาจแข่งแพะชันปารีสได้ เพราะมีชื่อเสียงโด่งดังมาเสียช้านาน
คนขงนิยมอยู่ทั่วไป ถ้าช่างทำเครื่องแต่งตัวผู้หญิงที่ในปารีสยังสามารถคิดแพะชันและ
ทำเครื่องแต่งตัวให้ถูกใจคนได้ข้อยอย่างนตราบใด ชาวต่อนักเห็นจะสู้ไม่ได้

ข้าพเจ้าสยบไต่ความเรื่องแพะชันมาคงน แต่ต้องออกตัวไว้อย่างหนึ่งว่า ถ้า
ข้อความที่จามาผิดพลาดไปอย่างไรขออภัยต่อท่านผู้อ่านด้วย.

(จากวารสารศิลปากรฉบับที่ ๒ เล่ม ๔ ธันวาคม ๒๔๕๑)

การอำนวยการ

ประเพณีเรียกกันว่า "ให้พร" หรือ "อำนวยการ" นี้ ตามความที่ปรากฏ
ในมัชฌิมประเทศแต่โบราณ ต่อเป็นการยอมให้พรมีรูปร่าง หรือทให้กันใดจริง ๆ
จึงเป็นให้พร เหมือนหนึ่งเราชอบใจใคร เราบอกแก่เขาว่าเราจะให้พรแก่เขา
ถึงของบรรดาที่เรามี หรือการสิ่งใดบรรดาที่เราจะทำให้แก่เขาได้ ถ้า
เขาจะชอบสิ่งใดหรือต้องการอย่างใด เราก็คือต้องให้สิ่งนั้นแก่เขาตามขอ
จึงเป็นให้พร มีตัวอย่างที่ปรากฏมาในพระเวสสันดรชาดก พระอินทร์ยอมให้พร
แก่นางผสีกซึ่งจะต้องจุติมาเกิดในมนุษยโลก นางก็ขอพร ๑๐ ประการ คือให้
ควาตาตาเป็นตน พระอินทร์ก็ยอมเป็นอิสระให้สมประสงค์ อนึ่งเมื่อพระอินทร์จำแลง
เป็นพราหมณ์มาขอนางมัทรีต่อพระเวสสันดรในกณทัสสกบรรพ ก็ยอมให้พระเวสสันดร
ขอพร และต้องจัดให้ใดตามประสงค์ทุกประการ ยิ่งตัวอย่างที่มาในเรื่องนารายณ์
สืบปาง และเรื่องรามเกียรติ์ก็มีหลายแห่ง คือทศกษัตริย์ไปเฝ้าท้าวทศกษัตริย์
ให้พรอัครราชขอพระทัย จนยอมประทาน "พร" ยกยอให้ท่านนกกเลือกขออุทิศขอเทศ
ต่าง ๆ แล้วไปเที่ยวเกาะเกาะจนพระผเป็นเจ้าต้องโกลาหลกันทุกคราว จนที่สุดเมื่อครั้ง
ทศกษัตริย์ยกเขาพระสุเมรุให้ทรงชน ไต่ประทานพรคราวนั้นทศกษัตริย์ขอพระอมาทต้อง
ประทาน หากพระนารายณ์ลงมาแก้ไขจึงได้พระอมาทคนนั้นไป การทให้พรตาม
ประเพณีในมัชฌิมประเทศแต่โบราณเป็นดังนี้ การให้พรก็ยอมเป็นการสำคัญ และ
เป็นรางวัลอันพิเศษหนึ่งจะให้แก่ผู้ใดใด เพราะเส้มอตแผ่บุญชุนทรพัยให้เขา
เลือกทเคียว ถ้าพรบพรเช่นทศกษัตริย์ไม่มกลยาณธรรม ก็อาจจะเรียกพรอย่าง
เจ็บแสบได้ ประเพณีให้พรกันเช่นนั้น เมื่อกันทั้งหลายมีความรู้ความคคมากชน ก็

เป็นธรรมดาที่จะต้องเสียมและน้อยลงมาทุกที จนถึงเป็นให้พวกมันตามธรรมดาใช้อยู่
เดี๋ยวนี้ คอให้ควบว่าจว่า “ขอใหม่ความสุข และมีความสุขเจริญเถิด” ดึงน
เป็นต้น

ก็และประเพณีทศกศลฝ่ายหนึ่ง กล่าวควบว่าจว่าขอให้บุคคลออกฝ่ายหนึ่งม
ความสุขมีความสุขเจริญ ทเรียกกันว่า “ให้พร” นี้ มีเป็นประเพณีแทบทุกชาติทุกภาษา
ต่างกันแต่โดยลทธิศาสนาต่าง ๆ ในพวกทนต์ถือว่าพระเจ้าเป็นผู้สร้างโลกคอยประทาน
คุณและโทษแก่มนุษย์อยู่ตามพอพระทัยของพระองค์ เมื่อประสงค์จะให้พรแก่กันก็
ย่อมกล่าวว่า “ขอให้พระเป็นเจ้าประทานสุขเถิด” เช่นนี้เป็นใจความ ฝ่ายพวกท
เชอถือเทพารักษ์ศกศลทศทว่าเทพคาทงหลายองค์หรือหลายองค์อาจจะให้ความสุข
ความทุกข์แก่มนุษย์คนใดก็ได้ตามปรารภณา ก็ใช้ถ้อยคำวว่า “ขอให้เทพคาอารักษ์
คุ้มครองรักษา” เช่นนี้เป็นพรบางกม บางคนไม่กล่าววถึงพระองค์แต่จะให้ความสุข
เป็นแต่อำนาจพรโดยวจาเป็นกลาง ๆ ว่า “อัยคกันคเถิด” บาง “ขอให้อยู่เย็น
เป็นสุขเถิด” ดึงนเป็นต้นเป็นคำพรกมมาก

ประเพณีให้พรถึงว่าต่างกันโดยวิธีดงกล่าวมานี้ กนยใดวว่าเป็นประเพณีทชอย
ใช้กัน คอมีผชอยอำนาจและมผรบควบความนิยมยนค้อยทวทงโลก
แทเมื่อลองคคคตามทโคทเสยกันเป็นเนอเป็นหนึ่งในการให้พรอย่างทกวนน ถ้า
จะดงคคำถามวว่า “การทให้พรนนี้ให้ให้อะไร? ผรบพรได้รบอะไร?” ดึงน ก
ยากทจะตอบให้หมดททางสังสัยใด เพราะถึงจะไม่ดงกล่าวคคคานดงคาศนาลทท
อนใด ก็พอเห็นได้วว่า “พร” ตามอย่างทให้กนนี้ ผู้ใดจะให้ใครก็ได้ ใครเคย
ให้ทานยายแก่กขอมโคพรชองขายดงกระบุง จะให้เท่าใดพรกไม่รจกหมด ไม่ดง
ดงทนต์ลงรอนกมพรให้เขาโคถมไป เพราะพรเป็นสีกแต่ว่าวจาทกล่าวไม่มีรูปมร่าง
ผรบพรนนี้ใครมแต่ลม ยนเทควบสมะทานน ถ้าเช่นนี้จะควรวว่า “พร” ไม่มีใน

การให้ และการให้พรไม่มีคุณอันใดหรือ? ข้าพเจ้าได้คิดในเรื่องนี้เห็นว่า “พร” เหมือนกับ “บุญ” มออย่างมีชนก คนชนกหนึ่งก็ให้พรให้แก่ชนกอนสมควรแก่ตน และต้องให้ให้ถูกต้องจึงจะเป็นพร และถ้าให้ให้ถูกต้องแล้วผู้รับก็ควรผลพรตามที่ได้รับ

ความหวานจะต้องอธิบายให้ชัดเจนสักหน่อย ลักษณะการให้พรนั้นผู้ใดให้แก่ผู้ใดก็ตาม นับแต่ยายแก่ขอทานให้เมื่อใดชาวสวรรค์ไป ก็ย่อมให้ด้วยความยินดี ข้างผู้รับพรก็รับด้วยความยินดี พอจึงว่าให้พรและรับพรโดย “มีความยินดีต่อกัน” ขอนไม่ต้องคิดคำนึงถึงความยินดีที่เกดต่อกันในเวลาเมื่อให้พรและรับพรนั้น จะว่าควรยินดีต่อกันด้วยความเข้าใจอย่างไร? ว่าแต่ตามสมควรจะเป็น ผู้ให้พรย่อมมีความยินดีเพราะผู้ฝากฝ่ายหนึ่งได้กระทำความดีต่อตน เช่นยายแก่ได้รับทานของทายกจึงให้พร หรือออกอย่างหนึ่งผู้ให้พรมีความรักใคร่หมายจะให้ฝากฝ่ายหนึ่งได้สุข เช่นบิดามารดาให้พรบุตร นึกเป็นความยินดีของฝ่ายผู้ให้พร ข้างฝ่ายผู้รับพรนั้นก็ยินดีที่ได้กระทำความดีแก่เขา และรู้ว่าเขายอมรับว่าเป็นคุณแก่เขาจริงประการ ๑ หรือมีฉันทนยินดีด้วยรู้ว่าตนไม่มีมิตรจิตต่อกันประการ ๑ ความยินดีควรมต่อกันด้วยความเข้าใจอย่างว่ามานั้น ที่จะเข้าใจว่าคำให้พรจะได้จริงดังปากว่า เป็นต้นว่าพระเป็นเจ้าจะประทานความสุขให้ดังเขาขอ หรือเทวดาอารักษ์จะคุ้มครองตามถ้อยคำเขา หรืออายุจะยืนอยู่ถึง ๑๐๐๐ ปีอย่างเขาว่า เป็นการยินดีหลังไปทั้งสิ้น เพราะใครบังคับพระเจ้าได้? ใครเป็นเทพรักษาของเทวดา? อายุใครเคยถึงหมื่นปี? ถึงคำให้พรอย่างอื่น ๆ ถ้าฝ่ายหนึ่งไม่มีใจเองแล้ว จะไปเข้าไปถึงใจได้อย่างไร

เพราะอย่างนี้เมื่อว่าแต่โดยย่อ การให้พรต่อกันต้องประกอบด้วยความยินดีต่อกัน คือให้เมื่อมีมิตรจิตต่อกันทั้ง ๒ ฝ่าย จึงเป็นพร เป็นองค์ของพร โดยสาธุการเหาะทั่วไป

ถึงการทำให้พร โดยไม่มีไตรจิตเป็นพรตั้งว่าน ก็ให้ใดเป็นชนิดเป็นชนิดลาคับกัน
 อีกหลายอย่าง ต่างกันด้วยใจที่เจตนาจะให้พรเป็นต้น วาจากกล่าวพรและประพฤติ
 ทั่วตามพรเป็นทศต จะยกตัวอย่างเหมือนเช่นเราไปรคหน้าทำขวัญเด็ก โคนจุกเด็กนั้น
 ก็ไม่ได้ทำบุญคุณแก่เราอย่างใด เด็กนั้นจะดิษฐ์อย่างใดเราก็มารู้ ใจเราตั้งเป็น
 กลาง ๆ ไปโดยคำเชื้อเชิญของญาติเขา ให้พรก็กล่าวแต่ตามที่จะนึกได้ ตามแบบ
 ที่เขาให้พรกันเช่นนกเป็นไมตรีจิต แต่เป็นพรอย่างต่ำ

อีกอย่างหนึ่ง เหมือนหนึ่งนายมบ่าวมาก แม่เฒ่าเจ้อจางเลี้ยงดูอยู่เสมอ ถ้า
 บ่าวคนใดซื่อตรงจงกรบใช้ไต่การงาน นายก็ให้รางวัลตามสมควร โดยความยินดี
 บ่าวเมื่อใครบรางวัลแล้ว ถ้ายังจงรักภักดีต่อนายและรับใช้การงานของนายให้แข็ง
 แกร่งยิ่งขึ้น ฉะนั้นถึงบ่าวนั้นจะไม่ได้ปรียากอำนาจพรให้พระผู้เป็นเจ้าของเจ้าประธานสักแก่นาย
 หรือขอให้เทวดาคูมครองนายหรือขออะไรต่ออะไรให้ใดแก่นายเลย ก็เป็นอันให้พร
 นาย ดีกว่าอย่างที่เราให้พรเด็กที่ไปรคหน้าทำขวัญ และนายย่อมได้รับผลพรดีกว่า
 เด็กนั้นได้รับพรของเรา

เพราะฉะนั้นการทำให้พร ถ้าจะให้เป็นอย่างสามัญ ให้อย่างเมอรคหน้าทำ
 ขวัญเด็กก็ได้ หรือให้อย่างยายแก่แก่ก็ได้ แต่ถ้าจะให้เป็นอย่างวิเศษ คอฉา
 ผึ้งจะรับพรเป็นผู้ปกครองเรา ก็ต้องตั้งใจจงรักภักดีซื่อตรงต่อท่านผู้นั้น ถ้าผู้จะรับ
 พรเป็นผู้เสมอด้วยเรา ก็ต้องรักใคร่ผูกพันด้วยความดี ถ้าหากเป็นผู้ต่ำกว่าเรา ก็
 ต้องเมตตากรุณาไม่รังเกียจเคียดชัง ส่วนวาจานั้นไม่ต้องกล่าวให้ยืดยาว ความจริง
 ย่อมเป็นของประเสริฐ ไม่มีชนิดลาคับว่าจริงมากจริงน้อยและวาจากดทงปวงก็เหมือนกัน
 ไม่ต้องกล่าว ถ้ากล่าวคำดีแล้วก็เป็นพรทั้งสิ้น ส่วนความประพฤตินั้นแล้ว ก็ต้อง
 ชุตสำหรับใช้สอยและทำกิจการที่จะเป็นความดีแก่ท่านโดยมิได้คิดข้อหย่อน หรือ
 ส่งเคราะห์ให้ศัตรูและช่วยขอกันความทุกข์ หรือแม่แต่ส่งเคราะห์ไม่ใหม่ทุกข์ท่าน

๕๔ ๐ ๒ ๕
ก็เป็นลาตยชนลงมาตามควร พรถ้าจะให้ โดยอย่างวิเศษต้องให้ โดยประกอบด้วย
กายกรรม วาจากรรม มโนกรรม ดังว่ามาน พรอย่างอธิบายมานทথাพเจ้าว่า "พรหม"
และ "ให้พรข้อมมีคุณ"

๕๕ ๐ ๒ ๕
เรื่องการอ่านวยพรนโตคารเห็นมานานแล้วยงหาใดเรียบเรียงลงเป็นหนังสือไม่
๕๕ ๐ ๒ ๕
สมย่นเป็นมงคลฤกษ์เฉลิมพระชนม์พรรษาในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ซึ่งเป็น
๕๕ ๐ ๒ ๕
คราวชาวเราเคยถวายชยมงคลมาทุกปี และกรรมสัมปาทิกสภาใดจักใหม่หนังสือ
๕๕ ๐ ๒ ๕
วชิรญาณวิเศษลงพิมพ์เฉพาะเพื่อนกษัตริย์กษัตริย์ด้วยฉบับ ๑ ขาพเจ้าจึงขอโอกาส
๕๕ ๐ ๒ ๕
เรียบเรียงส่งลงพิมพ์ตามความซึ่งคิดเห็นมาดังนี้

(ลงพิมพ์ในหนังสือวชิรญาณวิเศษเมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๓)

ลักษณะการปกครองประเทศสยามแต่โบราณ

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ

ทรงแสดงปาฐกถาที่สามัคยาจารย์สมาคม

เมื่อวันที่ ๘ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๗๐

๑. เมื่อเสนาบดีกระทรวงมหาดไทยกราบทูลเกล้าฯ ถวายพระอักษรเรื่องลักษณะการปกครองประเทศสยามแต่โบราณ ซึ่งข้าพเจ้าได้มีโอกาสศึกษามาเมื่อครั้งรับราชการอยู่ในกระทรวงมหาดไทย และกระทรวงมหาดไทย ทูลถวายพระองค์เจ้าฉัตรนวัตแล้วแต่จะทรงเลือกเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ข้าพเจ้าจึงเตรียมมาแสดงเรื่องลักษณะการปกครองประเทศสยามแต่โบราณ เป็นปาฐกถาให้ท่านทั้งหลายฟังในวัน

๒. ท่านทั้งหลายผู้มาฟังปาฐกถา ที่อยู่ในพระราชสำนักได้เคยฟังพระอภิบาลถวายเทศน์นักคงมี (๑) แต่ผู้ไม่เคยฟังเห็นจะมากกว่า อนึ่งลักษณะถวายเทศน์นั้นเมื่อผู้จะเทศน์ชนธรรมมาสถวายศีลและบอกศีลราชแล้ว ท่านย่อมถวายพระพรทูลความเริ่มต้นว่า ถ้าหากท่านเทศน์ไม่ถูกต้องตามไวยากรณ์และอธิบายแห่งพระธรรมแต่ยทโดยทหนึ่งกต ท่านขอพระราชทานอภัย ควบเป็นผลสืบอนุญาตอนนอยคณ

(๑) ในวันนั้นพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จไปทรงฟังปาฐกถาด้วย

แล้วจึงถวายเทศน์ต่อไป แม่สมเด็จพระสังฆราชถวายเทศน์กทลขออภัยเช่นว่า
 พระสงฆ์องค์ใดจะละเลยทานไม้ แต่มิได้เป็นประเพณีทศกฐินจะพึงกระทำ
 ภาระหนัก มีความอยู่ขอลงซึ่งควรจะกล่าวเป็นอารมณีกถา คล้าย ๆ กับภิกษุท่าน
 กล่าวคำถวายพระพรทลขออภัย ด้วยปาฐกถาทथाพระเจ้าแผ่นดินให้ท่านทั้งหลาย
 พงวนน เป็นเรื่องโบราณคดีหรือถ้าจะว่าอกนยหนึ่ง คือเล่าเรื่องกอนเกิดตงหลาย
 รอยขบ ย่อมพินวสัยที่จะรู้ให้ถวณถไม่มบกพร่องหรือจะไม่พลาดพลั้งข้างเลยได้ การ
 แดลงเรื่องโบราณคดี แม่ในบทพระบาลมชาดกเป็นต้น เมื่อท่านจะแสดงอดีตนทาน
 กมกใช้คาชนตนว่า 'กัร' แปลว่าไคยขึ้นมาอย่างนั้น ๆ บอกให้ทราบว่าเรื่องที่จะแสดง
 เป็นแต่ท่านไคสคยมา ขอสำคัญอนเป็นความรับผิดชอบของผู้นำเรื่องโบราณคดีมา
 แสดง อยู่ที่ทองแดลงตามตนเชื่อว่าจริง และช้หลักฐานที่ทำให้ตนเชอนั้นให้ปรากฏ
 ข้อใดเป็นแต่ความคิควนจฉยของตนเองก็ควรบอกให้ทราบ ให้ผู้ฟังมีโยกาสเอาเรื่อง
 และหลักฐานที่ไคฟังไปพิจารณาช่วยกันควาหาความรู้ให้ ถอง แทยง ชนใน คค เรื่อง ที่
 แสดงนั้น การทथाพระเจ้าแผ่นดินปาฐกถา ขอให้ท่านทั้งหลายเข้าใจว่าตั้งใจจะให้
 อย่างว่ามาน

๓. ทนจะว่าควยลกษณะการปกครองประเทศสยามแต่โบราณต่อไป อันแดน
 ดินที่เป็นประเทศสยามนเดิมเป็นบ้านเมืองของชนชาติลาว ซึ่งยังมีอยู่ในประเทศ
 สยามจนทุกวนน แต่มกเรียกกันว่า ละว้า หรือ ลวะ มีแดนดินของชนชาติอนอยู่
 สองข้าง ข้างฝ่ายตะวันตกเป็นบ้านเมืองของพวกมอญ ข้างฝ่ายตะวันออกเป็นบ้าน
 เมืองของพวกขอม (คือเขมรนั่นเอง แต่โบราณมาชาวประเทศอนเรียกว่าขอม พวก
 เขาเรียกกันเองว่าเขมร) ส่วนชนชาติไทยแต่ชนกิตาบรรพชนนยงรวบรวมกันอยู่ที่

บ้านเมืองเดิม อันเป็นประเทศใหญ่อยู่ข้างเหนือ ในระหว่างประเทศธิเบตกับประเทศ
จีน เวืองพงศาเวียงการประเทศสยามตอนสมัยตกค้าบรรพชนรูไค ในปัจจุบันนี้ แต่ด้วย
อาศัยสังเกตโบราณวัตถุที่ปรากฏอยู่ ประกอบกับเรื่องตำนานในพงษเมือง ไคความ
ว่าประเทศลาวเคยถูกพวกมอญและพวกขอมเขามามอานาจรอบงำหลายคราว ยังมี
เมืองโบราณซึ่งพงสังเกตว่าพวกมอญไคมาตั้งปรากฏอยู่หลายแห่ง เช่นเมืองเพชรบุรี
เก่า (ข้างตอนทวีคมหาชาติ) เมืองราชบุรีเก่า ฝ่ายเหนือขึ้นไปก็มี เช่นเมืองซากงราว
ซึ่งภายหลังเรียกว่าเมืองนครชุม (อยู่ทปากคลองสวนหมากตรงหน้าเมืองกำแพงเพชร
ข้ามฟาก) และเมืองตากเก่า เมืองเหล่านลวบนตงทางฝั่งตะวันตก เขาแม่น้ำไว
ข้างหน้าเมืองเพือกตกนครอนอยู่ทางฝั่งตะวันออก จึงสันนิษฐานว่าพวกแผ่อานา-
เขตเข้ามาจากฝั่งตะวันตกมาสร้างไว้ ถ้าผู้สร้างเป็นพวกที่อยู่กลางประเทศ (อย่าง
กรุงเทพ ฯ) ก็คงสร้างทางฝั่งตะวันออกเหมือนอย่างเมืองราชบุรีใหม่และเมือง
กำแพงเพชร ซึ่งย้ายมาตั้งทางฝั่งตะวันออกตรงข้ามฟากกับเมืองเก่าคิงน นอกจาก
เมืองโบราณยังมีศิลาจารกภาษามอญอันตวอักษรเป็นชน เก่าแก่ ปรากฏ อยู่ ทง ท เมือง
ลพบุรีและทเมืองลำพูน เรื่องตำนานในพงษเมืองมีเรื่องจามเทววงศ์เป็นต้น ก็แลสัง
ความให้เห็นเคาเงอนว่ามอญไคมาครอบงำถึงประเทศน ชอทรู้ว่าพวกขอมไคเข้ามา
มอานาจรอบงำประเทศลาวน มีหลักฐานยังชนไปกความมอญ ด้วยมวัตถุสถาน
บ้านเมืองซึ่งพวกขอมไคสร้างไว้ปรากฏอยู่เป็นอนมาก มากมทางฝั่งตะวันออก นอก
จากนนยังมีปราศรัทหิน พระพุทธรูป เทวรูปลวดลายอันเป็นแบบขอม ตลอดจน
ทวหนงสื่อขอมซึ่งเขชนคัมภรพระไตรปิฎกอยู่เป็นหลักฐาน ส่วนเรื่องพงศาเวียงการของ
ชนชาติไทยน มีเคาเงอนว่าตั้งแต่พุทธศักราชราว ๕๐๐ ปี ประเทศไทยเดิมถูกพวก

จีนบุกกรุกชิงเอาดินแดนไปเป็นอาณาเขตเป็นอันดับมา มีพวกไทยทรกอิสระไม่ยอม
 ยอมอยู่ในอำนาจจนพากันทิ้งเมืองเดิมอพยพไปหาบ้านเมืองอยู่ใหม่ทางทิศตะวันตกพวก
 หนึ่ง ไปตั้งภูมิลำเนาอยู่ต่อแดนเมืองพม่า ต่อมา มีไทยอีกพวกหนึ่งอพยพจากเมือง
 เดิมด้วยเหตุอันเดียวกัน แต่พวกนี้แยกลงมาทางข้างทิศใต้ ไทยทั้งสองพวกจึงได้
 นามต่างกัน พวกที่อพยพไปตั้งบ้านเมืองอยู่ทางทิศตะวันตกได้นามว่าไทยใหญ่ (ใน
 ปัจจุบันนี้เรียกกันว่า "เงี้ยว" หรือ "ฉาน") พวกที่อพยพมาตั้งบ้านเมืองทางทิศใต้
 ได้นามว่าไทยน้อย ไทยเราชาวสยามอยู่ในพวกไทยน้อย แรกมาตั้งภูมิลำเนาเป็น
 บ้านเมืองชนใหม่ในแคว้นชองยงเรียกว่าสิบสองเจ้าไทย แล้วพากันหาที่ตั้งภู-
 มิลำเนาที่ลงมาข้างใต้ โดยลำดับ จนแขวงสิบสองปันนาและลานช้างบางพวกก็ข้าม
 แม่น้ำโขงลงมาอยู่ในแขวงลานนา (คือมณฑลพายัพพดก) และมีบางพวกเลยลงมา
 อยู่จนถึงแดนเมืองสุโขทัยเมืองลพบุรี ตลอดจนเมืองอุทอง ตั้งแต่สมัยเมื่อพวกมอญ
 ยังปกครองอยู่ข้างฝ่ายเหนือ และพวกขอมยังปกครองอยู่ข้างฝ่ายใต้ มีจำนวนไทย
 ทั้งอพยพมาและมาเกิดใหม่ในประเทศนั้นมากขึ้นเป็นอันดับมา ครั้นถึงสมัยเมื่ออำนาจ
 มอญและขอมเสื่อมลงด้วยกัน พวกไทยที่ลงมาตั้งบ้านเมืองอยู่ในแขวงลานนาพากัน
 ตั้งเป็นอิสระชนก่อน แล้วพวกไทยที่ลงมาตั้งอยู่ในแขวงสุโขทัยก็ตั้งเป็นอิสระชนตาม
 พวกไทยในแขวงลานนาตั้งเมืองชัยปราการ อันอยู่ในแขวงจังหวัดเชียงใหม่เป็น
 ทัพหนึ่ง แล้วลงมาสร้างเมืองเชียงใหม่เป็นราชธานี พยายามปราบปรามพวกมอญ
 ขยายอาณาเขตลงมาทางเมืองลพบุรี ไทยพวกที่ตั้งเป็นอิสระในแคว้นลานนาได้อาณา-
 เขตเพียงในแคว้นมณฑลพายัพเพียงแคว้นแล้วก็เสื่อมอำนาจ แต่ไทยพวกที่ตั้งเป็นอิสระ ณ
 เมืองสุโขทัยสามารถแผ่อำนาจเขตได้กว้างใหญ่ไพศาลไปจนประเทศอื่น และได้

ปกครองเป็นเจ้าของประเทศสยามสืบมาจนกาลบัดนี้ จึงนับว่าเมืองสุโขทัยเป็นปฐม-
ราชธานีแห่งประเทศสยามตั้งแต่เป็นสหประชาชาติไทยในราวเมื่อ พ.ศ. ๑๘๐๐
เป็นต้นมา

๔. เหตุที่ชนชาติไทยจะได้เป็นใหญ่ในประเทศสยาม เพราะมีกำลังมากกว่า
ชนชาติอื่นซึ่งปกครองอยู่ก่อนนั้นเป็นธรรมดา แต่ที่ชนชาติไทยสามารถปกครอง
ประเทศสยามมาได้ช้านาน ถ้าจะนับเวลา ก็เกือบถึง ๗๐๐ ปี เขาบางคน จำต้องอาศัย
คุณธรรมอย่างอื่นอันมีอยู่ในอุปนิสัยของชนชาติไทยด้วย ข้าพเจ้าพิจารณาตาม
หลักฐานที่ปรากฏในพงศาวดาร เห็นว่าชนชาติไทยมีคุณธรรม ๓ อย่างเป็นสำคัญ
จึงสามารถปกครองประเทศสยามมาได้ คือความจริงรักอิสระของชาติอย่าง ๑ ความ
ปราศจากวิหิงสาอย่าง ๑ ความฉลาดในการประสานประโยชน์อย่าง ๑ หรือถ้าจะ
เรียกเป็นคำภาษาอังกฤษคือ Love of National Independence, Toleration, and
Power of Assimilation เหล่านี้เป็นสำคัญยิ่งกว่าคุณธรรมอย่างอื่น ซึ่งยังมีอีกหลาย
อย่าง จะกล่าวอธิบายให้เห็นเป็นลำดับต่อไป

ที่ว่าอุปนิสัยชนชาติไทยรักอิสระของชาตินั้น พึงเห็นได้ตั้งแต่ท้าวท้าวท้าว
เดิมมา เพราะไม่ยอมให้อำนาจชนชาติอื่น และเมื่อมาได้ครอบครองประเทศ
สยามแล้ว ในสมัยต่อมา แม้ต้องตกทุกข์ได้ยากด้วยชนชาติอื่นซึ่งมีกำลังมากกว่า
เขามาย่ำยี บางคราวจนถึงบ้านแตกเมืองเสียขยบเป็นกึ่งพยายามแม้จนเอาชีวิต
เข้าแลก ก็อิสระของชาติกลับคืนมาได้ทุกครั้ง ปรากฏมาในเรื่องพงศาวดารตั้งว่า
เป็นหลักฐาน

ที่ว่าอุปนิสัยไทยปราศจากวิหิงสานั้น คือที่อารตยบุคคลเจ้าพวกอื่นซึ่งอยู่ใน
ปกครอง หรือแม้แต่จะมาอาศัย ความชอบนมหลักฐานปรากฏตั้งแต่ครั้งกรุงสุโขทัย

เป็นราชธานี ตั้งแจ้งอยู่ในศิลาจารึกของพระเจ้ารามคำแหงมหาราช และปรากฏ
 ในสมัยอนลัมมา พงเห็นโต ตั้งเช่นชนชาติอื่น หรือพวกท ถอศาสนาอื่น ๆ อยู่ใน
 ประเทศสยาม ไทยก็มีโครงเกยจเบยคเบย! กลับชอบสังเคราะห์ แมจันถศาสนา
 นน ๆ ด้วยถอว่าศาสนาย่อมให้ความสุขแก่ผู้เลื่อมใสเหมือนกันทุกศาสนา เพราะ
 เหตุนี้แต่โบราณมา สมเด็จพระเจ้าแผ่นดินสยามจึงยอมทรงช่วยอุปการะในการ
 สร้างวัดคริสต์ตง และสร้างสัหระอิสลาม ด้วยมีพระราชประสงค์จะพระราชทาน
 ความสุขแก่ไพร่ฟ้าข้าแผ่นดิน ซึ่งเลื่อมใสในศาสนาอื่น ๆ การเช่นนี้ไม่ปรากฏมี
 เหมือนในประเทศอื่น มีแต่ในประเทศสยาม และยังมีส่งลงมาจนในสมัยปัจจุบัน
 จะยกตัวอย่างคิง เช่น พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชทาน ทศนัทรณ
 ถนนสาธิต ให้สร้างวัดโครสเชิช และในการพิชชองแขกเจ้าเช่นกยงมิชชงหลวง
 พระราชทานช่วยอุปถัมภ์จันยคน ครอบธรรมความปราศจากวิหิงสาทุกถาวมา มีใช้
 จะมแต่ไทยชนเผ่าปกครองตนเอง! เป็นอุปนิสัยตลอดไปจนถิงไทยทเป็นราษฎรพลเมคค
 ชอน ทานทงหลายทเคยทยวเตรแมทเบย! ชาวต่างประเทศ คิงจะไคสังเกตเห็นว่า
 เมื่อไปตามหมู่บ้านราษฎรไม่ว่าแห่งใด ๆ ถ้าไม่ประพฤตรายตอเขาแล้วคิงไคพย
 การตอนรบอย่างเออเพอ โดยมีไคคคเอาเปรยบอย่างหนงอย่างใดท่วไปในประเทศ
 สยาม ความปราศจากวิหิงสาคิงเป็นชอสาคณูอนหนงซึ่งททำให้ชนชาติอนมพวกขอม
 เป็นต้น ไม่รังเกยจการปกครองของชนชาติไทยมาแต่เดิม

ทว่าไทยฉลาดในการประสานประ โยชนนน ก็พงเห็นโตตงแต่สมัยเมอแรก
 ไทยไคปกครองประเทศสยาม ในสมัยนนพวกขอมยังมีอยูเป็นอนมาก แทนทจะ
 กตชชยไค ไทยกลับคคคเอาใจพวกขอมให้เข้ากับไทยด้วยประการต่าง ๆ ยกตัวอย่าง
 คิงเช่นพระเจ้ารามคำแหงมหาราช ทรงคคคตงแบยหนงสอไทย ให้ไซเชยนโตทง

ภาษาไทยและภาษาขอมด้วยตัวอักษรอย่างเดียวกัน และจารตประเพณีของขอมอย่างใดก็ ไทยก็รับมาประพฤตเป็นประเพณีของไทยไม่ถือทิวี่ คุณธรรมทศลาภประสาณประโยชน์อนัน คงเป็นขัจยสำคัญอันหนึ่งในโบราณสมัย ซึ่งทำให้ขอมกับไทยกลายเป็นชาวสยามพวกเดียวกัน แม่ในสมัยภายหลังมา เมอมพวกจะพากันเข้ามาตั้งทำมาหากินในเมืองไทย มาอยู่เพียงชั่วระยะหนึ่งหรือสองชั่ว ก็มักกลายเป็นชาวสยามไป ด้วยคุณธรรมของไทยตกลงมา ถึงอารยธรรมของชาวยุโรป ไทยในประเทศสยามก็แลเห็นคุณและมีความนิยมก่อนชาวประเทศอื่นๆ ทั่วโลกเคียงกัน และได้รับประโยชน์จากอารยธรรมนั้น สืบมาจนทุกวันนี้ ก็เพราะความฉลาดประสาณประโยชน์อันมีในอุปนิสัยของชนชาติไทย จึงเห็นว่าคุณธรรมทั้ง ๓ อย่างที่พรรณนามา ควรนับว่าเป็นอัครจริยในอุปนิสัยของชนชาติไทยมาแต่โบราณ ด้วยประการฉะนี้

๕. ลักษณะการปกครองประเทศสยามในสมัยตกต่ำบรรพ

เมื่อลาวยังใหญ่อยู่โดยลำพังกดี หรือในชนเมอมอญเขามามอานาจาครอบงำกดี จะเป็นอย่างไรเข้าพเจ้าหาทราบไม่ เห็นเค้าเงื่อนปรากฏแต่ลักษณะการปกครองของขอมและของไทย พอสังเกตได้ว่าวิธีการปกครองมาแต่คตต่างกัน คือพวกขอมปกครองตามคตซึ่งได้มาจากชาวอินเดียน พวกไทยปกครองตามคตของไทยซึ่งพามาจากเมืองเดิม มีได้เอาอย่างชาวอินเดียน เรื่องตำนานการปกครองของขอมกับของไทยที่พามาใช้ในประเทศสยามก็ต่างกัน คือเมอมพวกขอมเขามามอานาจาในประเทศสยามนั้น มีได้ปกครองเองทั่วทั้งประเทศ ขอนพวงสังเกตได้ด้วยโบราณวัตถุอันเป็นแบบอย่างช่างขอมสร้าง มีปรากฏชนไปฝ่ายเหนือเพียงเมืองสวรรค์โลกเท่านั้น เห็นอนันชนไปหามี่ไม่ คงเป็นเพราะตอเขาเห็นอพวกอินเียงปกครองเป็นประเทศราชชนต่อขอม ในเรื่องตำนานไทยก็ปรากฏว่าในสมัยเมอมพวกขอมเขามาคครอบงำนั้น ทางเมือง

หรือญาติช่วยพวกมอญยังปกครอง ทางเหนือขึ้นไปตามชายแม่น้ำโขง ยงมเจ้าลาว
 ราชวงศ์ลาวจากราชครองยอกชานาน ครั้นพวกไทยได้แค่นลาวทางฝ่ายเหนือ
 ก็ปกครองตามจารตประเพณีของไทยลงมาทางข้างเหนือ เพราะฉะนั้น ในสมัยเมื่อ
 ไทยได้เป็นใหญ่ ณ เมืองสุโขทัย วิธีการปกครองประเทศสยามจึงมีอยู่เป็น ๒ อย่าง
 เมืองทางฝ่ายเหนือปกครองตามประเพณีไทย เมืองทางฝ่ายใต้ปกครองตามประเพณี
 ขอม ก็แต่ประเพณีการปกครองของขอมกับของไทยเหมือนกันอย่างหนึ่ง ซึ่งถือ
 อาญาสิทธิ์ของพระเจ้าแผ่นดินเป็นหลักในการปกครอง มาฝึกกับพวกขอมถือสิทธิ
 ตามชาวอินเดีย สันนิษฐานว่าพระเจ้าแผ่นดินเป็นพระโพธิสัตว์ หรือเป็นพระอิศวร พระ
 นารายณ์แบ่งภาคลงมาเลี้ยงโลก และอาศัยพราหมณ์เป็นเจ้าตำราการปกครอง
 ลักษณะการทพวกขอมปกครองราษฎรจึงคล้ายนายปกครองบ้าน ตรงกับภาษาอังกฤษ
 ซึ่งเรียกว่า Autocratic Government ส่วนวิธีการปกครองของไทยนั้น นับถือพระ
 เจ้าแผ่นดินเช่นบิดาของประชาชนทั้งปวง วิธีการปกครองก็เอาลักษณะการปกครอง
 สกตมาเป็นคติ เป็นต้น แต่ถือว่าบิดาเป็นผู้ปกครองครัวเรือน (คำว่า "พ่อครัว"
 เดิมทีเคยจะหมายความว่าผู้ปกครองครัวเรือน อันธรรมดาจะรวมครัวไฟกัน
 ภายหลังมาจึงเข้าใจคำว่าพ่อครัวกลายเป็นผู้ประกอบอาหาร) หลายครัวเรือนรวม
 กันเป็นบ้านอยู่ในปกครองของ "พ่อบ้าน" ผออยู่ในปกครองเรียก "ลูกบ้าน" หลาย
 บ้านรวมกันเป็นเมือง ถ้าเป็นเมืองชนอยู่ในปกครองของ "พ่อเมือง" ถ้าเป็นเมือง
 ประเทศราช เจ้าเมืองเป็น "ขุน" หลายเมืองรวมเป็นประเทศอยู่ในปกครองของ
 พระเจ้าแผ่นดิน แต่โบราณเรียกว่า "พ่อขุน" ข้าราชการตำแหน่งต่าง ๆ ใ
 นามว่า "ลูกขุน" ดังนั้นจึงเห็นได้ว่า วิธีการปกครองของไทยเป็นอย่างไรบิดาปกครองบุตร

หรือเรียกตามภาษาอังกฤษว่า Paternal Government ยังใช้เป็นหลักวิธีปกครอง
ประเทศสยามสืบมาจนทุกวันนี้

๖. เมื่อไทยได้ปกครองประเทศสยามในเวลา ยังกการปกครองเป็น ๒ อย่าง
ดังกล่าวมา น่าสนนษฐานว่าคงจะเกิดเป็นปัญหาชนแกกษัตริย์ราชวงศ์พระร่วง
ตั้งแต่แรก ที่จะปกครองประเทศสยามทั่วไปด้วยวิธีอย่างใดจะเหมาะดี และนำ
ลงมที่าคงคิดเห็นด้วยอุปนิสัยสามารถในการประสานประโยชน์ ว่าควรเลือกเอา
การทศทงสองฝ่ายมาปรุงใช้ เป็นวิธีปกครองประเทศสยาม แต่ในสมัยชนแรกนั้น
ไทยยังไม่ได้ศึกษาทราบคุณและโทษในวิธีปกครองของขอมมากนัก จึงใช้กระบวน
ปกครอง โดยวิธีของไทยมาก่อน ค่อยเลือกวิธีปกครองของขอมเพิ่มขึ้น โดยลำดับ
จนมองเห็นได้ในศิลาจารึกของพระเจ้ารามาคำแห่งมหาราช ถ้อยคำเป็นภาษาไทย
เกือบไม่ม่อนปน พระเจ้าแผ่นดินกว้างพระองค์แต่เป็นอย่างบิดาของประชาชน เช่น
ผูกกระตังไว้ที่ประตูพระราชวัง ใครมีทุกข์ร้อนให้ ไปสนกระตังร้องทุกข์ใดคงน
แต่ในจารึกของพระมหากษัตริย์รัชกาลหลังต่อมา ปรากฏถ้อยคำภาษาขอมและมีพิ
มาณเป็นม่อนปนมา แต่วิธีปกครองอาณาเขตเมื่อครั้งกรุงศรีไชทยเป็นราชธานี ด
ประหลาดทวงอาณาเขตซึ่งการบังคับบัญชาอยู่ในรัชกาลราชธานีปกครองเองแคบหนั
ก คอเอาเมืองศรีไชทยเป็นราชธานีที่พระเจ้าแผ่นดินเสด็จประทับ แล้วมเมือง
ลูกหลวงครองรักษาหนาคานอยู่ ๔ คาน คอ เมืองสีขนาลย ซึ่งเคยวนเรียกว่าเมือง
สุวรรณโลกอยู่คานเหนือ เมืองสองแคว ซึ่งเคยวนเรียกว่าเมืองพิษณโลกอยู่คาน
ตะวันออก เมืองสีระหลวง ซึ่งเคยวนเรียกว่าเมืองพิจิตรอยู่คานใต้ เมืองกาแพงเพชร
อยู่คานตะวันตก ระยะทางแต่เมืองหนาคานคินถึงราชธานีเพียงภายใน ๒ วันทุกคาน
นคานนออกไป แม่เมอพระราชอาณาเขตสยามกว้างขวางอย่างยิ่ง ในรัชกาลของ

พระเจ้ารามคำแหงมหาราช ก็ให้เมืองปกครองกันเองเป็นประเทศราช เช่นเมือง
 อทองเป็นต้นบ้าง เป็นเมืองพอมืองครองบ้าง อาจเป็นความจำเป็นในสมัย
 นั้น เพราะไทยกำลังปราบขอมแล้วอำนาจลงมาข้างใต้ แต่วิถีควบคุมอาณาเขตด้วย
 ระเบียบการปกครอง ปล่อยให้เมืองชนมอานาจมากอย่างนั้นยอมมั่นคง แต่เมื่อ
 มีพระเจ้าแผ่นดินอนทรวงอานภาพมาก ถ้าพระเจ้าแผ่นดินอนอานภาพเมื่อใด ราช
 อาณาเขตก็อาจแตกได้ โดยง่าย เรื่องพงศาวดารกรุงศรีไชทยกเช่นนั้น พอล่วง
 รัชกาลพระเจ้ารามคำแหงมหาราชแล้ว หัวเมืองซึ่งเคยอยู่ในราชอาณาเขตกรุง
 ศรีไชทยกตั้งตนแยกกันไปโดยตั้งตนเป็นอิสระบ้าง ตกไปเป็นเมืองชนของก๊กอนบาง
 กรุงศรีไชทยกอนกาลลงลงเป็นอนคิมมา จนถึง พ.ศ. ๑๘๙๔ พระเจ้าอู่ทองกัรวบ
 รวมหัวเมืองทางข้างใต้ตั้งเป็นอิสระชน ณ กรุงศรีอยุธยา พระมหาธรรมราชาลิไทย
 ราชนคตาของพระเจ้ารามคำแหงมหาราชก็ไม่สามารถปราบได้ ต้องยอมเป็นไมตรี
 อย่างประเทศทเสมือ ครั้นตอนนั้นมาถึงรัชกาลสมเด็จพระบรมราชาธิราชพงวียก
 กองทัพชนไปปราบปราม กษัตริย์ศรีไชทยกค้หลังสู้ไม่ไหวก็ตองยอมเป็นประเทศราช
 ชนตอกรุงศรีอยุธยา รวมเวลาทกรุงศรีไชทยกได้เป็นราชธานีประเทศสยามอยู่ไม่
 เต็มร้อยปี

๗. วิธีการปกครองประเทศสยามเมือกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี มีเคาเงอน
 ทราบความไคมากชน ทวยยงมหนังสือเกาชังอาจจะอาศัยคนควาหาความรูไคนอก
 จากศิลาจารก คอหนังสือเรื่องพระราชพงศาวดาร และหนังสือกฎหมายเกาฉบบ
 พิมพ์เป็นสองเล่มสมคินนแบบตน ทงมหนังสือจดหมายเหตุซึ่งฝรั่งแต่งไว้ ตั้งแต่
 สมัยในรัชกาลพระเจ้าทรงธรรมเป็นตนมาออกจาพวกหนึ่ง แต่กยงตองอาศัยสนนษฐาน
 ประกอบบอกเป็นอนมาก ถึงชนนสังเกตไคว่าพวกไทยชาวเมืองอทองเคยไครับความ

อบรมและเลื่อมใสในประเพณีขอมมากกว่าพวกเมืองสุโขทัย เพราะไทยตกลงมาอยู่
 ข้างใต้ใต้อยู่ประปรายก็พวกขอมมาช้านาน ขอนจะพงเห็นได้ในกฎหมายซึ่งตั้งขึ้นใน
 สมัยนี้ ชอบใช้ถ้อยคำภาษาขอมและภาษาสันสกฤต ซึ่งพวกขอมชอบใช้ยิ่งกว่า
 หนังสือซึ่งแต่งครั้งกรุงสุโขทัย จารตประเพณีชอบใช้ตามคติขอมมากจน มีข้อ
 สำคัญเป็นอุทาหรณ์ เช่นเรื่องทาสกรรมกร ในประเพณีไทยแต่เดิมห้ามไม่ พวก
 ไทยตกลงมาอยู่ข้างใต้มาบรรจบประเพณีการใช้ทาสตามประเพณีขอม มีความปรากฏ
 ในงานแผนกกฎหมายลักษณะลักพาทหนึ่ง ว่าเมื่อครั้งกรุงศรีอยุธยาปกครองสุโขทัย
 เป็นไมตรีกันนั้น มีผู้ลักพาทาสในกรุงศรีอยุธยาหนีขึ้นไปเมืองเหนือ พวกเจ้า
 เงินกรวยทูลพระเจ้าอู่ทองขอให้ไปติดตามเอาทาสกลับมาว่าเพราะ “เมืองท่านเป็น
 อนหนักอนเคียวกันแล้ว” จึงมี แต่พระเจ้าอู่ทองหาทรงบัญญัติตามไม่ ค้ำรัสสั่ง
 ให้ว่ากล่าวเอาแก่ผู้ขายนายประกัน และมค้ำซึ่งยังไซ้กันมาปรากฏอยู่ค้ำหนึ่ง ซึ่ง
 เรียบกษพนจากทาสว่า “เป็นไท” จึงมี พงสันนิษฐานได้ว่า เพราะแต่เดิมชนชาติ
 ไทยไม่มีทจะเป็นทาส และไทยมาใช้ประเพณีทาสกรรมกรจากขอม ทาสจึงได้
 มล็ดมาในประเทศสยาม จนกระทั่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรง
 พระกรุณาโปรดฯ ให้เลิกเสียเมื่อในรัชกาลที่ ๕ ถึงกระนั้นการปกครองกรุงศรี
 อยุธยาที่ยังเอาแบบของไทยใช้เป็นหลัก เป็นต้นว่าการปกครองอาณาเขตเมืองชั้น
 แรกก็วางแบบแผนท่านองเคียวกนกกับกรุงสุโขทัยเป็นราชธานี คือเอาพระนคร
 ศรีอยุธยาเป็นราชธานีอยู่กลาง มีเมืองหน้าด่านทั้ง ๔ ด้าน เมืองลพบุรีอยู่ด้าน
 เหนือ เมืองนครนายกอยู่ด้านตะวันออก เมืองพระประแดงอยู่ด้านใต้ เมือง
 สพรรณบุรีอยู่ด้านตะวันตก ระยะทางไปมาถึงราชธานีได้ภายใน ๒ วันเช่นเคียวกนก
 หัวเมืองนอกจากนั้นก็ยกให้ปกครองกันเองทั่วไป วิธีการปกครองกรุงศรีอยุธยามา

หวเมืองซึ่งอยู่ภายในราชอาณาจักรออกไป คงเป็นเพราะอยู่ไกลจะปกครองจากราชธานี
 ไม่สะดวก หรือเพราะอยู่หน้าด่านชายแดน จึงจึงเป็นเมืองพระยามหานคร ชนนอก
 ชนโท ชนตรี โดยลำดับกันตามขนาดและความสำคัญของเมือง เมืองชนคิน
 ต่อมาเรียกว่า "หวเมืองชนนอก" ทางมเมืองชนอยู่ในอาณาเขตท่านองเดยวกบวง
 ราชธานี และบรรดาเมืองชนนอกนั้น สมเด็จพระเจ้าแผ่นดินทรงตั้งพระราชวงศ์
 หรือข้าราชการชั้นศักดิ์เป็นเจ้าเมือง มอานาจบังคยบุญชาติทชชาติ
 อย่างเป็นทางการพระองค์ทกอย่าง และมีกรมการพนักงานปกครองทุกแผนกอย่าง
 เช่นในราชธานี หวเมืองต่อนนอกไปซึ่งเป็นเมืองต่างชาติต่างภาษา อยู่ชายแดน
 ต่อประเทศอื่นให้เป็นเมืองประเทศราช มีเจ้านายของชนชาตินั้นเองปกครองตามจารต
 ประเพณีของชนชาตินั้นๆ เป็นแต่ใครจะเป็นเจ้าเมืองต้องบอกเข้ามาทูลขอให้สมเด็จพระ
 พระเจ้าแผ่นดิน อนุญาตโดยขงขาทรงตั้ง และเมืองนั้นต้องถวายต้นไม้ทอง เงิน
 กบเครื่องราชบรรณาการมหากาหนด ๓ ปีครั้ง ๑

ส่วนการปกครองท้องถิ่นภายในเขตเมืองอันหนึ่งนั้น มีเค้าเงอนอยู่ในกฎหมาย
 หลายบท คือพระราชกำหนดเก่าเป็นต้น การปกครองตั้งตนแต่ "บ้าน" มีผู้ใหญ่
 บ้านซึ่งผู้ว่าราชการเมืองเลือกตั้งเป็นหัวหน้า หลายบ้านรวมกันเป็น "ตำบล" มี
 กำนันเป็นหัวหน้า ทว่าการันนมากใครขบรรดาศักดิ์เป็น "พน" หลายตำบลรวม
 เป็น "แขวง" มหมนแขวงเป็นผู้ปกครอง หลายแขวงรวมเป็นเมือง มีฝรั่งหรือ
 พระยามหานครเป็นผู้ปกครอง เป็นที่สักระเบียบการปกครองท้องถิ่น

๘. ทนจะพรรณนาว่าด้วยวิปครองคนตามลักษณะการปกครองประเทศสยาม
 แต่โบราณต่อไป เนื่องในเรื่องทกล่าวต่อนนชาพเจ้ายงจาได้อยว่าเมอครงพระบาท
 สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดให้ตั้งพระราชบัญญัติลักษณะเกณฑ์ทหาร

เมื่อรัตนโกสินทร ศก ๑๒๒ (พ.ศ. ๒๔๔๖) มีคนเข้าใจกันโดยมากกว่าว่าเขา

ประเพณีฝรั่งมาใช้ ผู้ที่ไม่เห็นชอบด้วยบางคนก็กล่าวว่า ไม่ควรที่จะเกณฑ์ผู้คนเป็น

ทหารทางบกทางเมือง รัฐบาลอยากจะมีทหารเท่าใด ก็ควรจ้างเอาอย่างทหาร

อังกฤษ ความเข้าใจเช่นว่าจะยังมีอยู่หรือไม่ข้าพเจ้าไม่ทราบแน่ แต่ความจริงการที่

เกณฑ์ชายฉกรรจ์ทุกคนเป็นทหารนั้น เป็นประเพณีของไทยใช้มาเก่าแก่ ดุเหมือน

ก่อนตั้งกรุงสุโขทัยกว่าใด ใช้แต่เท่านั้น ถึงวิธีการปกครองประเทศสยาม ถ้าว่าด้วย

ส่วนปกครองผู้คนก็ใช้วิธีปกครอง อย่างทหารมาแต่ดั้งเดิม การฝ่ายพลเรือนเหมือน

แต่อย่างฝากไว้ให้ทหารช่วยทำ จะยกตัวอย่างให้เห็นง่าย ๆ เช่น เจ้ากระทรวง

การพลเรือน แต่ก่อนนั้นแต่เป็นนายพลยิงเรียกว่า "เสนาบดี" อันแปลว่านายพล

ติดอยู่จนทวณน เพราะเหตุที่วิธีปกครองประเทศสยามแต่เดิมที่ใช้วิธีการทหารเป็น

หลักครั้นเมื่อสมัยต่อมาการติดต่อทางค้าขายกับต่างประเทศ และการต่าง ๆ อันเป็น

ฝ่ายพลเรือนทวชน ก็ผอมนั้นหนการทหารเข้าประสานการพลเรือนมากขึ้นอันโดยมา

ลักษณะการทหารแต่เดิมจึงเลือนไป แต่ยังคงเป็นหลักอยู่หาใดเล็กไม่ ทคนเข้าใจผิดไป

ก็ด้วยแต่โบราณยังไม่มวธพมพหนังสือ การตั้งหรือแก้ไขพระราชกำหนดกฎหมาย

อันใด ก็เขียนแต่เขียนลงบนแผ่นกระดาษ เขาไปข่าวร้อง โฆษณาแล้วลอลงเล่มสมุด

รักษาไว้ไม่กลบบ ผู้ที่จะได้อ่านกันอย ครนศทได้อ่านหมดตัวไป ก็มีใครจะมีใครรู้

เรื่องราวและเหตุผลตนปลายว่า การเรองนั้น ๆ เป็นมาอย่างไร

หลักแห่งวิธีการ ปกครอง ของไทย แทจริงมีความ ๒ ขอน เป็น สำคัญ คือ

พระราชอาณาสิทธิของพระเจ้าแผ่นดินขอ ๑ กษัตริย์ทรงคัมให้บรรดาชายฉกรรจ์ม

หน้าที่ต้องเป็นทหารสำหรับช่วยรักษาบ้านเมืองอีกขอ ๑ ใช้คำว่า "ท้าวสารการ"

แปลว่าการของพระเจ้าแผ่นดิน เพราะเหตุที่พระเจ้าแผ่นดินผู้ทรงอาณาสิทธิเป็น

ประชุมแห่งการรักษายานเมือง หน้าที่อนนถอวาทวณหมคทกชนบรรคาคักกต ผคกน
แตกให้ทาการต่างกันตามความสามารถของบุคคลต่างชนต่างจำพวก เพื่อให้ได้ผลค
อย่างยิงแก่ยานเมือง ถ้าว่าแต่โดยส่วนชายฉกรรจทเป็นไพร่พลเมืองนน มีหน้าที่
ตั้งจะกล่าวโดยสังเขปต่อไปน คือ

๑. เมอมอายุได้ ๑๘ ปี ต้องเข้าทะเบียนเป็น "ไพร่สม" ให้มีสนายผูกหค
และใช้สอย (จะมีกำหนดกขยงคนหาหลักฐานไม่พย เพราะชนหลังมากกลายเป็นอยู่
ตลอดอายของนายไปแล้ว ข้าพเจ้าสันนษฐานว่าเดิมจะมีกำหนด ๒ ปี) ครนอายุได้
๒๐ ปี (ปลคจากไพร่สม) ไปเป็น "ไพร่หลวง" มีหน้าที่รบราชการแผ่นดิน ผูอน
จะเข้าไปใช้สอยไม่ได้ อยู่ในเขตรบราชการไปจนอายุได้ ๖๐ ปี จึงปลคด้วยเหตุชรา
หรือมฉะนนแม่อายุยังไม่ถึง ๖๐ ปี ถ้ามีบุตรส่งเข้ารบราชการ ๓ คน ก็ปลค
บิดาให้พ้นจากราชการเหมือนกัน

๒. ชายฉกรรจทกคนต้องเข้าสังกัดอยู่ในกรมใดกรมหนึ่ง จะลยตัวอยู่ไม่ได้
ลูกหลานเหลน ชงสืบสกุลกตอง อยู่ในกรมนน เหมือนกัน จะย้ายกรมได้ ต่อ ได้ รบ
อนุญาต เพราะเหตุฉกสังกัดกรมในราชธานี ไพร่กรมนนกตองตั้งถิ่นฐานอยู่ในวง
หวเมืองราชธานี ถ้าเป็นไพร่คิงเมืองชนนอก เมืองไหนกตองอยู่ในแขวงเมืองนน
ทงนเพื่อประโยชน์ในเวลาการศึกสงครามเกิดชน จะไคเรียกระคมคนไคทททวงท
รวมคนในวงราชธานีเป็นกองทัพหลวง และรวมคนในเมืองชนนอกเป็นเมืองและ
กองพล หรืออย่างอนตามกำลังของเมืองนน ๆ

๓. ในเวลาปรกติไพร่หลวงในวงราชธานีต้องเข้ามาประจำราชการขละ ๖ เดือน
ไคอยู่ว่างขละ ๖ เดือน กำหนดเวลามาประจำราชการเช่นว่าน เรียกว่าเข้าเวร ต้อง
เอาเสบียงของตนมากันเองด้วย เมอถึงสัมยกรุงฉนบุรลคเวลาเวรลงคิงแต่ ๔ เดือน

ครนตอมาถงสมยกรงวรทนโกสินทรลตลงอกเคอนหนง คงตอมาเขาเวรประจําราชการ
แตกัละ ๓ เคอน

มความชอบหนง เนองตอการทชายฉกรรจตอมาเขาเวรทงกลาวมา ชงคนทง
หลายยงไมรหรือเขาใจฝคอยโดยมาก ควจะกลาวอชบายแทรกลองทวงน คอเมคตอ
กลางสมยกรงศรอยุธยา ฐฐบาลตอการทวงเงนไซยงกวาใดทวคนมาเขาเวร ึ่ง
ยสมยอมญาทไฟรชงไมปรารณาจจะเขาเวรเสยเงน “คาราชการ” เหมือนอยาง
จางคนแทนทวใด เมอมมาถงวชกาลท ๑ กรงวรทนโกสินทร ชาราชการตอเงยลละ
๑๘ บาท มผสมศรเสยเงนคาราชการแทนเขาเวรเปนพน ครนถงวชกาลท ๕
เมอถงพระราชบัญญัติลักษณะเกณททหารแล้ ไปรคใหผชงไมตอถกเกณทเปนทหาร
คงเสยเงนคาราชการแตกัละ ๖ บาท เทากยมีหนาทตอมาเขาเวรชาราชการปละ
เคอนหนง ตอมาในวชกาลท ๖ พระบาทสมเด็จพรมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงแกไข
ใหเรยกวารชชูปการ และไปรคใหพวกชายฉกรรจชงเคยไครบความยกเวนควย
ปราคจากเหตุอนสมศรตอเงยลควย แมทสคจนพระองค์เองกทรงยอมเสยคา
วชชูปการปละ ๖ บาทเหมือนกยคนอน ๓) เงนคารชชูปการมีไคเปนภาษอากรทตง
ชนใหม่ เปนเรองแกไขลคหยอนลงมาจากคาราชการอนมประเพณเคม คงแล้ตงมา

จะกลบกลาวถงวชเกณทไฟรรบราชการตามประเพณโยลาณค่อไป ล่น
หัวเมองพระยามหานครนน ในเวลาปรกตไมตอการทวไฟรเขามาประจําราชการ
มากเหมือนทในราชธาน ฐฐบาลจิงคคใหมวชสังส่วยแทนเขาเวร เพราะหัวเมอง
เหลาเนมซากงและภาเขาอนเนน ทมหรือทเกดสัง ชอง ตอการไซ้ สําหรับราชการบ้าน
เมอง ยกทวอยางคงคินประส่วทสําหรับทาคนนบ ๓๐๑๕๓) ตอเงยลคางคาวอนมในถํตาม

หัวเมือง และคึกสำหรับทำกระสุนบนอนมมากในมณฑลภูเก็ตเป็นต้น จึงอนุญาตให้ไพร่ในท้องถิ่น ๆ หนึ่งแห่งของซึ่งรัฐบาลต้องการใช้มาส่ง โดยกำหนดขี้นะแทนนั้น ๆ แทนที่ตอเข้ามาเข้าเวรรับราชการ จึงเกิดมวธิ์เกณฑ์ส่วยด้วยประการฉะนี้

คราวนี้จะว่าด้วยบุคคลซึ่งเป็นชนนายสำหรับควบคุมขังคชขญาไพร่อันตอเป็น คนมีความสามารถยิ่งกว่าไพร่พลสามัญ ก็ในสมัยโบราณนั้นยังไม่มีโรงเรียนซึ่ง ใครสมัครเรียนวิชาอย่างไรจะหาเรียนได้ตามชอบใจ บุคคลทั้งหลายได้อาศัยศึกษา วิชาการต่าง ๆ ในสกุลของตนเป็นประมาธ เป็นตนว่าบุคคลซึ่งเกิดในตระกูลผู้ปกครอง เช่นราชสกุลกิตี สกุนเสนาบดีและเจ้าบ้านการเมืองกิตี ย่อมได้โอกาสศึกษาวิชาการ ปกครองมากกว่าบุคคลจำพวกทเกิดในสกุลทำสวนทำนาหาเลี้ยงชีพ เพราะเหตุนี้ ในวิธีการควบคุมคนแต่โบราณ ผู้เป็นชนนายจึงมักอยู่ในสกุลซึ่งได้คนเคยแก่ ราชการที่ทาสบกนมา เป็นอย่างนตลอดลงไปจนนายชนตาทเรียกกว่าขุนหมื่น แต่จะ ไต่มีกฎหมายให้เป็นนายและเป็นไพร่ตามชนบุคคลนั้นห้ามมิได้ มีกฎหมายลักษณะ อนนหน่ง ตงชนเมื่อในรัชกาลสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ เรียกว่า "พระราชกำหนด คักคินา" ว่าด้วยกรรมสิทธิ์ถอนนา ให้บุคคลเป็นเจ้าของที่นาได้มากและนอยกว่ากัน ตามยศ เป็นต้นว่าพระมหาอุปราชจะมึนาได้เพียงแสนไร่ที่เป็นอย่างมาก และ เจ้าพระยาจะมึนาได้ไม่เกินหมื่นไร่ และลดอัตราลงมาตามยศบุคคลโดยลำดับ จน ถึงไพร่สามัญกำหนดให้มึนาได้เพียงคนละ ๒๕ ไร่เป็นอย่างมากดงนี้ มูลเหตุเดิม ก็เห็นจะประสงค์เพียงห้ามมิให้ใครหวังที่นาไว้เกินกว่ากำลังจะทำให้เกิดผลได้ แต่ ภายหลังมาเกณฑ์เอา คักคินาตาม กฎหมายนี้ไปใช้เป็นหลัก ในการ อย่างอน นอกหลาย อย่าง ที่สำคัญนคคือเอาไปใช้เป็นอัตราสำหรับปรับโทษ ดังเช่นผู้ทำความผิดในคดี

อย่างเดียวกัน ถ้ามีค่านายพลต้องเสียเงินค่าปรียมากกว่านายพัน เพราะ
ศักดิ์นามากกว่ากัน หรือถ้าปรียใหม่ให้แก่กัน ในคดีอย่างเดียวกัน ถ้าไพร่กระทำ
ผิดต่อไพร่ ปรียทำขวัญกันตามศักดิ์นาไพร่ ถ้าไพร่กระทำผิดต่อขุนนาง ต้องเอา
ศักดิ์นาขุนนางปรียไพร่ แต่ถ้าขุนนางกระทำผิดต่อไพร่ ก็เอาศักดิ์นาขุนนางตนเอง
ปรียทำขวัญไพร่ดังนี้

อีกอย่างหนึ่งนั้น ในการทเป็นความกันในโรงศาล ขอมให้ผมศักดิ์นาทางแต่
๕๐๐ ไร่ขึ้นไปแต่งตั้งนายว่าความแทนตัวได้ ประโยชน์ที่ได้ด้วยศักดิ์นายมีต่อไป
จนถึงเขาลาดขยในทเผาและอย่างอื่น ๆ อีก จึงเป็นข้อสำคัญอันหนึ่งซึ่งทำให้คน
ปรารภนายศักดิ์ศักดิ์ แต่บุคคลซึ่งเป็นนายตามประเพณีโบราณต้องบรรลราชการเป็นนิจ
และไม่พ้นราชการได้เมื่ออายุถึง ๖๐ เหมือนอย่างไพร่ และไม่ได้รับผลประโยชน์
โดยตรงจากรัฐบาล (เช่นรับเงินเดือนกันทกวันน) ผลประโยชน์ที่ได้ในตำแหน่งได้
จากอุปการะจากไพร่ที่อยู่ในบังคับบัญชาของตนคือได้อาศัยใช้สอยพวกสมพล และได้
ส่งของซึ่งพวกไพร่หลวงเพาะปลูก หรือทำมาหาได้แบ่งส่วนมาให้กำนัล โดยใจสมัคร
ถ้าและตวนายเป็นตำแหน่งทำราชการอนเกิดค่าธรรมเนียม เช่นค่าประทยตรา
ตำแหน่งเป็นต้น ก็ไดค่าธรรมเนียมเป็นประโยชน์ในตำแหน่งด้วย ผู้ว่าราชการตาม
หัวเมืองยังได้ค่าปรียอันเป็นภาคหลวง เรียกว่า “เงินพนย” เป็นผลประโยชน์ด้วยดังนี้

ตำแหน่งข้าราชการทั้งปวงมีกำหนดมาแต่โบราณ ทกวันนก็ยังใช้
อยู่ แต่ไม่ตรงกันเช่นใช้ในโบราณสมัย ในตำแหน่งนั้น กำหนดศักดิ์ออก ๓ อย่าง
นอกจากศักดิ์นาทกลาวมาแล้ว คือ “ยศ” เช่นเป็น เจ้าพระยา พระยา พระ หลวง
ขุน หมมม อย่าง ๑ “ราชทินนาม” เช่น ท เรียกว่า เจ้าพระยามหาเสนาบดี
พระยาราชนกุล พระอินทรเทพ หลวงคชศักดิ์ ขุนมหาสิทธิโวหาร เป็นต้นอย่าง ๑

“ตำแหน่ง” เช่น เป็นเสนาบดี หรือปลัดทูลฉลอง เจ้ากรม ปลัดกรม สมุหบัญชี เป็นต้นอย่าง ๑ แต่โบราณคดีทั้ง ๓ ก็ยังตั้งคนารวมอยู่ในตัวบุคคลคนเดียว และเฉพาะแต่ในกระทรวงและกรมที่เกี่ยวข้อง เป็นต้นว่าถ้าใครได้ราชทินนามว่า

“มหาเสนา” คงต้องเป็นเจ้าพระยา และเป็นตำแหน่งอัครมหาเสนาบดีกระทรวงกลาโหม หรือ ไปรคให้ ใครเป็น อัครมหาเสนาบดี กลาโหม ก็คงต้อง มีนามว่า

“มหาเสนา” และมียศเป็นเจ้าพระยาตรีภพ ข้าราชการตำแหน่งอื่นและชนชั้นกระทรวงอื่นก็เป็นเช่นเคย กับตั้งถึงข้าราชการหัวเมือง เช่นผู้ว่าราชการเมือง พิษณุโลกก็คงเป็นเจ้าพระยา (หรือพระยา) สรรสิทธิ์ ผู้ว่าราชการเมืองสุพรรณบุรี ก็คงเป็นพระยา (หรือพระ) สันทรสงคราม ถึงเปลี่ยนตัวคน ชื่อก็คงอยู่ยตาตำแหน่ง ไม่มกจที่จะต้องถามว่า เคยวนใครเป็นเสนาบดีกระทรวงกลาโหม หรือว่าใครเป็น

ปลัดทูลฉลองกระทรวงมหาดไทย เพราะคงชื่อว่า เป็นเจ้าพระยามหาเสนา และ

พระยาราชนกุลอยู่เป็นนิจ ประเพณีเช่นว่ามาในโบราณสมัยทำนองจะแลเห็นประโยชน์ อย่างนี้ คือให้คนทั้งหลายต้องศึกษาเพียงทำเนียบที่ตั้งไว้ ก็อาจจะรู้ได้ว่าใครเป็นใคร

ทุกตำแหน่งทุกกระทรวงมפקต้องชวนชวายยิ่งกว่านั้น แต่ลักษณะการตั้งข้าราชการ

แต่โบราณ เป็นแต่อาลักษณ์รับสั่งแล้วมหมายออกไปยังเจ้ากระทรวง ต่อในรัชกาลที่ ๔

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงทรงพระราชดำริให้มสัญญาบัตรพระ

ราชทานต่อพระหัตถ์เป็นประเพณีสืบมา

๑๐. ทนจะแลตั้งอธิบายระเบียบกระทรวงราชการแต่โบราณต่อไป ไต่กล่าว

มาแล้วว่าวิธีการปกครองประเทศสยามแต่โบราณเอาการทหารเป็นหลัก การพลเรือน

เอาแต่อาศัยใช้ทหารเป็นหลักของวชิรขงไซ้มาปรากฏจนในรัชกาลที่ ๕ กรุงรัตนโกสินทร์

เช่นเมื่อคราวยกกองทัพไปปราบพวกฮ่อ ครองยกุน พ.ศ. ๒๔๑๘ ทัพแม่ทัพคือ

เจ้าพระยาภูธราภัยยกดี ^๒ เจ้าพระยามหินทรศักดิ์ธำรงยกดี ^{๒๘๕} กเป็นข้าราชการตำแหน่ง ^{๒๑๐} ^{๘๕}
 ฝ่ายพลเรือน ^๕ พวกนายทัพนายกองและไพร่พลกรวมกัน ^{๘๕} ทงกรมฝ่ายทหารและกรม ^๕
 ฝ่ายพลเรือน ^๕ มิได้เกณฑ์แต่กรมฝ่ายทหารฝ่ายเดียว ^๕ เห็นได้ชัดว่าหลักเดิมถือว่า ^๕
 บรรดาคนทงหลายตองเป็นทหารด้วยกันหมด ^๕ แท้จริงเพิ่งมาแยกการฝ่ายพลเรือน ^๕
 ชาติจากทหารเมื่อตงพระราชบัญญัติลักษณะเกณฑ์ทหารใน พ.ศ. ๒๔๔๖ ^๕ ลักษณะ ^๕
 การพลเรือนแต่โบราณจัดเป็น ๔ แผนกเรียกว่า ^๕ เมือง ^๕ วัง ^๕ คลัง ^๕ นา ^๕ หรือเรียก ^๕
 รวมกันว่า "จตุสดมภ์" ^๕ แปลว่าหลักทง ๔ ^๕ ลักษณะทงจตุระเขยบการฝ่ายพลเรือน ^๕
 เป็น ๔ แผนกนั้น ^๕ สันนิษฐานว่าจะเป็นตำรามาแต่อนาคย ^๕ ด้วยประเทศอนาเทใกล้ ^๕
 เคียงกับพม่ากดี ^๕ เขมรกดี ^๕ สลอคจนชวา ^๕ มลาย ^๕ แม็งเม่น ^๕ ๔ แผนกท่านองเคยวกัน ^๕
 ทงนั้น ^๕ ไทยเราคงได้เขยบมาจากพวกขอม ^๕ เหตุทแบ่งเป็น ๔ แผนกนั้น ^๕ ยางทจะเอา ^๕
 หลักทางทหารมาใช้มันเอง ^๕ คือให้เสนาบดีเป็นหัวหน้าจตุระเขยบ ^๕ ทำการ"พลเรือน ^๕
 คนละแผนก ^๕ จะกล่าวอธิบายลักษณะการพลเรือนทละแผนกต่อไป ^๕ คือ ^๕
 เสนาบดีกรมเมือง ^๕ เป็นพนักงานปกครองทองท ^๕ รักษาสันตสุข ^๕ บังคกษัตริย์ ^๕
 บรรดาไพร่บ้านพลเมืองเมออยู่ในทองทถนน ^๕ บ้าน ^๕ ภูมิลานา ^๕ ของตนทัวไป ^๕
 เสนาบดีกรมวัง ^๕ เป็นหัวหน้าในพระราชสำนักและเป็นเจ้ากระทรวงยุติธรรม ^๕
 ด้วย ^๕ จึงมีนามว่า "ธรรมาธิกรณ" ^๕ อนเหตุทกระทรวงวังจะได้ว่าการยุติธรรม ^๕
 ด้วยนั้น ^๕ เพราะประเพณีโบราณถือเป็นคตเหมือนกันทุกประเทศ ^๕ แม้นในยุโรป ^๕
 ๕ ^๕ ว่าพระเจาแผ่นดินเป็นผู้ประทานยุติธรรมแก่ไพร่พวชาแผ่นดิน ^๕ หรือถ้าจะว่าอย่างเข้าใจ ^๕
 ๕ ^๕ ใต้ง่าย ๆ ^๕ พระเจาแผ่นดินเป็นผู้ทรงบัญญัติให้ราษฎร ^๕ ประพฤติอย่างไร ^๕ หรือห้าม ^๕
 ๕ ^๕ มิให้ประพฤติอย่างไร ^๕ กยทงเมอราษฎรเกิดคต ^๕ ด้วยเขยบเขยบกันกดี ^๕ หรือด้วย ^๕
 ๕ ^๕ เกียงแยกันกดี ^๕ ใครนำความมารายทลพระเจาแผ่นดิน ^๕ ๆ ^๕ เป็นผู้ซึ่งจะชื่อว่าผู้ใดผิด ^๕

และ บัง คับ ให้ ตอง รัย โทษ ตาม ส้มควร แก่ ความ ผิด นั้น ลักษณะ การ เช่น นั้น
 พระเจ้าแผ่นดินชงทรง ปกครอง พระราชอาณาจักร กวางชวาง กพนวสัยทจระทรงปฏิบัต
 ใต้ แม่เช่นนั้นบางพระองค์ ดังเช่นพระเจ้ารามคำแหงมหาราชกพอพระราชหฤทัย
 จะประพฤติ จึงผูกกระทงที่ประตูพระราชวัง เพื่อให้ราษฎรมาส่งกระทงถวายฎีกาได้
 แต่ก้ได้ประโยชน์แก่ราษฎรที่อยู่ในเมืองสโขทัย หากเป็นประโยชน์แก่ผู้ซึ่งอยู่ห่างไกล
 ไม่ ด้วยเหตุนี้พระเจ้าแผ่นดินจึงต้องแบ่งพระราชอำนาจให้มผู้นช่วยในการรักษา
 ความยุติธรรม แต่เพื่อจะเอาการนั้นไว้ให้ไกลพระเนตรพระกรรณจึง โปรดให้เสนาบดี
 กระทรวงวังซึ่งเป็นผู้ไกลชคพระองค์เป็นเจ้าหน้าทกระทรวงยุติธรรม และมีอำนาจตง
 ยกกระบัตรออกไปอยู่ตามหัวเมืองเมืองละคน สำหรับบอกรายงานการรักษาคความ
 ยุติธรรมในเมืองนั้น ๆ เข้ามาให้พระเจ้าแผ่นดินทรงทราบด้วย วิธีการศาลยุติธรรม
 แต่โบราณเป็นอย่างไร จะแลคงอธิบายในตอนที่ไปข้างหน้า

เสนาบดีกระทรวงพระคลัง เป็นพนักงานรับจ่ายและเก็บรักษาพระราชทรัพย์อัน
 ได้มาแต่ส่วยสาอากร หรือที่เราเรียกกันทกวันว่าภาษีอากร เมื่อสมัยกรุงศรีอยุธยา
 ปราบกฏว่ากำหนดเป็น ๔ ประเภท เรียกว่าจังกอยประเภท ๑ อากรประเภท ๑
 ส่วยประเภท ๑ ฤชาประเภท ๑ อธิบายมอยู่ในกฎหมายลักษณะพระธรรมนูญข้างใน
 ลักษณะอาญาหลวงบ้าง อยู่ในหนังสือของสเอบเคอดาลแลบรราชทศฝรั่งเศสแต่่งบ้าง
 จะรวมมาชแจงเป็นสังเขป

ที่เรียกว่าจังกอยนั้น คือ เก็บชกสินค้าเป็นส่วนตัว หรือเก็บเงินเป็นอัตราตาม
 ขนาดยานพาหนะซึ่งชนสินค้าเมื่อผ่านด่านขนอน ประเพณีเก็บจังกอยเห็นจะมีมาแต่
 ก่อนไทยได้เป็นใหญ่ในประเทศสยาม ด้วยปรากฏในจารึกของพระเจ้ารามคำแหง
 มหาราชว่า โปรดเลิกจังกอยในเมืองสโขทัย แต่ภาษีอากรอย่างอนประเภทใดจะตง
 เมื่อใดไม่ทราบแน่

ที่เรียกว่าชากรนน

คือเก็บชกส่วนผลประโยชน์ซึ่งราษฎรทำมาหาได้โดย

ประกอบกิจการต่างๆ เช่นทำเวรอกสวนเป็นต้น หรือโดยไตรภพสิทธิ์จากรัฐบาล เช่นอนุญาต
ให้ขุดหาแร่และเก็บของในป่าหรือจขปลาในน้ำหรือตมกลั่นสุราเป็นต้น

ที่เรียกว่าส่วยนน

คือยอมอนุญาตให้บุคคลบางจำพวกส่งสิ่งของ ซึ่งรัฐบาล

ต้องการใช้แทนแรงคนที่จะต้องเข้ามาประจำทำราชการ โดยเหตุดังกล่าวมาแล้วทอน

ที่เรียกว่าฤชานน

เรียกจากการต่างๆ ซึ่งรัฐบาลต้องทำให้เฉพาะตัวบุคคล

คือที่เราเรียกกันทุกวันนี้ว่าค่าธรรมเนียมตลอดจนเบี้ยปรับ ก็พระราชทรัพย์ใด

นนเป็นตัวเงินอย่าง เป็นสิ่งของต่างๆ บาง มีคลังสำหรับเก็บแยกกันตามประเภท

เช่นคลังมหาสมบัติสำหรับเก็บเงินทองเป็นต้น จึงมีคำเรียกกันว่าส่วยของทองพระคลัง

ที่เรียกว่าภาษี

ก็เหมือนจะเกิดแต่ใหม่หรือประมวลกันสิ่งเงินหลวง ภาษี

อย่างใดใครรับประมวลสิ่งเงินมากกว่าเพื่อนมนุษย์ใดเป็นเจ้าภาษี โดยเห็นว่าเพียงมีชน

เมื่อรัชกาลที่ ๒ กรุงรัตนโกสินทร์

ที่กรมพระคลังได้ว่าการต่างประเทศด้วยนั้น มีผลมาแต่ตอนกลาง สมัยกรุงศรี

อยุธยาเป็นราชธานี เหตุด้วยเมอมชาวต่างประเทศแล่นเรือเข้ามาค้าขาย เป็นหน้าที่

ของกรมพระคลังจะต้องซอสิ่งของที่ตองการใช้ในราชการ และขายของส่วยซึ่งมออยู่

ในพระคลังเหลือใช้สอย ความเกี่ยวของในระหว่างชาวต่างประเทศกับกรมพระคลัง

เกิดแต่ด้วยเรื่องค้าขายเป็นมูล และเลยมมาถึงภาวธุระอย่างอนซึ่งเกี่ยวกบชาวต่าง

ประเทศ เหตุด้วยกรมพระคลังคุ้นเคยกบชาวต่างประเทศยิ่งกว่ากรมอื่น จึงเลยม

หน้าทเป็น พนักงาน สำหรับ บรรดาการทเกี่ยวของ กบ ชาวต่าง ประเทศ อีกแผนก หนึ่ง

เรียกว่า "กรมท่า" เพราะบังคยการทาทเรือต่างประเทศเข้ามาค้าขาย การพระคลัง

กบการต่างประเทศรวมอยู่ในเสนาบดีคนเคียวกนมาจนกรุงรัตนโกสินทร์ เพิ่งแยกเป็น

ต่างแผนกกันเมื่อปลายรัชกาลที่ ๔ และมากำหนดเป็นกระทรวงเสนาบดีต่างกัน
เรียกว่ากระทรวงการต่างประเทศกระทรวงหนึ่ง กระทรวงพระคลังกระทรวงหนึ่ง
เมื่อในรัชกาลที่ ๕

เสนาบดีกรมหนึ่ง แต่โบราณมหานาคเป็นพนักงานตรวจตราการทำไร่นาและออก
สิทธิทนาซึ่งถือว่าเป็นการสำคัญอย่างหนึ่ง ด้วยการทำนาเป็นอาชีพของราษฎรใน
ประเทศนี้ยิ่งกว่าการอย่างอื่น แต่หาได้เกี่ยวของถึงให้กรรมสิทธิ์ที่สวนไม่
ที่สวนกรมเมืองเป็นผู้ให้กรรมสิทธิ์ ที่สวนกรมพระคลังเป็นผู้ให้กรรมสิทธิ์ หน้าที่
กรมนี้ออกอย่างหนึ่งนั้น คือเก็บหางชาวชนฉางหลวงซึ่งนับว่าเป็นการสำคัญ ด้วย
เสียบยงอาหารเป็นกำลังของรพลสำหรับของกันบ้านเมือง แต่โบราณได้เรียกเงิน
ค่านา ใครทำนาได้ข้าวต้องแบ่งเอามาส่งชนฉางหลวงไว้สำหรับใช้ราชการ จึงเรียกว่า
หางข้าว ต่อถึงรัชกาลที่ ๓ กรุงรัตนโกสินทร์ โปรดให้เปลี่ยนเก็บเป็นตวงเงินแทน
ข้าวเปลือก เพื่อจะมีให้ราษฎรได้ความลำบากด้วยต้องขนข้าวมาส่งฉางหลวง
จึงได้เรียกว่าค่านาแต่นั้นมา

ลักษณะการทแบ่งเป็น ๔ กระทรวงตั้งกล่าวแล้ว มาแต่แรกตั้งกรุงศรีอยุธยา
หรือบางทีจะมมากอนนั้นขนไปออกก็เป็นได้ เมื่อถึงรัชกาลสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ
ทรงตั้งเสนาบดีเพิ่มชนอก ๒ ตำแหน่ง ในหนังสือพระราชพงศาวดารใช้คำว่า
“เอาทหารเป็นสมหพระกลาโหม เอาพลเรือนเป็นสมหนายก ตั้งขึ้น คอตั้งกระทรวง
กลาโหมเป็นหัวหน้าราชการฝ่ายทหารทั่วไปกระทรวงหนึ่ง กระทรวงมหาดไทยเป็น
หัวหน้าราชการฝ่ายพลเรือนทั่วไปกระทรวงหนึ่ง เสนาบดีหัวหน้า ๒ กระทรวงนม
ยศเป็นอัครมหาเสนาบดีสูงกว่าเสนาบดีจตุสดมภทางสี่ ดิเหมือนจะมีหน้าที่ทำนอง
อย่างเสนาธิการฝ่ายทหารคน ๑ ฝ่ายพลเรือนคน ๑ เป็นที่ทรงปรึกษาราชการ ถ้า
และราชการฝ่ายทหารเกิดขึ้น สมหพระกลาโหมก็ได้เป็นประธานที่ประชุมข้าราชการ

ฝ่ายทหารปักษ์ราชการนน นามคชนกรายบังคมทูล ฯ และเมอมพระราชโองการ
 คำสั่งสังราชการอนใด ถ้าและการนนเป็นฝ่ายทหารกรมวงฝตนรบสังกหมายบอก
 มาซึ่งกลาโหม ฯ หมายสั่งไปยังกรมทหารทั้งปวง ส่วนราชการฝ่ายพลเรือน ก็เป็น
 หน้าที่ของสมุหนายกมหาดไทยอย่างเดียวกัน และอัครมหาเสนาบดีทั้ง ๒ น มี
 หน้าที่เป็นผบงคบัญชาการหัวเมืองใด ออกอย่างหนึ่ง การบงคหัวเมืองมปราชฏ
 ในหนังสือสมของสี่เออเคอลาลแบร์ ราชทูตฝรั่งเศส แต่ง เมอ ครง รัชกาลสมเด็จพระ
 พระนารายณ์ ว่ามหาดไทยบงคบัญชาการฝ่ายพลเรือน กลาโหมบงคบัญชาการฝ่ายทหาร
 ททุกหัวเมือง จึงสันนษฐานว่าแบบเดิมจะเป็นเช่นนั้น แต่เมอภายหลังรัชกาล
 สมเด็จพระนารายณ์ มา บ้างที จะ เป็น ด้วย หัวเมือง เป็น กบฏใน รัชกาล สมเด็จพระ
 พระเพทราชา หรือเป็นด้วยเห็นว่าสังการการกายกนบก จึงเปลี่ยนเป็นให้แบ่ง
 หัวเมืองออกเป็น ๒ ภาค หัวเมืองฝ่ายภาคเหนือให้สมุหนายกมหาดไทยบงค
 การทั้งฝ่ายทหารและพลเรือน หัวเมืองภาคฝ่ายใต้ให้สมุหพระกลาโหมบงคบัญชา
 เช่นเดียวกัน ครนต่อมา (จะเป็นในรัชกาลไหนไม่ทราบแน่) สมุหพระกลาโหม
 คน ๑ มีความผิด โปรดให้เอาหัวเมืองซึ่งกลาโหมเคยว่ากล่าวนั้นไปขึ้นในกรมท่าคือ
 เสนาบดีพระคลัง มาจนเมอตงกรุงรัตนโกสินทรจึงโปรดให้คนหัวเมืองให้กลาโหม
 คงให้กรมท่าว่าแต่เหล่าหัวเมืองปากอ่าว หัวเมืองแยกกันขนอยู่ใน ๓ กระทรวงมาจน
 เมอจกมณฑลเทศาภิบาลในรัชกาลที่ ๕ จึงโปรดให้เปลี่ยนเอาการเป็นหลักบงค
 หัวเมือง คือมหาดไทยบงคบัญชาการปกครองท้องที่ กลาโหมบงคบัญชาการทหาร และ
 กระทรวงอื่น ๆ บงคบัญชาการในกระทรวงนั้น ๆ ทวพระราชอาณาเขต

นอกจากกรมกลาโหม มหาดไทย และกรมเมือง วัง คลัง นา มีกรมที่เป็น
 ชนรอลงมาสำหรับราชการต่าง ๆ อีกมาก จะพรรณนาให้พิสดารในปาฐกถานเวลา

หาพอไม่ ท่านผู้ใดใครจะทราบพิสดาร จึงไปคทำเนียบคักคินาในหนังสือกฎหมาย
เกานนเถด

๑๑. ทบจะพรรณนาถึงระเบียบ การปกครองประเทศสยามแต่โบราณทางฝ่าย
ตุลาการ คือว่าตวยกฎหมายก่อนแล้วจะว่าตวยลักษณะการพิจารณาและพิพากษาคติ
ต่อไป อนึ่งกฎหมายขอมมพรอมกนกบการปกครอง ที่การปกครองประชมชนจะ
ปราศจากกฎหมายน้หาได้ไม่ เป็นแต่ต่างประเทศหรือต่างสมัยขอมต่างกันเพียง
ลักษณะการตงและวิธีใช้กฎหมายกบตวยทกฎหมายเอง เราท่านทงหลายขอม
ทราบอยู่ว่าในประเทศของเราทกวันน ถาตงพระราชกำหนดกฎหมายอใหม่
ขอมพิมพ์โฆษณาในหนังสือราชกิจจานเบกษา หนังสือราชกิจจานเบกษาแพร่หลาย
ไปถึงไหนก็ทราบความไปถึงนั้น ว่ามยทกฎหมายอย่างนั้น ๆ เจ้าพนักงานทจะรักษา
การหรือจะพิพากษาคติให้ถูกต้องตามพระราชกำหนดกฎหมาย ก็ได้อาศัยอ่านหนังสือ
พิมพ์ราชกิจจานเบกษาเป็นสำคัญ ก็การพิมพ์หนังสือไทยเพิ่งพิมพ์ไคยงไม่ถง ๘๐ ปี
ขอให้ท่านทงหลายลองนึกควาเมอครั้งยงไม่มวชพิมพ์หนังสือไทย ไคแต่เขยนตวยมค
นเน การทคนทงหลายแมจนผยงคบบัญชาการและผู้พิพากษาคตุลาการจะรือบทกฎหมาย
ไคตวยยากสักปานไค ยงกวานนยงมอก ขอให้ลองนึกถอยหลังขนไปสมัยเมอกอน
พระเจ้าวามคำแหงมหาราชทรงบัญญัติหนังสือไทยขน ยงไม่หนังสือทจะเขยน
ภาษาไทย การทจะตงและจะให้ฎกฎหมายบ้านเมืองจะทากนอย่างไร ขอนประหลาด
ทมเคาเงอนพอจะทราบไค ตวยมตวออย่างกฎหมายเกากว่าสองพันขมาแล้ว ซงตง
ขนตวยไม่ใช้หนังสือขงปรากฏอยู่ คือพระวณยพระพุทเจ้าทรงบัญญัติ พระสังขมยง
ทองจำสวดพระปาฏิโมกขกนศยุทกวันน แลตงให้เห็นว่ากฎหมายซงตงขนเมอกอน
ใช้หนังสือ คงใช้การทองจำเป็นสำคัญ แลตงคิดเห็นไคต่อไปว่า ผู้ซงจะทองจำไว้

โศภณถกม่นอย เพราะเหตุนี้ความเชอถอยตธรรมในทวผู้ปกครอง ตงแต่ผู้ปกครอง
 ครอบครองนไป จึงเป็นข้อสำคัญและเป็นหลักอนหนึ่งในวิธปกครองของไทยมาแต่
 โบราณ กฎหมายซึ่งตงครงกรุงสโโขทัยเป็นราชธานี แม่ม่อมหนังสือไทยแล้ว
 ห้ามเหลออยู่จนบคนไม่ มีปรากฏแต่กฎหมายซึ่งตงครงกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี
 แม้ในรัชกาลพระเจ้าอทองกยงเหลออยู่หลายบท พอสังเกตุลักษณะการตงและการ
 รักษากฎหมายสำหรับบ้านเมืองแต่โบราณได้ อนลักษณะการตงกฎหมายนแรกทำ
 เป็นหมายประกาศอย่างพิสดาร ขนต้นบอกวณคนและบอกว่าพระเจ้าแผ่นดินประทับ
 อยู่ที่ไหน ๆ ใครเป็นผู้กราบทลคคเรื่องอนใดขนเป็นมูลเหตุ พระเจ้าแผ่นดินทรง
 พระราชดำริเห็นอย่างไร ๆ จึงโปรดให้ตราพระราชบัญญัติไว้อย่างนน ๆ รูปกฎหมาย
 ทแรกตงยังมีปรากฏหลายบท จะพงเห็นได้ในกฎหมายเก่าฉบับพิมพ์ ๒ เล่ม ตอน
 พระราชกำหนดเก่า พระราชกำหนดใหม่ และกฎหมายพระสงฆ์

เพราะกฎหมายซึ่งตงขนชนแรกตงกล่าวมาความส่วนขนแผนกซึ่งเล่าเรื่อง
 มูลเหตุยกย่าว เรื่องมูลเหตุขนไม่ต้องการใช้เมื่อยกบทกฎหมายมาพิพากษาคค จึง
 มวิธีตามกฎหมายย่อออกอย่าง ๑ คคคคความทไม่ต้องการออกเสียบ กฎหมายอย่างย่อ
 นยงปรากฏอยู่ในบท ซึ่งเรียกว่ากฎหมายสามสืบหาขอ และเรียกว่าพระราชบัญญัติ
 ในกฎหมายพิมพ์ ๒ เล่ม

แม้อย่างนนแล้ว เมื่อจาเนยรกาลนานมาบทกฎหมายมากเขากคนยาก
 จึงตคตลงอกขนหนึ่งคเหมือนพวกพราหมณชาวอนเคียจะมาสอนให้ทำอนโลมตามแบบ
 มนธรรมศาสตร์ ซึ่งเป็นหลักกฎหมายในอนเคีย คคคคความส่วนอนออกหมค คง
 ไว้แต่ทเป็นทวขอบงคย เขาเวียงลาคยเป็นมาตราแล้วแยกออกเป็นลักษณะต่าง ๆ กัน
 เช่นลักษณะโจรและลักษณะกุนเป็นต้น กฎหมายเก่าจึงปรากฏอยู่เช่นนเป็นพน

หนังสือกฎหมายไทยสูญไปเสียครึ่งกรุงศรีอยุธยาเสียแก่พม่าชาติกเมอ พ.ศ.
 ๒๓๑๐ เป็นอนมาก ถึงรัชกาลที่ ๑ กรุงรัตนโกสินทร์เมื่อบชวด พ.ศ. ๒๓๕๗
 พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก โปรดให้รวบรวมฉบับกฎหมายมาตรวจ
 ชำระเลือกแต่ที่จะให้คงใช้ เขียนเป็นฉบับหลวงชน ๓ ฉบับ ประทับตราพระราชสีห์
 พระคชสีห์และแก้วแก้วเป็นสำคัญทุกเล่มสมุด แล้วโปรดให้รักษาไว้ที่หอหลวงฉบับ ๑
 ที่ศาลาลูกขุนในฉบับ ๑ ที่ศาลหลวงฉบับ ๑ ผู้เป็นเจ้าหน้าที่จะขอลอกคัดเอา
 สำเนาไปก็ได แต่ในการชชาติถือเอาฉบับหลวงเป็นสำคัญ กฎหมายเพิ่งได้พิมพ์เมื่อ
 ในรัชกาลที่ ๕ กรุงรัตนโกสินทร์

วิธีการพิจารณาและพิพากษาคดีในประเทศสยามตามแบบครึ่งกรุงศรีอยุธยาเป็น
 ราชธานี ยังใช้ต่อมาในกรุงรัตนโกสินทร์ จนกระทั่งถึงกระทรวงยุติธรรมในรัชกาล
 ที่ ๕ เป็นวิธแปลกที่เขาแยกอินเดียมาประสมกับแบบไทย ด้วยความฉลาดในการ
 ประสานประโยชน์อันมองเห็นได้ในเรื่องนอกอย่างหนึ่ง จึงเป็นประเพณีใหม่เหมือน
 ในประเทศอื่น คือใช้บุคคล ๒ จำพวกเป็นพนักงานตุลาการ จำพวกหนึ่งเป็น
 พราหมณ์ชาวต่างประเทศซึ่งเชยวชาญนิตศาสตร์ เรียกว่าลูกขุน ณ ศาลหลวงมี
 ๑๒ คน หัวหน้าเป็นพระมหाराชครูปโรหิตคน ๑ พระมหाराชครูมหิธรคน ๑
 ถอดคดีนำทหาเจ้าพระยา หน้าทของลูกขุน ณ ศาลหลวงสำหรับชยบทกฎหมาย แต่
 จะบังคับบัญชาอย่างใดไม่ได้ อำนาจการบังคับบัญชาทุกอย่างอยู่กับเจ้าพนักงานที่เป็น
 ไทย ดังจะพงเห็นได้ในวิธพิจารณาความซึ่งจะกล่าวต่อไปนี้ คอถ้าใครจะฟ้องความ
 จะเขียนเป็นหนังสือฟ้องไม่ไดต้องไปร้องต่อจำศาล ว่าประสงค์จะฟ้องความเช่นนั้น ๆ
 จำศาลจคถอยศาลงเป็นหนังสือแล้วมอบให้พนักงานประทพองนำชนปรึกษาลูกขุน ณ
 ศาลหลวง ว่าเป็นพองตองตามกฎหมายควรรับพิจารณาหรือไม่ ถ้าลูกขุนเห็นว่า

ควรรับ พนักงานประท้วงฟ้องหารอลกชนอกชนหนึ่งว่า เป็นกระทรวงศาลไหนที่จะ
พิจารณา แล้วส่งฟ้องกับตัวโจทก์ไปยังศาลนั้น ศาลการศาลนั้นหมายเรียกตัวจำเลย
มาถามคำให้การ แล้วส่งคำหาคำให้การไปปรึกษาลกชนให้ชั่งสองสถาน คือว่าข้อใด
รับกันในสำนวนและข้อใดจะต้องสืบพยาน ศาลการจึงไปสืบพยานตามคำลกชน ครั้น
สืบเสร็จแล้วส่งสำนวนไปยังลกชน ลกชนเชื่อว่าฝ่ายไหนแพคดีเพราะเหตุใด ๆ ศาลการ
ก็นำคำพิพากษาไปส่งผู้ปรัง ผู้ปรังวางโทษว่า ควรจะปรังโทษเช่นนั้น ๆ ส่งให้
ศาลการไปยังคัย ถ้าคัยความไม่พอใจในคำพิพากษาดวยฎกาใด แต่การทถวาย
ฎกานนผู้ถวายจำตของระวงตัว ถ้าเอาความเท็จไปถวายฎกา อาจจะถูกพระราชอาชญา
เพราะเหตุนั้นจึงเป็นเครื่องของกนมิให้ถวายฎกาปราเพรช

ศาลต่าง ๆ ตามธรรมเนียมโบราณมีเป็น ๔ ประเภท คือ ศาลความอาชญา
ศาลความแพ่ง ๒ ประเภทนั้นอยู่ในกระทรวงวัง ศาลนครบาล สำหรับชำระความ
โจรผู้ร้ายเสียนหนามแผ่นดินชนอยู่ในกระทรวงนครบาล นอกจากนั้นอีกประเภท ๑
เป็นศาลการกระทรวง คือคดีเกิดขึ้นเองในหน้าราชการกระทรวงไหน ศาล
กระทรวงนั้นใดพิจารณา ใช้วิธีพิจารณาตั้งกล่าวมาเหมือนกันหมดทุกศาล ศาล
ตามหัวเมืองก่อนโลมตามวิศาลในกรุง ๆ แต่ทประชุมกรมการทำการส่วนลกชน
เพราะอยู่ไกลจะส่งเข้ามาหารชในกรุงไม่สะดวก ก็ยกอีกอย่างหนึ่ง ในการปรังโทษ
ผู้แพคดีให้ส่งคำพิพากษาไปให้เมืองทไกลเคียงกันเป็นผู้ปรัง ถ้าคัยความไม่พอใจใน
คำพิพากษาอาจขอทอชระเข้ามาได้ ถึงเจ้ากระทรวงผู้บังคับบัญชาหัวเมืองนั้นๆ ลักษณะ
ปกครองทางศาลการแต่โบราณเป็นดังแสดงมา

๑๒. ไต่แสดงลักษณะการปกครองทางตุการและฝ่ายศาลการมาแล้ว ยัง
มีการปกครองอีกแผนกหนึ่ง คือ ฝ่ายศาสนาสมคระจะแสดงด้วยให้ครบทุกฝ่ายใน
การปกครองประเทศสยามแต่โบราณ อันชนชาติไทยมิได้ปรากฏว่าถือศาสนาอื่น

นอกจากพระพุทธรูปค้ำนามาแต่ตกตามบรรพ สันนิษฐานว่าเดิมทีเคยวกเหินจะถอมเช่น
 เดียวกับมณฑลยิวพวกชนซึ่งยังมีได้ประสยค้ำนามอนมิตระมะเป็นหลัก ครั้นพระพุทธรูป-
 ค้ำนามาแผ่มาถึงพวกไทยก็พากันเลื่อมใส ครั้นที่ถือพระพุทธรูปค้ำนามาจนตราที่เท่าทุก
 วนน แต่ไทยจะไ้รับพระพุทธรูปค้ำนามาไปจากเมืองมอญหรือไ้รับมาทางเมืองจีนชอนยง
 ไม่พบหลักฐานที่จะรูไ้แน่ อยางไรก็ดี เมื่อชนชาติไทยลงมาสู่ประเทศสยามนนถือ
 พระพุทธรูปค้ำนามาแล้วค้ำนามาซึ่งพวก ลาว มอญ และขอมถอกนอยุ่เมอกอนพวกไทย
 จะลงมายังประเทศสยามนน มีโบราณวัตถุปรากฏอยู่เป็นเค้างอน ว่าชาวอินเดยไ้ค้มา
 สอนพระพุทธรูปค้ำนามาในประเทศเหล่าน ตงแต่เมื่อราวพระพุทธรูปค้ำกราชไ้ ๕๐๐ ปี
 และลทธิพระพุทธรูปค้ำนามาซึ่งมาสอนในชนแรกนน เป็นอยางเกาซงถอกนในมคธราชู
 คอทมกเรียกกนนว่า "ลทธิหนยาน" ไ้ภาษาบาลจารกพระธรรม มีโบราณวัตถุสมย
 นอยุ่ทางตะวันตก คอทพระปฐมเจดยเป็นสำคญ จึงสันนิษฐานว่าพระพุทธรูปค้ำนามา
 แผ่มมาถึงประเทศสยามชนแรก เนื่องจากครงพระเจ้าอโศกมหาราชไ้เทยวสอน
 พระพุทธรูปค้ำนามาในนานาประเทศ ผู้สอนพระค้ำนามาจากมคธราชู และมาทาง
 เมืองมอญจนถงประเทศนน ครั้นภายหลังมาถึงสมยเมื่อพระพุทธรูปค้ำนามาในอินเดย
 เกิดมี "ลทธิมหายาน" ซึ่งสมมตว่าพระพุทธรูปเจ้าเป็นหลายภม และนภถ
 พระโพธิสัตว์ต่าง ๆ ว่าเป็นผู้บำรุงโลกเปลี่ยนไ้ภาษาสันสกฤตจารกพระธรรม ช้าง
 ฝ่ายค้ำนามาพราหมณ ซึ่งถอลทธิไ้ระเพทอยกอนกเกิดลทธิไ้สยค้ำสตรซึ่งถอพระอิศวร
 พระนารายณชนตามกน มีชาวอินเดยอกพวกหนึ่งพาลลทธิมหายานของพระพุทธรูปค้ำนามา
 กยค้ำนามาไ้สยค้ำสตรของพราหมณมาส่งสอนท เกาะสุมাত্রา เกาะชวาและประเทศ
 ขามประเทศขอม ชาวประเทศเหล่านนรยนนถอแล้ว พวกชาวเมืองศรีวิชัยในเกาะ
 สุมাত্রา พาลลทธิค้ำนามาทางมณฑลนครศรีธรรมราชทาง ๑ พวกขอมพาเข้าม

จากกรุงกัมพูชาออกทาง ๑ จึงมาแพร่หลายในประเทศสยามนี้ มีในศิลาจารึกทเมือง
ลพบุรีแผ่นหนึ่งกล่าววาทเมืองลพบุรีในสมัยเมอเบนเมอของหลวงของพวกขอมปกครองอยู่
นั้น มีทงพระสังฆมณฑลทหยานและมหายานอยู่ในเมืองลพบุรีด้วยกัน ลทธิมหายาน
และไสยศาสตร์มีไคแพร่หลายขึ้นไปถึงทงทชงพวกมอญและไทยปกครองอยู่ข้างฝ่าย
เหนือ ขอนมเคาเงอนทโยธาณวตถเป็นรูปพระโพธิสัตว์อย่างลทธิมหายาน และ
เทวรูปพระอิศวร พระนารายณพยปะแต่ข้างใต้ ห้ามขึ้นไปถึงมณฑลพายัพไม่
ครนถงสมัยเมอพระพุทศศาสนาในอนเคยเล็อมลง เหตุด้วยพวกถอศาสนาอนไคเป็น
ใหญ่ นานาประเทศกขาททางตคตอกมอนเคยด้วยเรอชพระพุทศศาสนา ต่างประเทศ
ต่างถอมาตามนยมชองตน จนเมอราว พ.ศ. ๑๖๘๖ มกษตรยสังหัพพะระชองคหนึ่ง
ทรงพระนามว่าพระเจ้าปรกกรมพาหุมหาราช ทรงศรัทธาเลอมีไลอูปถัมภพระศาสนา
ให้ทำสังคายนาพระไตรปิฎก และบำรุงสังฆมณฑล ให้ร่ำเรียนพระธรรมวินัย
พนพระพุทศศาสนาบำรุงเรอชชนในลังกาทวป เกยรตคณนแพร่หลายเลอชถอมาถง
ประเทศรามัญประเทศสยามและประเทศกัมพูชา มีพระสังฆมทงมอญไทยและเขมร
พากันไปยงลังกาทวป ไปศกษาลทธิธรรมวินัยทพนชนใหม่ แล้ววชเปลง
เป็นพระสังฆลังกาวงค์ พาลทธิพระพุทศศาสนาลังกาวงค์มายงประเทศชองตน
เรอชนมแเจงอยู่ในจารึกกลยาณชองพระเจ้ารามาดิยทปิฎกธรมเออชหงสาวัด และใน
หนังสือชนกกาลมาลนทแต่งชนณ เมืองเซียงใหม่ พวกพระสังฆมอญนำลทธิลังกาวงค์
มาตงทเมืองเมาะตะมะแล้ว พาลทธิลังกาวงค์เขามาประเทศนทางเมืองเซียงใหม่
พวกพระสังฆไทยนำลทธิลังกาวงค์มาตงทเมืองนครศรีธรรมราช แล้วแพร่หลาย
ชนมาถงเมืองสโขทัยออกทางหนึ่ง ในสมัยเมอไทยไคเป็นใหญ่ในสยามประเทศ

กาลสลทตลตงการวงศัแรกเขามารุงเรืองในประเทศนี้ ไทยกรบรบถอลทตลตงการวงศั
 ขอนมปราภฏอยู่ใจารกของพระเจ้ารามคำแหงมหาราช ว่าสังฆนายกในกรุงสโขทัย
 ลวนมาแต่เมืองนครศรีธรรมราช ก็คือพระสังฆมถอลทตลตงการวงศัตนเอง พระพทศ
 ศาสนาลทตลตงการวงศันั้น ถอคคตออย่างหนยาน พระไตรปิฎกก็เป็นภาษามคธ เมื่อ
 ไทยรบถอลทตลตงการวงศัพระสังฆไทยจึงเลิกศกษาพระธรรมวินัยในภาษาสันสกฤตอย่าง
 แตกอนเปลยนเป็นศกษาภาษามคธแต่นั้นมา แต่ภาษาสันสกฤตยังคงใช้อยู่ในฝ่าย
 ฌราวาส ขอนพงเห็นเคาเงอนไคจนในสมัยโกลกขบปัจจุบัน เช่นในการแปลพระ-
 ปรียตธรรม แปลศัพท "สตุธา" ว่า "พระศาสดา" กงน ก็คือแปลภาษามคธ
 ทไซชนใหม่เป็นภาษาสันสกฤตซึ่งไซมาแต่เคิมเห็นไคเป็นสำคัญ ส่วนสังฆมถลตลน
 เมื่อผคนนบถอลทตลตงการวงศัมาาชน แม้ในประเทศสยามพระเจ้าแผ่นดินไมไคยบังคับ
 ใให้พระสังฆนกายเคิมขวชแปลงเป็นลตงการวงศัเหมือนอย่างเช่นบังคับในประเทศรามัญ
 กค เมื่อจาเนยรกาลนานมาพระสังฆมถอลทตลตงการวงศันกายเคิมกนอยลตงทกท จนทลศ
 รวมเป็นนกายเคิมวกน (คคทเราเรียกกนทกวนนว่า "มหานกาย") ฉงกระน
 ลกษณะการทจตสังฆมถลตลตงการวงศัไคระนคยงปราภฏเคาเงอนอยตามเรองตานานทกลาว
 มาทแบงเป็น "คณะเห็นอ" คคพวกนกายเคิมคณะ ๑ "คณะไค" คคพวกนกาย
 ลตงการวงศัทชนมาจากนครศรีธรรมราชคณะ ๑ ยงมเคาอยจนทกวนน ส่วนพระสังฆ
 นกายธรรมยตกานนเพงเกิดชนใหม่เป็นของพระบาทสมคังพระจอมเกล้าเจ้าอยหัวทรง
 ตงชนเมอยทงพนวชอยในรัชกาลท ๓ กรงรัตนโกสินทร เพอจะประพฤตพระธรรม
 วินัยใให้ถถวนเครงครคกว่าทพระสังฆประพฤตอยเป็นสามัญในสมัยนนั้น มผเลอมใส่
 ทวชเรียนในสำนักพระสังฆธรรมยตกามาก จึงไคเป็นนกายหนงคคมาจนทกวนน
 ลกษณะการปคครองคณะสังฆแต่ไคระนคยงตงพระเถรานุเถระใให้มยค

และราชทินนาม และโปรดให้มอญชานาจอทจะปกครองบังคับบัญชาพระภิกษุสงฆ์ผู้น้อย มี
 ทำเนียบสงฆ์อยู่ส่วนหนึ่ง คล้ายกับทำเนียบตำแหน่งกระทรวงราชการฝ่ายมอญราช
 คอมสุมเด็จพระสังฆราชเป็นใหญ่ในสมณมณฑล รองลงมาสมเด็จพระราชาคณะเจ้า
 คณะใหญ่ แล้วถึงพระราชาคณะและพระครูฐานานุกรมเป็นอันดับกัน กำหนดสงฆ์
 เป็น ๒ ฝ่ายตามพระพุทธานุญาต คือฝ่ายคณฤชระและฝ่ายวิษัณณาชระ ฝ่ายคณฤชระ
 ถือเป็นหน้าที่ที่จะสั่งสอนพระภิกษุคาสนาให้แพร่หลายถาวร หลักรของพระภิกษุคาสนา
 กคือคัมภีร์พระไตรปิฎกเป็นมคธภาษา เพราะฉะนั้นเบื่องตนของการที่จะบำเพ็ญกิจ
 ฝ่ายคณฤชระจึงต้องเรียนภาษามคธให้รู้แตกฉาน เพื่อจะได้สามารถอ่านพระไตรปิฎก
 รอบรู้พระธรรมวินัยได้ การเรียนภาษามคธเป็นสำคัญถึงกล่าวมา พระเจ้าแผ่นดิน
 จึงทรงสดกหนดทำนุบำรุงการเล่าเรียนภาษามคธ พระภิกษุองค์ใดเล่าเรียนรอบรู้สอ
 ไทกทรงตั้งเป็นมหาษาเรียนเป็นชั้นกันตามคณธรรม และทรงเลือกพระสงฆ์ในพวก
 เป็รขณเป็นพระราชาคณะเป็นพน ส่วนวิษัณณาชระนั้นถอกจที่จะกระทำจิตใจของพน
 กิเลสความเค้ร่าหมองเป็นทตง พระภิกษุสงฆ์องค์ใดรอบรู้วิธสมณะภาวนาสามารถ
 ในทางวิษัณณาชระ พระเจ้าแผ่นดินก็ทรงตั้งแต่งตั้งเป็นพระราชาคณะฝ่ายสมณะ คนทง
 หลากกพากันน้อย แต่มกนก็ถอไปเ็นทางวาศักคัสสท

ถ้าว่าถึงการปกครองทเกวชองกนในระหว่างคาสนากบยานเมือง มีหลัก

เรียกว่าพทจักรอย่าง ๑ อาณาจักรอย่าง ๑ พทจักรคือการรักษพระธรรมวินัย
 ให้ถกตองตามพระพทเจ้าขณขณนเป็นใหญ่อยู่แก่คณะสงฆ์ แม้พระเจ้าแผ่นดิน
 กไม่ไช้พระราชอำนาจบังคับบัญชา ขอนพงเห็นเช่นการมพระราชปจนา ถ้าพระสงฆ์
 พรอมกนถวาววิชันว่าพระธรรมวินัยเป็นอย่างไร ถงไม่ทรงพระราชดำริเห็นชอบ
 กทรงอนุมตตามไม่ฝาน จะยกเป็นทวชอย่าง กิ่งเมอพระบาทสมเด็จพระพท
 ยอดฟ้าฟ้าโลกทรงพระราชดำริจะเอาพระพทรูปพระศรีสรรเพชญ์พระขนิองค์ใหญ่

ในกรุงศรีอยุธยาซึ่งพม่าเผาทำลายลงเหลือแต่ซากมาเหลือเป็นพระพุทธรูปองค์ใหม่
 มีพระราชบัญชา พระราชาคณะทงปวงถวาววสีชนว่าถึงทำลายกยงเป็นรูปพระพุทธรูป
 เจ้าอยู่ จะเขามาทำลายเหลือหลอมนนไม่ควรร ก็ทรงปฏิบัติตาม ส่วนอาณาจักรนน
 คอการปกครองในทางโลก เบื้องต้นแต่การตั้งตำแหน่งพระสงฆ์ ตลอดจนการท
 พระสงฆ์จะต้องประพฤติตามพระราชกำหนดกฎหมายบ้านเมืองอยู่ในพระราชอำนาจ
 ของพระเจ้าแผ่นดินทงสน ยกตัวอย่างดังเช่นผู้ประพฤติเป็นโจรผู้ร้ายเสียนหนาม
 แผ่นดิน หรือฝ่าฝืนพระราชกำหนดกฎหมายด้วยประการอย่างอื่น ถึงจะถือเพศเป็น
 พระภิกษุก็หาพ้นพระราชอาญาไปไม่ได้

ส่วนศาสนาไสยศาสตร์ของพวกพราหมณ์นนมีหลักฐานปรากฏว่าได้รับความ
 ทานบำรุงตั้งแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี สืบมาจนปัจจุบันเหตุด้วยไสยศาสตร์
 ทั่วภาคในเทศนนได้เป็นปฏิบัติกษัยพระพุทธรูปศาสนา หรือจะว่าเป็นอนึ่ง
 อนึ่งเกี่ยวกันกับพระพุทธรูปศาสนาที่ว่าได้ พระสงฆ์ในฝ่ายพระพุทธรูปศาสนาตั้งสอนในทาง
 ธรรมปฏิบัติ ฝ่ายพราหมณ์ตั้งสอนขนบธรรมเนียมบ้านเมืองและนาศาสตร์ราชประเพณี
 เป็นประโยชน์ในทางโลก แม้พระเป็นเจ้าในศาสนาไสยศาสตร์ เช่นพระอิศวร
 พระนารายณ์ ไทยกษัยนนถืออย่างเช่นเทวดาในชนพาทนนในคติพระพุทธรูปศาสนาไม่
 ชัดชัดของตอกัน จึงได้สร้างเทวรูปเหล่านั้น และทำเทวสถานสำหรับบ้านเมืองมสืบ
 มาจนกาลบัดนี้.

พิมพ์ที่โรงพิมพ์ธรรมสภา

นายกำจร สดกรกุล ผู้พิมพ์และผู้โฆษณา

๒๕ มีนาคม ๒๕๐๓